

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΝ
ΚΕΛΣΟΥ ΑΛΗΘΗ ΛΟΓΟΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

I. Ἐν ἐξ τοῖς πρὸ τούτων, οὐδὲ ἀδελφὴ Ἀμβρόσιε, ἀγωνισάμενοι κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν βιβλίοις πρὸς τὰς Κέλσους <κατὰ> Χριστιανῶν κατηγορίας καὶ μηδὲν ὅση δύναμις ἀβασάνιστον καὶ ἀπεξέταστον ἐάσαντες μηδὲ παρελθόντες. πρὸς ὃ ὡς οὗτον τε ἡμῖν 5 ἀπηρτήσαμεν, θεὸν ἐπικαλεσάμενοι δι' αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατηγορούμενον ὑπὸ Κέλσου, ὡς ἡμῶν ἐλλάμψῃ ἐν τῇ καρδίᾳ ἀλή-
167^τ θείᾳ τυγχάνων τὰ ἀνατρεπτικὰ τοῦ ψεύδους, | ἀρχόμεθα καὶ ἐβδόμον συγγράμματος. τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο ἐν τῇ πρὸς θεὸν λέγοντες εὐχῇ τό· „ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτοὺς.“ δῆλον δ' ὅτι 10 τοὺς ἐρατίους τῇ ἀληθείᾳ λόγους οὗτοι γὰρ ἀληθείᾳ θεοῦ ἐξολοθρεύονται, ὡς ἐξολοθρευθέντων αὐτῶν οἱ πάντες περισπασμοῦ ἀπολυθέντες εἴπωσι τὸ ἐξῆς ἐκείνῳ τό· „ἐκουσίως θύσω σοι,“ λογι-
κὴν καὶ ἄκαπνον θυσίαν προσφέροντες τῷ θεῷ τῶν ὅλων.

II. Πρόκειται δὲ νῦν τῷ Κέλσῳ κατηγορῆσαι τοῦ φάσκοντος 15 λόγουν ὑπὸ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις προφητῶν προφητεύεσθαι τὰ περὶ τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. καὶ πρῶτον γε κατ' ἀρχὰς ἐξετάζομεν ὃν οὖ-

6 Vgl. Joh. 14, 6. 17, 17. — 9 Psal. 53, 7. — 12 Psal. 53, 8.

Die Überschrift des VII. Buches wird in A fol. 166^v Z. 7 v. u. durch ein Ornamentband [Rubrum] von dem Schluss des VI. Buches getrennt und lautet:
 πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον τοῦ κέλσου ἀληθῆ λόγον, τόμος ἐβδομος :— [Rubrum], darunter ξ' [Rubrum], also ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ < A; die Hinzufügung von ξ' scheint darauf hinzudeuten, dass die Überschrift (mit ξτος statt ἐβδομος) ursprünglich Unterschrift des VI. Buches gewesen ist, vgl. meine „Textüberlieferung“ S. 68. 69 | 1 Ἐν] Ἐ roter Initial, zwischen E u. ν Rasur A | 2 <κατὰ> füge ich mit PM u. den Ausgg. ein, vgl. oben VI 1, S. 70 Z. 1 | 14 τοῦ] über τ steht ς mit hellerer Tinte, aber nichts am Rand A | 16 ἐξετάζομεν ὥν] ἐξετάζων vermutet Guiet (bei Del. I 694 Anm. b) unrichtig | ἐξετάζομεν] ob ἐξετάζωμεν? | ὥν] über ν ein Punkt A.

εται τοὺς μὲν ἄλλον εἰσηγούμενους θεὸν παρὰ τὸν Ἰουδαίων
θεὸν μηδαμῶς δύνασθαι ἀπαντᾶν πρὸς τὰς ἐπαπορήσεις αὐτοῦ,
ἥμας δὲ, τοὺς τὸν αὐτὸν τηρήσαντας θεὸν, καταφεύγειν ἐπὶ τὴν
διὰ τῶν προφητευομένων περὶ Χριστοῦ ἀπολογίαν. καὶ γηρὶ πρὸς
5 ταῦτα· ἵδωμεν ὅπῃ ἐφενδόσουσι παραίτησιν· οἱ μὲν ἄλλον
εἰσηγούμενοι θεὸν οὐδεμίαν, οἱ δὲ τὸν αὐτὸν αὖθις τὸ αὐτὸ
ἔροῦσιν, ἐκεῖνο δὴ τὸ σοφὸν, ὅτι ἔχονται οὕτως γενέσθαι·
τεκμήριον δὲ, πάλαι γὰρ ταῦτα προείρητο. φήσομεν δὲ πρὸς
ταῦτα ὅτι οὕτως ἐστὶν ἀσθενῆ τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ
10 Χριστιανῶν ἐν τοῖς ὀλίγῳ πρὸ τούτων, ὡς καὶ τοὺς ἄλλον εἰση-
γούμενους θεὸν καὶ τοῦτο πράττοντας ἀσεβῶς εὐχερέστατα ὑπαν-
τῆσαι πρὸς τὰ ὑπὸ Κέλσου λεγόμενα. καὶ εἰ μὴ ἄποπον ἦν ἀφορ- 695
μάς διδόναι τοῖς ἀσθενεστέροις πρὸς παραδοχὴν χειρόνων δογμάτων,
καὶ ἥμεται ἀν τοῦτο πεποιήκειμεν, ἵν’ ἐλέγξωμεν ψεῦδος τὸ περὶ τοῦ
15 τοὺς ἄλλον εἰσηγούμενους θεὸν μηδεμίαν ἔχειν ἀπολογίαν πρὸς
τὰ ὑπὸ Κέλσου λελεγμένα· νῦν δὲ ἥμεται φέρε περὶ τῶν προφητῶν
πρὸς τοῖς ἀνωτέρῳ εἰρημένοις ἀπολογησάμεθα.

III. Φησὶν οὖν· τὰ μὲν ὑπὸ τῆς Πυθίας ἡ Δωδωνίδων ἡ
Κλαρίου ἡ ἐν Βραγχίδαις ἡ ἐν Ἀμμωνος ὑπὸ μυρίων τε
20 ἄλλων θεοπρόπων προειρημένα, ὑφ’ ὃν ἐπιεικῶς πᾶσα γῆ
κατωκίσθη, ταῦτα μὲν ⟨ἐν⟩ οὐδενὶ λόγῳ τίθενται· τὰ δὲ ὑπὸ
τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ τῷ ἐκείνων τρόπῳ λεχθέντα ἡ μὴ λεχ-
θέντα, καὶ ὥσπερ εἰώθασιν ἔτι νῦν οἱ περὶ Φοινίκην τε
καὶ Παλαιστίνην, ταῦτά γε θαυμαστὰ καὶ ἀπαράλλακτα
25 ἥγοῦνται. λέγωμεν οὖν περὶ τῶν κατειλεγμένων χρηστηρίων ὅτι
δυνατὸν μὲν ἥμιν συνάγοντας ἀπὸ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν τὰ τοῦ
Περιπάτου φιλοσοφησάντων οὐκ ὀλίγα εἰπεῖν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ
περὶ τῆς Πυθίας καὶ τῶν λοιπῶν χρηστηρίων λόγου· δυνατὸν δὲ
καὶ τὰ λελεγμένα τῷ Ἐπικούρῳ καὶ τοῖς ἀσπαζομένοις αὐτοῦ τὸν

8 Vgl. oben VI 81, S. 152 Z. 17. — 10 Vgl. oben VI 72. 73. 74. 75. 78. — 17
Vgl. oben I 35—37. 48. II 28. 29. 37. III 2—4. VI 19—21. — 26 Vgl. Aristot., De
mundo Cap. IV (vol. I p. 395 b, 26 sqq. ed. Acad. Reg. Boruss.). — 27 Vgl. Eu-
sebius, Praep. Evang. IV 2, 8. 13. 3, 14. — 29 Vgl. H. Usener, Epicurea p. 261, 21
Nr. 395.

4—5 am Rand *κεῖται* Δ¹ | 6 οὐδὲ μίαν Α | 7 οὕτως Α οὕτω Ausgg. | 11 εὐ-
χερέστατα] εὐχερέστατ’ ἀν vermute ich | ὑπαντῆσαι Α ἀπαντῆσαι Me corr. Ausgg.
15 μὴδὲ μίαν Α | 18 Δωδωνίδων schreibe ich mit Bo. (Notae p. 399) u. Del. (I 695
Anm. a), vgl. unten VII 6, S. 158 Z. 25, u. VII 7, S. 160 Z. 2; Δωδωνίων Α Ausgg. |
19 βραγχίδαις P², Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; βραχί [so] Α | 20 ὃν] ω in
Correctur Α | 21 ⟨ἐν⟩ füge ich ein, vgl. unten VII 7, S. 160 Z. 1 | 25 λέγομεν
schreibt Usener, Epicurea p. 261, 21 | 27 hinter ἀνατροπὴν + τὴν Del.

λόγοι περὶ τῶν εἰτῶν παρεθέψεων διέξου ὅτι καὶ Ἑλλήρων τινὲς
ἀνατρέποντι τὰς νομιζομένας καὶ τεθαυμασμένας ἐν πάσῃ Ἑλλάδι
θεοπροπίᾳ.

ἀλλὰ γὰρ δεδόσθω μὴ εἶναι πλάσματα μηδὲ προσποιήσεις ἀν-
167^v θρώπων περὶ θεοφορίας τὰ περὶ τὴν Πυθίαν καὶ τὰ λοιπὰ χρησ-
τήρια· ἵδωμεν οὖν εἰ μὴ καὶ οὕτως δύναται τοῖς φιλαλήθως ἔξετά-
ζουσι τὰ πράγματα ἀποδείκνυσθαι ὅτι καὶ τῷ παραδεχομένῳ εἶναι
ταῦτα τὰ μαντεῖα οὐκ ἀναγκαῖον προσέσθαι ὅτι θεοί τινες εἰσὶ παρ'
αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἐναντίου δαιμονές τινες φαῦλοι καὶ πνεύματα
10 ἔχθροὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων καὶ κωλύοντα τὴν τῆς ψυχῆς ἄνο-
δον καὶ δι᾽ ἀρετῆς πορείαν καὶ τῆς ἀληθινῆς εὔσεβείας ἀποκατάστα-
σιν πρὸς τὸν θεόν. ιστόρηται τοίνυν περὶ τῆς Πυθίας, ὅπερ δοκεῖ
τῶν ἄλλων μαντείων λαμπρότερον τυγχάνειν, ὅτι περικαθεζομένη
τὸ τῆς Κασταλίας στόμιον ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις δέχεται
15 πνεῦμα διὰ τῶν γυναικείων κόλπων· οὗ πληρωθεῖσα ἀποφθέγγεται
τὰ νομιζόμενα εἶναι σεμνὰ καὶ θεῖα μαντεύματα. ὅρα δὴ διὰ τού-
των εἰ μὴ τὸ τοῦ πνεύματος ἐκείνου ἀκάθαρτον καὶ βέβηλον ἐμ-
φαίρεται, μὴ διὰ μανῶν καὶ ἀγανῶν πόρων καὶ πολλῷ γυναικείων
κόλπων καθαρωτέρων ἐπεισὶν τῇ ψυχῇ τῆς θεοπιζούντης ἀλλὰ διὲ
20 τούτων. ἂν οὐδὲ θέμις ἦν τῷ σύφρονι καὶ ἀνθρώπῳ βλέπειν. οὕτω
λέγεσθαι ἡ καὶ ἀπτερθαι· καὶ τοῦτο ποιεῖν οὐχ ἀπαξ πον οὐδὲ διξ
(ἴσως γὰρ ἔδοξεν ἀνεκτότερον τὸ τοιοῦτο τυγχάνειν). ἀλλὰ τοσαν-
τάκις ὥσακις προφητεύειν ἐκείνη ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος πεπίστευται. 696

ἀλλὰ καὶ τὸ εἰς ἐκστασιν καὶ μανικὴν ἄγειν κατάστασιν τὴν
25 δῆθεν προφητεύονταν. ὡς μηδαμῶς αυτὴν ἔαντη παρακολονθεῖν.
οὐ θείου πνεύματος ἐργον ἐστίν· ἐχοῦν γὰρ τὸν κάτοχον τῷ θείῳ
πνεύματι πολλῷ πρότερον παντὸς οὐτινοσοῦν τοῦ ἀπὸ τῶν χρησ-
μῶν διδασκομένου τὸ συμβαλλόμενον εἰς τὸν μέσον καὶ κατὰ φύσιν
βίον ἡ πρὸς τὸ λυσιτελές ἡ πρὸς τὸ συμφέρον ὠφεληθῆναι καὶ διο-
30 ρατικώτερον παρ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ τυγχάνειν, ὅτε σύνεστιν
αὐτῷ τὸ θεῖον.

IV. Ὁθεν ἡμεῖς ἀποδείκνυμεν συνάγοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμ-
μάτων ὅτι οἱ ἐν Ἰουδαίοις προφῆται, ἐλλαμπόμενοι ὑπὸ τοῦ θείου

12 Vgl. Strabo, Geogr. IX 3, 5 p. 419. Joh. Chrysostom., Homil. XXIX 1 ad
I Cor. 12 (tom. X p. 260 BC ed. Montfaucon) und oben III 25, I 221 Z. 27 ff.

3 θεοπροπίας Α θεοπροπείας Ausgg. | 6 οὕτως Α οὕτω Ausgg. | 7 πράγ-
ματα PMAusgg. προστάγματα A | 8 προσέσθαι M^{corr.} Hō. Del. im Text, Sp. am
Rand: πρόεσθαι A | 9 τοῦ ἐναντίου Α τούταρτιον MAusgg. | 12—13 am Rand
ση A¹ | 21 λέγεσθαι P^{1corr.} Del. λέγεται A Hō. Sp. | οὐκ Α Hō. οὐκ Sp. Del. | 24
μανικὴ P^{1corr.} Del. μανικὴ A Hō. Sp. | 28 τὸν übergeschr. A¹ | 29 συμφέρον
ov halb erloschen A.

πνεύματος τοσοῦτον, ὅσον ἦν καὶ αὐτοῖς τοῖς προφητεύοντι χρήσιμον, προαπέλανον τῆς τοῦ κρείττονος εἰς αὐτοὺς ἐπιδημίας· καὶ διὰ τῆς πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, ἵν' οὕτως ὄνομάσω, ἀφῆς τοῦ καλούμένου ἀγίου πνεύματος διορατικότεροι τε τὸν νοῦν ἐγίνοντο καὶ τὴν 5 ψυχὴν λαμπρότεροι ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα, οὐδαμῶς ἔτι ἀντιρρᾶττον τῷ κατ’ ἀρετὴν βίῳ, ἅτε κατὰ τὸ παρ’ ἡμῖν καλούμενον „φρόνημα τῆς σαρκὸς“ νεκρούμενον. „πνεύματι“ γὰρ θειοτέρῳ „τὰς τοῦ σώματος πράξεις“ καὶ ἀπὸ τοῦ φρονήματος „τῆς σαρκὸς“ ἀρχομένας ἔχθρας, τυγχάνοντος πρὸς θεὸν, θανατοῦσθαι πεπείσμεθα.

10 εἰ δὲ ἔξισταται καὶ οὐκ ἐν ἑαυτῇ ἔστιν ἡ Πνεύμα, ὅτε μαντεύεται, ποδαπὸν νομιστέον πνεῦμα, τὸ σκότον καταχέαν τοῦ νοῦ καὶ τῶν λογισμῶν, ἢ τοιοῦτον ὁποῖόν ἔστι καὶ τὸ τῶν δαιμόνων γένος, 168^r οὐς οὐκ ὀλίγοι Χριστιανῶν | ἀπελαύνονται τῶν πασχόντων σὸν οὐδενὶ περιέργῳ καὶ μαγικῷ ἢ φαρμακευτικῷ πράγματι ἀλλὰ μόνῃ 15 εὐκῆ καὶ ὀρκόσεσιν ἀπλουστέραις καὶ ὅσα ἀν δύνατο προσάγειν ἀπλούστερος ἀνθρωπος; ως ἐπίπαν γὰρ ἰδιῶται τὸ τοιοῦτον πράττονται, παριστάσης τῆς ἐν τῷ λόγῳ Χριστοῦ χάριτος τὸ τῶν δαιμονίων εὐτελὲς καὶ ἀσθενὲς, οὐ πάντως δεόμενον πρὸς τὸ ἡττηθῆναι καὶ εἶχαν ὑπεξελθεῖν ἀπὸ ψυχῆς ἀνθρώπου καὶ σώματος 20 σοφοῦ τινος καὶ δυνατοῦ ἐν ταῖς λογικαῖς περὶ τῆς πίστεως ἀποδείξεσιν.

V. Ἀλλὰ καὶ εἴπερ πεπίστευται οὐ παρὰ Χριστιανοῖς καὶ Ἰουδαίοις μόνοις ἀλλὰ καὶ παρ’ ἄλλοις πολλοῖς Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ὅτι ξῆ καὶ ὑπάρχει μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν ἢ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, καὶ τῷ λόγῳ παρίσταται ὅτι ἡ μὲν καθαρὰ καὶ μὴ βαρουμένη ὑπὸ τῶν τῆς κακίας μολιβδίδων μετέωρος φέρεται ἐπὶ τοὺς τόπους τῶν καθαρωτέρων καὶ αἰθερίων σώματων, καταλιποῦσα τὰ τῆδε παχέα σώματα καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς μιάσματα, ἢ δὲ φαύλη καὶ ὑπὸ τῶν ἀμαρτάδων καθελκομένη ἐπὶ τὴν γῆν καὶ μηδὲ ἀναπνεῦσαι δν- 697 30 ναμένη τῆδε φέρεται καὶ καλινθεῖται, ἢ μέν τις ἐπὶ „τὰ μνήματα,“ ἐνθα καὶ ὥφθη σκιοειδῶν ψυχῶν „φαντάσματα,“ ἢ δέ τις ἀπαξα-

6 Vgl. Röm. 8, 6. 7. 10. 13. — 13 Vgl. oben I 6 a. A. — 25 Vgl. II Kor. 5, 4 u. Plato, Phädr. Cap. XXV. XXVI p. 246 B—247 C. — 28 Vgl. oben VI 73, S. 142 Z. 22. — 30 Vgl. Plato, Phädon Cap. XXX p. 81 C D u. oben II 60, I 183 Z. 6.

1—2 am Rand ση A¹ | 2 προαπέλανον P²corr. Bo. (Notae p. 399) Del. προαπέλαβον (doch β undeutlich geschrieben) A, Hö. Sp. | 3 ἀφῆς A ἀφῆς Ausgg. | 5 ἀντιρρᾶττον P ἀντιρράττον A Ausgg., ἀντέπραττε vermutet Bo. (Notae p. 399); aber τὸ σῶμα gehört wie τὴν ψυχὴν zu λαμπρότεροι | 9 τυγχάνοντ̄ A τυγχάνειν Hö. am Rand, Sp. Del. im Text | θανατοῦσθαι, über τ von I. H. das Zeichen ՚, doch am Rande nichts A | 16 ἐπίπαν] ἐπείπαν A | 17 δαιμονίων A δαιμόνων V Hö. (am Rand) Sp. Del. (im Text) | 28—29 am Rand ση A².

πλῶς περὶ τὴν γῆν ποδαπὰ χρὴ νομίζειν εἶναι πνεύματα τὰ ὅλοντα,
ἢν ὀντως ὄνομάσω, αἰῶνας προσδεθέντα ὥσπερ εἴτε μαγγανείαις
τισὶν εἴτε καὶ διὰ τὴν σφετέρουν πακίαν οὐκοδομαῖς καὶ τόποις; ὁ λό-
γος δὴ αἰχεῖ φαῦλος ἄττα νομίζειν εἶναι τὰ τοιαῦτα. τῇ προγνωστικῇ
5 δυνάμει μέση τυγχανούσῃ εἰς ἀπάτην ἀνθρώποιν χρώμενα καὶ πρὸς
τὸ περισπάσαι αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς καθαρᾶς εἰς αὐτὸν εὐ-
σεβείας. δηλοῖ δὲ τὸ τοιοῦτον τοὺς αὐτοὺς τυγχάνειν καὶ τὸ ταῖς
ἀπὸ τῶν θυσιῶν ἀναθυμιάσεσι καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν αἴματων καὶ δλο-
καντωμάτων ἀποφράτεις τρεφόμενα αὐτῶν τὰ σώματα, φιληδονού-
10 των τοῖς τοιούτοις, ἐπ' αὐτὸν τυγχάνειν τοῦ ὥσπερει φιλοζωεῖν,
ἀνάλογον φαύλοις ἀνθρώποις, οὐκ ἀσπαζομένοις μὲν τὸ καθαρότε-
ρον ἔξω σωμάτων ξῆρ. περιέποισι δὲ διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς τὴν
ἐν τῷ γεώδει σώματι ζωήν.

εἴπερ δὲ θεὸς ἦν, ως Ἐλληνες οἶονται, ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων,
15 τίνα μᾶλλον ἐχοῖν αὐτὸν ἐκλέξασθαι προφήτην ἢ τὸν σοφὸν ἢ μὴ
εὑρισκομένον τοῦ τοιούτου καὶ τὸν προκόπτοντα; πῶς δ' ἂν οὐκ
ἄνδρα μᾶλλον προφητεύειν ἐβούλετο ἡπερ γυναικα; εἰ δὲ καὶ τὸ
θῆλυν ἡθελεν. ὡς τάχα μὴ δυνάμενος ἢ μὴ τερπόμενος ἄλλῳ τινὶ¹
20 αὐτὸν ἐπιλέξασθαι ἡπερ γυναικα τὴν τὸ βούλημα αὐτοῦ θεσπί-
ζουσαν;

VI. Νῦν δὲ ὁ θαυμαζόμενος παρ' Ἐλλησι Πύθιος οὐδένα μὲν
168v σοφὸν ἄλλο οὐδὲ ὄλως | ἄνδρα ἄξιον ἐκρινε τῆς, ως Ἐλληνες ὑπο-
λαμβάνοντι, θείας κατακωχῆς. ἄλλο οὐδὲ ἐν τῷ θήλει γένει παρ-
25 θέντον τινὰ ἢ σοφὴν καὶ ἀπὸ φιλοσοφίας ὀφελημένην ἄλλά τινα
γυναικα ἴδιωτιν τάχα γὰρ οἱ ἐν ἀνθρώποις κρείττονες βελτίονες
ἡσαν τῆς εἰς τὴν κατακωχὴν ἐνεργείας αὐτοῦ. ἔδει δὲ καὶ, εἴπερ
θεὸς ἦν, τῇ προγνώσει αὐτὸν χρήσασθαι δελέατι. ἢν ὀντως ὄνομάσω.
πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ θεοπατείαν καὶ ἡθικὴν κατόρθωσιν τῶν
30 ἀνθρώπων νῦν δὲ οὐδὲν ἡ ἴστορία τοιοῦτον παραδίδωσι περὶ αὐ-
τοῦ. εἰ γὰρ καὶ ἀνδρῶν ἀπάντων Σωκράτην εἶπε σοφώτατον εἶναι,
ἥμιβλυνε τὸν ἐπανον αὐτοῦ τὸ πρὸς τούτον λεγόμενον περὶ Εὐρι-
πίδου καὶ Σοφοκλέους ἐν τῷ.

σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος | δ' Εὐριπίδης.

698

31 Vgl. Plato, Apol. Cap. V p. 21 A. — 34 Vgl. Suidas s. v. σοφός.

4 αἰχεῖ] αἴχει A | ἄττα schreibe ich, ἄττα AAusgg. | 6 περισπᾶσαι A | 7 τοὺς
will Bo. (Notae p. 399) tilgen | 10 ἐπ' αὐτὸν] ἐπ' αὐτὸν vermutet Bo. (Notae p. 399), ἐπὶ²
τὸ Guiet (bei Del. I 697 Anm. c) unrichtig; vielleicht ist ἐπ' αὐτῷ (seil. τῷ φι-
ληδονεῖν) zu schreiben | 16 τοῦ übergeschr. A¹ | 18 δυνάμενος] δυνόμενος ver-
mutet Bo. (Notae p. 399), aber δυνάμενος seil. προφητεύειν ist richtig | 23 οὐδὲ
ὄλως] οὐδόλως A | 34 Εὐριπίδης] über ὁ scheint ein Buchst. getilgt zu sein A.

τραγῳδιοποιῶν οὐν σοφῶν ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένων κρείττων εἶναι νομισθεὶς ὁ Σωκράτης, τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ὀρχήστρας τοῦ τυχόντος ἄθλου ἔνεκεν ἀγωνιζομένων καὶ ὅπου μὲν λύπας καὶ οἴ-
κτονες τοῖς θεαταῖς ἐμποιούντων ὅπου δὲ ἀσέμνους γέλωτας (τοιοῦτον
5 γάρ τι βούλεται τὰ σατυρικὰ δράματα), οἱ πάνυ τι τὸ διὰ φιλο-
σοφίαν καὶ ἀλήθειαν ἐμφαίνει σεμνὸν καὶ διὰ σεμνότητα ἐπαινετόν.
καὶ τάχα οὐ τοσοῦτον διὰ φιλοσοφίαν ἀνδρῶν εἰπεν αὐτὸν ἀπάν-
των σοφώτατον ὅσον διὰ τὰς θυσίας καὶ ἡς προσήνεγκε κνίσσας
αὐτῷ τε καὶ τοῖς λοιποῖς δαίμοσι.

10 καὶ διὰ ταῦτα ἐοίκασι μᾶλλον ποιεῖν οἱ δαίμονες τὰ ἀξιούμενα
ὑπὸ τῶν αὐτοῖς προσαγόντων ἢ διὰ τὰ ἔογα τῆς ἀρετῆς. διόπερ
διαγράφων τὰ γινόμενα ὁ τῶν ποιητῶν ἄριστος Ὁμηρος καὶ δι-
δάσκων, τίνα μάλιστά ἐστι τὰ πείθοντα τοὺς δαίμονας ποιεῖν ἢ βού-
λονται οἱ θύοντες, εἰσήγαγε τὸν Χρύσην, ἔνεκεν ὀλίγων στεφάνων
15 καὶ μηρίων τάρδων καὶ αἰγῶν τυγχάνοντα ὥν ἥτησε καθ' Ἑλλήνων
διὰ τὴν θυγατέρα, ἵνα λοιμώξαντες ἀποδώσειαν αὐτῷ τὴν Χρυσηΐδα.
μέμνημαι δὲ παρά τινι τῶν Πυθαγορείων, ἀναγράφαντι περὶ τῶν ἐν
ἐπονοίᾳ παρὰ τῷ ποιητῇ λελεγμένων, ἀναγνοὺς ὅτι τὰ τοῦ Χρύσου
πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα ἔπη καὶ ὁ ἐξ Ἀπόλλωνος ἐπιπεμφθεὶς τοῖς
20 Ἑλλησι λοιμὸς διδάσκει ὅτι ἡπίστατο Ὁμηρος πονηρούς τινας δαί-
μονας, χαίροντας ταῖς κνίσσαις καὶ ταῖς θυσίαις, μισθοὺς ἀποδιδόναι
τοῖς θύσασι τὴν ἐτέρων φθορὰν, εἰ τοιοῦτο οἱ θύοντες εὖχοιντο.

καὶ ὁ „Δωδώνης“ δὲ „μεδέων δυσχειμέδους;“ παρὸ φείσιν οἱ προφῆ-
ται „ἀνιπτόποδες χαμαίενναι;“ ἀποδοκιμάσας τὸ τῶν ἀνδρῶν εἰς προ-
25 φητείαν γένος ταῖς Δωδωνίσι χρῆται. ὡς καὶ ὁ Κέλσος παρέστησεν.
Ἐστω δέ τις τούτοις παραπλήσιος Κλάριος καὶ ἔτερος ἐν Βραγ-
χίδαις καὶ ἄλλος ἐν Ἀμμωνος ἢ ὅποι ποτὲ γῆς μαντευόμενοι, πό-
θεν οὖν δειχθήσεται εἰ καὶ θεοὶ μέν εἰσιν οὐ δαιμόνια δέ τινα;

14 Vgl. Homer, Il. I 34—53. — **17** Vgl. oben IV 38, I 309 Z. 7. — **23** Vgl.
Homer, Il. XVI 234. 235.

1 τραγῳδοποιῶν Del. | **5** οὐ] ο in Rasur u. Correctur A | **7** ἀπάντων M
Ausgg. ἀπαντῶν A | **8** προσήνεγκε M Hö. Del. im Text, προήνεγκε A, Hö. am Rand,
Sp. im Text | κνίσσας aus κνίσας corr. A¹ | **16—17** am Rand ση A¹ | **16** ἀπο-
δώσειαν] vgl. Winer-Schmiedel, Gramm. d. nt. Spr. § 14, 9; da aber Origenes diese
Formen sonst nicht gebraucht, ist hier vielleicht ἀπολύσειαν nach Homer, Il. I 95
(13. 20), zu schreiben | χρυσηΐδα aus χρυσηΐδα corr. A | **17** Πυθαγορείων] πυθα-
γορίων A, Hö. am Rand, Sp. im Text | **21** κνίσσας aus κνίσας corr. A¹ | **23**
προφῆται A Ausgg. ἴποφῆται Bo. (Notae p. 399) Del. (I 698 Ann. c) nach Homer,
aber Origenes citiert hier nicht wörtlich | **24** χαμαίενναι A | **26** Βραγχίδαις] βρα-
χίδες A | **28** εἰ καὶ schreibe ich, καὶ εἰ Ausgg. ὅτι καὶ vermutet Bo. (Notae p. 399)
καὶ εἰ [so], εἰ von I. H. u., wie ich glaube, an falscher Stelle übergescr., A | εἰσιν
A εἰσι Ausgg.

VII. Τῶν δὲ ἐν Ἰουδαίοις προφητῶν οἱ μὲν πρὸ τῆς προφητείας καὶ τῆς θείας κατακυῆς ἦσαν | σοφοί, οἱ δὲ ἀπὸ αὐτῆς τῆς προφητείας φωτισθέντες τὸν νοῦν τοιοῦτοι γεγόνασιν, αἰρεθέντες ὑπὸ τῆς προνοίας εἰς τὸ πιστευθῆναι τὸ θεῖον πνεῦμα καὶ τοὺς 5 ἀπὸ τούτου λόγους διὰ τὸ τοῦ βίου διδάσκαλον καὶ σφόδρα εὗτονον καὶ ἐλευθέριον καὶ πάντη πρὸς θάνατον καὶ κινδύνους ἀκατάπληκτον. τοιούτους γὰρ καὶ ὁ λόγος αἱρεῖ δεῖν εἶναι τοὺς τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ προφήτας, οἵτινες παίγνιον ἀπέφηναν τὴν Ἀντισθένους καὶ Κράτητος καὶ Διογένους εὔτονίαν. δι᾽ ἀλήθειαν γοῦν καὶ τὸ ἐλεύθερος ἐλέγχειν τοὺς ἀμαρτάνοντας „ἐλιθάσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐπει- 699 ράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον· περιῆλθον γὰρ ἐν μηλωταῖς, ἐν αἴγειοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, πακούζούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὅρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπεις τῆς γῆς, ὃν οὐκ ην ἄξιος ὁ ἐπὶ γῆς κόσμος“· ἀεὶ ἐνορῶντες τῷ θεῷ καὶ τοῖς 15 ἀνθράτοις τοῦ θεοῦ καὶ μὴ βλεπομένοις αἰσθητῶς καὶ διὰ τοῦτο οὖσιν αἰσωνίοις.

ὁ δὲ βίος ἐκάστου τῶν προφητῶν ἀναγέραπται· ἀφεῖ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος παραθέσθαι τὸν Μωϋσέως βίον (καὶ γὰρ αὐτοῦ φέρονται προφητεῖαι, ἀναγεγραμμέναι ἐν τῷ νόμῳ) καὶ τὸν Ἱερεμίου, 20 φερόμενον ἐν τῇ ὁμονύμῳ αὐτοῦ προφητείᾳ, καὶ τὸν Ἰησαίου. ὃς ἐπορεύθη ὑπερτείνων πᾶσαν ἀσκησιν „γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος“ ἔτεσι τρισίν. ἵδε δὲ καὶ παιδαρίων, τοῦ Δανιὴλ καὶ τῶν σὸν αὐτῷ, τὸν ἐφόδωμένον βίον, ἀραγνὸν τὴν ὑδροποσίαν αὐτῶν καὶ ὅτι ἡ προφῆτὴν αὐτοῖς ὅσποιον, ἐμψύχων ἀπεχομένοις. εἰ δὲ δύνασαι, καὶ τὰ πρὸ 25 τούτον θέασαι, Νῦν προφητεύσαντος καὶ Ἰησακ τῷ νίῳ ἐπενξαμένον προφητικῶς καὶ τοῦ Ἱακώβ λέγοντος ἐκάστῳ τῶν δώδεκα: „δεῦτε, ὥντα ἀναγγείλω ὑμῖν, τί ἔσται ἐπ’ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.“ οὐτοι δὴ καὶ ἄλλοι μυρίοι προφητεύσαντες τῷ θεῷ καὶ τὰ περὶ

10 Hebr. 11, 37. 38. — 15 Vgl. II Kor. 4, 18. — 21 Vgl. Jes. 20, 2. 3. —
22 Vgl. Dan. 1, 11—16. — 25 Vgl. Gen. 9, 25—27. — Vgl. Gen. 27, 27—29. —
27 Gen. 49, 1.

1 πρὸ τῆς προφητείας schreibe ich mit Bo. (Notae p. 399), nur dass dieser fälschlich τῆς auslässt, u. Del. (I 698 Anm. d); προφῆται u. am Rand προφητεῖας Hö. ἀπὸ προφητεῖας Sp. Del. προφῆται τῆς προφητείας A fehlerhaft | 2 ἦσαν schreibe ich mit Bo. (Notae p. 399), ὡς ἢν A Ausgg. | οἵ] darüber ein Acut getilgt A | 7 αἱρεῖ P, Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; ἔρει A | 10 ἐπειράσθησαν MAusgg. ἐπειράσθησαν, doch zwischen ἢ u. ἡ ein kleines Loch, an dessen Stelle ein σ gestanden haben kann, A | 12 πακούζούμενοι A | 18 μωσέως, Circumflex über νσ ausradiert u. ως auf Rasur A | βίον auf Rasur A | 20 τὸν] τ A | 21 ὑπερτείνων M corr. Ausgg. ὑπέρ τινων A, eine Lesart, die Del. (I 699 Anm. b) zu billigen scheint | ἀσκησιν] η aus λη corr. A | 25 vor Ἰησακ + τοῦ MAusgg.

Ίησοῦ τοῦ Χριστοῦ προεῖπον. διόπερ ἐν οὐδενὶ μὲν τιθέμεθα λόγῳ τὰ ὑπὸ τῆς Πυθίας ἡ Δωδωνίδων ἡ Κλαρίου ἡ ἐν Βραγχίδαις ἡ ἐν Ἀμμωνος ἡ ὑπὸ μυρίων ἄλιτρων λεγομένων θεοπρόπων προειρημένα· τὰ δ' ὑπὸ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ προφῆτεςάντων τεθήπαμεν, δρῶντες ὅτι ἄξιος ἦν αὐτῶν ὁ ἐρδωμένος καὶ εὗτορος καὶ σεμνὸς βίος πνεύματος θεοῦ, τρόπῳ προφητεύοντος καινῷ καὶ οὐδὲν ἔχοντι παραπλήσιον ταῖς ἀπὸ δαιμόνων μαντείαις.

VIII. Οὐκ οἶδα δ' ὅπως ὁ Κέλσος εἰπών· τὰ δ' ὑπὸ τῶν ἐν 10 Ἰουδαίᾳ τῷ ἐκείνων τρόπῳ λεχθέντα προσέθηκεν ἡ μὴ λεχθέντα, ὡς ἀπίστος φάσκων δύνασθαι καὶ μὴ λελέχθαι αὐτὰ ἀλλ' ἀναγεγράφθαι τάχα τὰ μὴ λεχθέντα. οὐ γὰρ εἶδε τοὺς χρόνους, οὐδ' ὅτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν μυρία προειπόντες ἔλεγον καὶ περὶ τῆς 169^v Χριστοῦ ἐπιδημίας. πάλιν τε αὖ τοὺς | ἀρχαίους προφήτας διαβαλεῖν 15 ἐθέλων φησὶν αὐτοὺς πεπροφητευκέναι τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν εἰώθασι, φησὶν, ἔτι νῦν οἱ περὶ Φοινίκην τε καὶ Παλαιστίνην μὴ δηλώσας πότερον ἀλλοτρίους λέγει τινὰς τοῦ Ἰουδαϊκῶς προφητεύοντας. ὅπως δ' ἂν ἔχῃ ἀ λέγει, ἐλέγχεται ἐψευσμένα. οὔτε 20 γάρ *τινες* τῶν τῆς πίστεως ἀλλοτρίων παραπλήσιόν τι τοῖς προφήταις πεποιήκασιν, οὔτε νεώτεροι καὶ μετὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπιδημίαν 700 ιστόρηνται ἐν Ἰουδαίοις τινὲς προφητεύσαντες. τὸ γὰρ ἄγιον πνεῦμα ὅμοιόγηται ἐκείνους καταλελοιπέναι, ἀσεβήσαντας εἰς τὸν θεὸν καὶ τὸν προφητευθέντα ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς προφητῶν. σημεῖα δὲ τοῦ 25 ἄγιον πνεύματος κατ' ἀρχὰς μὲν τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ πλείονα ἐδείκνυτο, ὑστερον δὲ ἐλάττονα πλὴν καὶ νῦν ἔτι ἵχνη ἐστὶν αὐτοῦ παρ' ὀλίγοις, τὰς ψυχὰς τῷ λόγῳ καὶ ταῖς κατ' αὐτὸν πράξεσι κεκαθαριμένοις. „ἄγιον γὰρ πνεῦμα παιδείας φεύγεται δόλον, καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτον.“

30 IX. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν τρόπον τῶν ἐν Φοινίκῃ καὶ Παλαιστίνῃ μαντείων ἐπαγγέλλεται φράσειν ὁ Κέλσος ὡς ἀκούσας καὶ πάννυ καταμαθὼν, φέρε καὶ ταῦτα κατανοήσωμεν. πρῶτον δὴ λέγει πλείονα εἶναι εἴδη προφητειῶν, μὴ ἐκτιθέμενος αὐτά·

28 Weish. Sal. 1, 5.

3 Βραγχίδαις] βραχίδες A | **4** hinter προφητευσάντων + λεχθέντα Del. (I 699 Anm. c), aber das erforderliche Particp. ist aus dem vorhergehenden προειρημένα zu ergänzen | **6** προφητεύοντος, über φητ 5 Punkte A | **7** καινῷ MAusgg. καὶ τῷ A | **12** εἶδε A οἶδε MAusgg. | **18** hinter ἡ + καὶ MAusgg. | **19** λέγει] von späterer H. ein Strich durch den Acut A | **20** *τινες* füge ich mit Bo. (Notae p. 399) u. Del. ein | **30** τῶν ἐν] τὸν ἐν A | **33** εἶναι εἴδη A εἴδη εἶναι Ausgg.

οὐδὲ γὰρ εἶχεν, ἀλλὰ φενδῶς ἐπανετείνετο. ὁ δέ φησιν εἶναι τελεώτατον παρὰ τοῖς τῆς ἀνδράσιν ἴδωμεν. πολλοὶ, φησὶ, καὶ ἀνώνυμοι ὅρστα ἐκ τῆς προστυχούσης αἰτίας καὶ ἐν ἰεροῖς καὶ ἔξω ἵερῶν, οἱ δὲ καὶ ἀγείραντες καὶ ἐπιφοιτῶντες πόλεσιν ἡ στρατοπέδοις, κινοῦνται δῆθεν ὡς θεσπιζοντες. πρόχειρον δ' ἐκάστῳ καὶ σύνηθες εἰπεῖν· ἐγὼ δὲ θεός εἰμι ἡ θεοῦ παῖς ἡ πνεῦμα θεῖον. ἦκω δέ· ἥδη γὰρ δέκατος ἀπόλληνται, καὶ ὑμεῖς, ὃ ἔρθρωποι, διὰ τὰς ἀδικίας οἴχεσθε. ἐγὼ δὲ σῶσαι θέλω· καὶ ὄψεσθέ με αὖθις μετ' οὐρανίου δυνάμεως ἐπανιόντα. μακάριοις δὲ νῦν με θρησκεύσας, τοῖς δὲ ἄλλοις ἀπασι πῦρ αἰώνιον ἐπιβαλῶ καὶ πόλεσι καὶ χώραις. καὶ ἀνθρώποι, οἱ μὴ τὰς ἑαυτῶν ποινὰς ἴσασι, μεταγνώσονται μάτην καὶ στενάξονται· τοὺς δέ μοι πεισθέντας αἰώνιον φυλάξω. εἴτα τούτοις ἐξῆς φησι· ταῦτ' ἐπιαρτειράμενοι προστιθέασιν ἐγεξῆς ἄγνωστα καὶ πάροιστα καὶ πέντη ἄδηλα. ὃν τὸ μὲν γρῦμα οὐδεὶς ἢν ἔχων νοῦν εὑρεῖν δύναιτο· ἀσαφῆ γὰρ καὶ τὸ μηδὲν, ἀνοήτῳ δὲ ἡ γόητι παντὶ περὶ παντὸς ἀφορμὴν ἐνδίδωσιν, ὅπῃ βούλεται, τὸ λεχθὲν σφετερίζεσθαι.

20. Χ. Ἐκοῦν δὲ αὐτὸν, εἴπερ εὐγνωμόνει πρὸς τὴν κατηγορίαν, ἐκθέθαι αὐταῖς λέξεις τὰς προφητείας, εἴτ' ἐν αἷς θεὸς παντοκράτωρ ἐπηγγέλλετο εἶται δὲ λέγων, εἴτ' ἐν αἷς δὲ νίος τοῦ θεοῦ. εἴτε 170^{ος} καὶ ἐν αἷς τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον λέγον | εἶναι ἐπιστεύετο· οὕτω γὰρ καὶ ἡγωνίασεν ἀνασκενάσαι τὰ εἰρημένα καὶ δεῖσαι ὅτι οὐκ ἔρθεοι 25 ἴσαν οἱ λόγοι. περιέχοντες ἐπιστροφὴν | ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων καὶ 701 ἔλεγχον τῶν ποτε ὄντων καὶ πρόγνωσιν περὶ τῶν μελλόντων. διὸ καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς ἀπογραφάμενοι τὰς προφητείας αὐτῶν ἐφύλαξαν. ἵνα καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἀγαγιώσκοντες θαυμάζωσιν ὡς λόγον· θεοῦ καὶ ὀφελούμενοι οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ἐπιπληκτικῶν καὶ 30 ἐπιστρεπτικῶν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προγρωστικῶν ταῖς ἐκβάσεσι πειθόμενοι περὶ τοῦ θεῖον εἶναι πνεῦμα τὸ προειρηκός τὴν κατὰ τὸν λόγον εὐσέβειαν ἀσκοῦντες διατελῆσι, πειθόμενοι τῷ ρόῳ καὶ τοῖς προφήταις.

4 Vgl. oben I 50, I 101 Z. 21. — 6 Vgl. Irenaeus, Adv. haer. I 16, 1. 17 u. oben I 57.

1 ἐπανετείνετο schreibe ich mit Bo. (Notae p. 399), vgl. unten Z. 14 f.; ἐναπετείνετο Α Ausgg. | 4 ἀγείραντες] ob ἀγείροντες? | 12 ἀνθρώποι Μ^{corr.} Bo. (Notae p. 399) Del. (I 700 Anm. d) ἀνθρώποις Α Ausgg. | 13 δέ μοι] ob δέ ἐμοὶ? | 16 γρῦμα Μ^{corr.} Hö. (am Rand) Sp. (im Text), vgl. unten S. 162 Z. 13 u. VII 11, S. 162 Z. 31; γνωμα [so] Α γνώμισμα P Del. | 17 ἡ] ἡ A | 24 καὶ (vor ἡγωνίασεν) < Ausgg. | 26 ποτε] τότε vermutet Guiet (bei Del. I 701 Anm. a).

οἱ μὲν οὐν προφῆται ὅσα ἦν αὐτόθεν νοηθῆναι τοῖς ἀκούοντοι
χρήσιμα καὶ συμβαλλόμενα τῇ τῶν ηθῶν ἐπανορθώσει χωρὶς πάνης
ἐπικρύψεως κατὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ εἰρίκασιν, ὅσα δὲ μεστικό-
τερα ἦν καὶ ἐποπτικότερα καὶ ἔχόμενα θεωρίας τῆς ὑπὲρ τὴν πάρ-
5 δημορ ἀκοήν, ταῦτα „δι' αἰνιγμάτων“ καὶ ἀλληγοριῶν καὶ τῶν παλον-
μένων σοτεινῶν λόγων καὶ τῶν ὄντος ξενόμενων παραβολῶν ἢ παροι-
μῶν ἀπεφήναντο· ἵν' οἱ μὴ φυγοπονοῦντες ἀλλὰ πάντα πόνον ὑπὲρ
ἀρετῆς καὶ ἀληθείας ἀναδεχόμενοι ἔξετάσαντες εὑρώσι καὶ εὑρόντες,
τὸς λόγος αἴρει. οἰκονομίσωσιν. ὁ δὲ γεννάδας Κέλσος ὥσπερεὶ θυ-

- 10 μωθεὶς ἐπὶ τῷ μὴ νενοηκέναι τοὺς τῶν προφητῶν τοιούτονες λόγους
ἔλοιδόρησεν αὐτοὺς, εἰπὼν ὅτι ταῦτα ἐπανατεινάμενοι προστι-
θέασιν ἐφεξῆς ἄγνωστα καὶ πάροιστρα καὶ πάντη ἄδηλα,
ῶν τὸ μὲν γνῶμα οὐδεὶς ἀν νοῦν ἔχων εὑρεῖν δύναιτο·
ἀσαφῆ γὰρ καὶ τὸ μηδὲν, ἀνοήτῳ δὲ ἡ γόητι παντὶ περὶ
- 15 παντὸς ἀφορούμην ἐνδίδωσιν, ὅπῃ βούλεται, τὸ λεχθὲν σφε-
τερίζεσθαι. καὶ πανούργως μοι ἔδοξε ταῦτ' εἰρηκέναι, κωλύειν τὸ
ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ βούλόμενος τοὺς ἐντυγχάνοντας ταῖς προφητείαις
βασανίζειν καὶ ἔξετάζειν αὐτῶν τὸν νοῦν· καὶ πέπονθέ τι πρᾶγμα
παραπλήσιον τοῖς εἰποῦσι περὶ τινος προσήτου, εἰσελθόντος πρός
20 τινα καὶ τὰ μέλλοντα προειπόντος αὐτῷ· „τί εἰσῆλθεν ὁ ἐπίληπτος
οὗτος πρός σε;“

XI. Εἰκὸς μὲν οὖν εἶναι λόγους πολλῷ τῆς ἡμετέρας ἔξεως σο-
φωτέρους, τοὺς δυναμένους ἀποδεικνύαι φενδόμενον ἐν τούτοις τὸν
Κέλσον καὶ ἐνθέους τὰς προφητείας· πλὴν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ δυ-
25 νατὸν ἡμῖν πεποιήκαμεν, τὰ, ὡς φησι Κέλσος. πάροιστρα καὶ πάρ-
τη ἄδηλα πρὸς λέξιν διηγησάμενοι ἐν τοῖς πραγματευθεῖσιν ἡμῖν εἰς
τὸν Ἰησαῖαν καὶ εἰς τὸν Ἱεζεκιὴλ καὶ εἰς τινας τῶν δόθεντα. θεοῦ δὲ
διδόντος τὴν ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ προκοπὴν καθ' οὓς βούλεται χρό-
νους προστεθῆσεται τοῖς ἥδη εἰς ταῦτα ὑπαγορευθεῖσιν ἥτοι τὰ λεί-
170ν ποντα | ἥσα γ' ἀν γθάσωμεν σαφητίσαι. καὶ ἄλλοι δὲ οἱ βούλό-
μενοι ἔξετάζειν τὴν γραφὴν νοῦν ἔχοντες τὸ γνῶμα αὐτῆς εὑρεῖν
ἀν δύναντο. οὕσις ἀληθῶς πολλεζοῦ ἀσαφοῦς μὲν, οὐ μὴν. ὡς
φησι Κέλσος, τὸ μηδέν. ἀλλ' οὐδὲ δύναται | τις ἀνόητος ἡ γόητι 702

5 Vgl. Num. 12, 8. I Kor. 13, 12 u. oben III 45, I 242 Z. 2 ff. — 6 Vgl.
Prov. 1, 6. — 20 II Kön. 9, 11.

5—6 am Rand σὴ A² | 12 πάροιστρα aus πάροιστρα corr. A¹ | 13 γνῶμα A
Hö. Sp. γνώσιμα Del. | 17 τοὺς] v auf Rasur A | 29 εἰς ταῦτα ὑπαγορευθεῖσιν A
ἐπαγορευθεῖσιν εἰς ταῦτα MAusgg. | 30 καὶ ἄλλοι] al ἄλλ abgerieben A | 32 ἀλη-
θῶς πολλαχοῦ A πολλαχοῦ ἀληθῶς MAusgg. | 33 τὸ μηδέν] το μη halb erloschen,
Acut über o fehlt A | οὐδε [so] A.

ἐξομαλίσαι ἢ ὅπη ποτὲ τὸ λεχθὲν σφετερίσασθαι μόνος δὲ καὶ πᾶς ὁ κατ’ ἀλήθειαν ἐν Χριστῷ σοφὸς τὸν εἰρημὸν πάντα ἀποδέψῃ ἀν τῶν μετ’ ἐπικρύψεως εἰρημένων ἐν τοῖς προφήταις, „πνευματικὰ πνευματικοῖς“ συγκρίνων καὶ κατασκευάζων ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν ἡ γραφῶν ἔκαστον τῶν εὑρισκομένων.

οὐ πιστευτέον δὲ τῷ Κέλσῳ λέγοντι τοιούτων ἀνθρώπων γεγονέναι αὐτήκοον. οὐδὲ γὰρ κατὰ τοὺς Κέλσους χρόνους γεγόνασί τινες προσῆκαν τοῖς ἀρχαίοις περιπλάνησιοι. ἐπεὶ καὶ περιπλάνησιοι τοῖς πάλαι γραφεῖσιν ἀνεγράφησαν καὶ ἔξῆς προφητεῖαι ὑπὸ τῶν 10 ἀποδεξαμένων καὶ θαυμασάντων αὐτάς. δοξεῖ δέ ποι πάντῃ δῆλον εἶναι τὸ τοῦ Κέλσου ψεῦδος. ὅτι οἱ δῆθερ προσῆκαν. ὥρ αὐτήκοος ἐγένετο, ἐλεγχθέντες ὑπὸ Κέλσου ὀμολόγησαν αὐτῷ οὖτινος ἐδέοντο, καὶ ὅτι ἐπλάσσοντο λέγοντες ἀλλοπρόσαλλα. ἔδει δ’ αὐτὸν καὶ ὄντα φεναγενενέναι ἐν ἔφασκεν αὐτήκοος γεγονέναι. ἵνα ἐκ τῶν ὄνομάτων, εἴπερ εἶχεν εἰπεῖν, φανῆ τοῖς κρίνειν δυναμένοις, πότερον ἀληθῆ ἢ ψευδῆ ἐλεγεν.

XII. Οἰεται δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν προφητῶν ἀπολογούμενους περὶ τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν μηδὲν μὲν δύνασθαι πρὸς ἔπος λέγειν, ἐπὰν φαίνηται τι πονηρὸν ἢ αἰσχρὸν ἢ 20 ἀνάθαρτον λεγόμενον περὶ τοῦ θείου ἢ μιαρόν. διὸ καὶ ὡς μηδεμίᾳς οὖσις ἀπολογίες συνείρει ἐαντῷ μηδία περὶ τῶν μὴ διδομένων. εἰδέναι δὲ γοὴ ὅτι καὶ οἱ βουλόμενοι κατὰ τὰς θείας ξῆν γραφὰς καὶ ἐπιστάμενοι ὅτι „γρῦσις ἀσύρτου ἀδιεξέταστοι λόγοι“ καὶ ἀναγνόντες τὸ „ἔτοιμοι ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι

3 Vgl. I Kor. 2, 13. — 23 Sir. 21, 18. — 24 I Petr. 3, 15.

1 ὅπη ποτὲ] η π erloschen A | hinter ποτὲ + βούλεται M² (am Rand) Ausgg. ohne Grund | 2 ἀποδέψῃ P, Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; ἀπολώῃ A | 3 ἐν τοῖς προφήταις A ἐν τοῖς προφητείαις Hö. ἐν ταῖς προφητείαις Sp. Del. | 4 πνευματικοῖς] πν halb erloschen A | συγκρίνων] ριν halb erloschen A | 6 πιστευτέον] πιστευt oben beschädigt A | τοιούτων] ύ aus ū corr., τ (hinter ū) halb erloschen A | ἀνῶν fast völlig verschwunden A | 8 π(ροφῆται)] ausser π alles abgerieben A | 9 τοῖς] ις unten beschädigt A | γραφεῖσιν] αφεῖ erloschen A | 10 ἀποδεξαμένων] πο ganz, μέν halb erloschen A | καὶ θαυμασάντων] καὶ θ fast ganz verschwunden A | 11 Κέλσον] σον fast ganz erloschen A | δῆθεν] η erloschen A | 12 ὑπὸ Κέλσον] πὸ κέ verschwunden A | 13 λέγοντες] ες halb erloschen A | ἀλλοπροσαλ [so] A | 15 ὄνομάτων] τω beschädigt A | 16 δυναμένοις] ραμ beschädigt A | 18 περὶ τῶν MAusgg. περὶ τὸν A | δύνασθαι πρὸς] ασθαι πρὸ halb verschwunden A | 19 φαίνεται Sp. Del. | 20 ἀνάθαρτον] ρτον beschädigt A | λεγόμενον] εγόμ fast ganz erloschen A | ἢ etwas beschädigt A | 21 μῆδε μιᾶς A | ἀπολογίας] γίας beschädigt A | 22 δὲ füge ich mit P Jol, Hö. (am Rand) Sp. Del. (im Text) ein | 23 γρῦσις] ν verschwunden A | 24 ἔτοιμοι] μ halb zerstört A.

ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος¹ οὐκ ἐπὶ μόνον τὸ προειρῆσθαι τάδε τινὰ καταφεύγοντιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς δοκούσας ἀπευφάνεις λένεν πειρῶνται καὶ δεικνύνται οὐδὲν εἶναι πονηρὸν ἐν τοῖς λόγοις οὐδ' αἰσχρὸν οὐδ' ἀκάθαρτον οὐδὲ μιαρὸν ἀλλὰ τοιοῦτον 5 γίνεσθαι, ὡς χοὴ ἐκδέχεσθαι τοῖς μὴ συνιεῖσι τὴν θείαν γραφήν. ἐχοὴν δ' αὐτὸν ἀπὸ τῶν προφητῶν τὸ φαινόμενον ἐν αὐτοῖς πονηρὸν ἢ τὸ δοκοῦν αὐτῷ αἰσχρὸν ἢ τὸ νομιζόμενον αὐτῷ ἀκάθαρτον ἢ ὁ ὑπελάμβανεν εἶναι μιαρὸν παραθέσθαι, εἴπερ τοιαῦτα ἔβλεπεν ἐν τοῖς προφήταις εἰδημένα· πληκτικώτερος γὰρ ἂν ὁ 10 λόγος αὐτοῦ ἦν καὶ πρὸς ὁ ἐβούλετο ἀνυτικώτερος· νυνὶ δὲ οὐ παρέθετο, ἀλλ' ἐπανατείναμενος ἀπειλεῖ τοιαῦτα φαίνεσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς, καταφεύδομενος αὐτῶν. πρὸς οὖν κενοὺς ψόφοντος ὄνομά- 171¹ των οὐδεὶς | λόγος αἱρεῖ ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἢ αἰσχρὸν ἢ ἀκάθαρτον ἢ μιαρόν ἐστιν ἐν τοῖς τῶν 15 προφητῶν λόγοις.

XIII. Ἀλλ' οὐδὲ ποιεῖ ἢ πάσχει αἰσχιστα ὁ θεὸς οὐδὲ τῷ κακῷ διακονεῖται, ὡς οἴεται Κέλσος· οὐδὲ γὰρ | προείρηται τι 703 τῶν τοιούτων. κανὸν λέγῃ αὐτὸς προειρῆσθαι τὸν θεὸν τῷ κακῷ διακονεῖσθαι ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχιστα, ἔμελλε παραθέσθαι 20 τὰς ἀπὸ τῶν προφητῶν εἰς τοῦτο λέξεις καὶ μὴ μάτην μολύνειν ἐθέλειν τοὺς ἀκούοντας αὐτοῦ. ἂ μὲν οὖν πείσεται Χριστὸς προεῖπον οἱ προφῆται, καὶ τὴν αἰτίαν τιθέντες τοῦ, δι' ὃ πείσεται· καὶ ὁ θεὸς ἡπίστατο ἀπερὸν ὁ Χριστὸς αὐτοῦ πείσεται. πόθεν δ' ὅτι καὶ μιαρώτατα καὶ ἀκαθαρτότατα ταῦτ' ἦν, ὡς φησιν ὁ 25 Κέλσος; ἀλλὰ δόξει διδάσκειν, πῶς μιαρώτατα καὶ ἀκαθαρτότατατ' ἄττα ἦν ἂ καὶ ὑπέμεινεν, ἐπεὶ φησι· τί γὰρ ἄλλο ἦν θεῷ

1 Vgl. oben VII 2, S. 154 Z. 8. — 11 Vgl. oben VII 9, S. 161 Z. 14 f.

1 ἡμῖν] ἥ aus ν corr., τὸ erloschen A | ἐλπίδος] ἐλ halb verschwunden A | 2 ἀλλὰ γὰρ] ἀ u. γ erloschen A | καὶ] αὶ erhalten A | 3 οὐδὲν] οὐ völlig, δ halb zerstört A | 4 μιαρὸν] μ halb, ια ganz, ρ halb zerstört A | 5 γίγνεσθαι AAusgg. | μὴ expungiert in M < Ausgg. | 6 ἐχοὴν A | αὐτοῖς PSp.Del. αὐταῖς AHö. | 9 προφήταις] zwischen ἡ u. τ ein Buchst. getilgt A | 10 ἀνυτικώτερος A ἀνυτικώτερος AAusgg. | 12 κενοὺς Hö. am Rand, Sp.Del. im Text; κανοὺς A | 14 ἀκάθαρτον] mit θαρτον beginnt eine neue Zeile; hinter ἀκα [so von I. H.] hat eine spätere H. mit blasser Tinte hinzugefügt: 'θαρ A | 18 προειρῆσθαι τὸν θεὸν τῷ κακῷ διακονεῖσθαι ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχιστα, ἔμελλε παραθέσθαι schreibe ich, προειρῆσθαι. εἰ γὰρ ἔμελλεν ὁ θεὸς τ. κ. δ. ἢ π. ἢ π. αἰσχιστα, ἔδει ἂν παραθ. Hö. am Rand, Sp. (doch ohne ἄν) im Text; προειρῆσθαι ἔμελλε τὸν θεὸν τῷ κακῷ διακονεῖσθαι ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχιστα, παραθέσθαι A Hö. Del. im Text | 21 πείσεται in πήσεται corr. A | 22 δι' ὃ] διὸ A | πείσεται in πήσεται corr. A | 23 πείσεται in πήσεται corr. A | 25 ἀκαθαρτότατ' ἄττα A ἀκαθαρτότατα ταῦτ' ἄττα MAusgg.

τὸ προβάτων σάρκας ἐσθίειν καὶ χολὴν ἡ ὄξος πίνειν πλὴν
σκατοφαγεῖν; Θεὸς δὲ καθ' ἡμᾶς προβάτων σάρκας οὐκ ησθιεν.
ἴνα γὰρ καὶ δόξῃ ὅτι ησθιεν, ὡς σῶμα φορῶν ὁ Ἰησοῦς ησθιεν.
ἄλλα καὶ περὶ τῆς χολῆς καὶ τοῦ ὄξους, προφητευθέντων ἐν τῷ
5 „ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν
με ὄξος,“ ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ προειρηκότες ἀναγκαζόμεθα ὑπὸ τοῦ
Κέλσου παλιλλογεῖν. ἀεὶ γὰρ οἱ τῷ τῆς ἀληθείας ἐπιβουλεύοντες
λόγῳ χολὴν τὴν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν κακίας καὶ ὄξος τὸ ἀπὸ τῆς
ἰδίας ἐπὶ τὰ φαῦλα τροπῆς προσάγουσι τῷ Χριστῷ τοῦ Θεοῦ, ὃς
10 „γενσάμενος οὐ θέλει πιεῖν.“

XIV. Εἶτα μετὰ ταῦτα, βουλόμενος ἀνατρέπειν τὴν πίστιν τῶν
διὰ τὸ πεπροφητεῦσθαι παραδεξαμένων τὰ τοῦ Ἰησοῦ, φησί· φέρε
ἐὰν προείπωσιν οἱ προφῆται τὸν μέγαν Θεὸν, ἵνα μηδὲν
ἄλλο φορτικώτερον εἴπω, δουλεύειν ἡ νοσήσειν ἡ ἀποθα-
15 γεῖτ, τεθρήξεσθαι δεήσει τὸν Θεὸν ἡ δουλεύειν ἡ νοσήσειν.
ἐπειδὴ προείρητο, ἵνα πιστευθῇ ἀποθανὼν ὅτι Θεὸς ἦν;
ἄλλ' οὐκ ἄν προείποιεν τοῦτο οἱ προφῆται κακὸν γάρ ἐστι
καὶ ἀνόσιον. οὐκοῦν οὐτ' εἰ προεῖπον οὐτ' εἰ μὴ προεῖπον,
σκεπτέον, ἄλλ' εἰ τὸ ἔργον ἄξιόν ἐστι Θεοῦ καὶ καλόν. τῷ
20 δ' αἰσχρῷ καὶ κακῷ, καὶ πάντες ἀνθρώποι μαινόμενοι προ-
λέγειν δοκῶσιν, ἀπιστητέον. πῶς οὖν τὰ περὶ τοῦτον ὡς
περὶ Θεὸν πραγμάτητα ἐστὶν ὅσια;

φαίνεται δὴ διὰ τούτων ἴσχυρὸν μέν τι πρὸς πειθὼ τῶν ἀκον-
όντων ὑπονευοηκέναι τὸ περὶ τοῦ πεπροφητεῦσθαι τὸν Ἰησοῦν κε-
25 φάλαιον. ἄλλῳ δὲ πιθανῷ πειρᾶσθαι ἀνατρέπειν τὸν λόγον φάσκον·
οὐκοῦν οὐτ' εἰ προεῖπον οὐτ' εἰ μὴ προεῖπον, σκεπτέον.
ἔχοην δ', εἴπερ μὴ παραλογιστικῶς ἄλλ' ἀποδεικτικῶς ἐβούλετο ἐν-
στῆναι τῷ λεγομένῳ, εἰπεῖν οὐκοῦν ἀποδεικτέον ὅτι οὐ προεῖ-
πον ἡ οὐ, καθὼς προεῖπον, τὰ περὶ Χριστοῦ πεπλήρωται ἐν τῷ
30 Ἰησοῦ λεζθέντα. καὶ ἐπιφέρειν τὴν δοκοῦσαν αὐτῷ ἀπόδειξιν. οὗτοι
171 γὰρ ἐφεύνετο ἄρ. τίνα μὲν | αἱ προφητεῖαι λέγουσαι ὑψ' ἡμῖν ἀνα-
φερόμενα ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, πῶς δὲ οὗτος ψευδοποιεῖ τὴν ἐκδοχὴν

1 Vgl. oben I 70. II 37. — 3 Vgl. Ignat., Epist. ad Smyrn. Cap. V 2. Cle-
mens Alex., Strom. V 6, 34 p. 665 ed. Potter. Tertullian, De carne Chr. Cap. V.
— 5 Psal. 68, 22. — 6 Vgl. oben II 37. — 10 Vgl. Matth. 27, 34.

8 τὴν Jol, Hö. Sp. am Rand, Del. im Text; ἡν A | 9 τῷ χριστῷ P Bo. (Notae
p. 399) τῷ Χριστῷ καὶ νιῆ Del. τῷ κυρίῳ Hö. Sp. τῷ κῷ [so] A | 14 δουλεύειν A
δουλεύσειν Ausgg. | 15 δουλεύειν A δουλεύσειν Ausgg. | 26 οὐτ' εἰ μὴ A Hö. Sp.
οὐτε εἰ μὴ Del. | 29 hinter περὶ + τοῦ M Ausgg. | 30 οὗτος A οὗτω Ausgg.

ἡμῶν· καὶ εὐρέθη ἄν. πότερον γενναιώς | ἀνατρέπει τὰ ἔφ' ἡμῖν 704
φεγόμενει ἀπὸ τῶν προσητῶν εἰς τὸν περὶ τοῦ Ἰησοῦ λόγον, ἢ
ἀλίσκεται ἀνασχέντως βιάζεσθαι θέλων τὴν ἀληθείας ἐράγειαν
ὡς οὐκ ἀλήθειαν.

5 Σ. Επεὶ δὲ ἀδύνατά τινα καὶ ἀπρεπῆ θεῶ καθ' ὑπόθεσιν τι-
θείς φησιν· εἰ ταῦτα προσητεύοιτο περὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ.
ἄρ', ἐπεὶ προλέγεται, πιστεύεσθαι δεῖ τὰ τοιαῦτα περὶ θεοῦ;
καὶ νομίζει κατασκευάζεσθαι ὅτι, κανὸν ἀληθῶς ὡσὶ προειρηκότες
οἱ προφῆται περὶ νίοῦ θεοῦ τοιαῦτα, ἀδύνατον ἦν αὐτὸν
10 παθεῖν ἢ δρᾶσαι χρῆναι πιστεύειν τοῖς προειρημένοις· λε-
πτέον ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ ἄτοπος οὖσα ποιήσαι ἀν συνημμένα εἰς
τὰ ἀλλήλοις ἀντικείμενα λήγοντα, ὥπερ οὕτω δείκνυται. εἰ οἱ ἀλη-
θῶς προφῆται τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ δουλεύειν ἢ νοσεῖν ἀεὶ ἢ
τεθνήξεσθαι φήσαιεν τὸν θεὸν, συμβήσεται ταῦτα περὶ τὸν
15 θεὸν, ἀφευδεῖν γὰρ ἀνάγκη τοὺς τοῦ μεγάλου θεοῦ προφῆτας·
ἀλλὰ καὶ εἰ οἱ ἀληθῶς προφῆται τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ τὰ αὐτὰ
ταῦτα φασιν, ἐπεὶ τὰ τῇ φύσει ἀδύνατα οὐκ ἔστιν ἀληθῆ, οὐκ ἀν
συμβαίη περὶ τὸν θεὸν ἂ λέγονται οἱ προφῆται. ὅταν δὲ δύο
20 συνημμένα λήγῃ εἰς τὰ ἀλλήλοις ἀντικείμενα τῷ καλούμένῳ „διὰ
δύο τροπικῶν“ θεωρήματι. ἀναιρεῖται τὸ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς συνημμέ-
νοις ἥγονται, ὥπερ ἐν τούτοις ἔστι τὸ προλέγειν τοὺς προφῆ-
τας τὸν μέγαν θεὸν δουλεύειν ἢ νοσήσειν ἢ τεθνήξεσθαι.
συνάγεται οὖν τὸ οὐκ ἄρα προεῖπον οἱ προφῆται τὸν μέγαν
θεὸν δουλεύειν ἢ νοσήσειν ἢ τεθνήξεσθαι, καὶ ὑπάγεται γε
25 ὁ λόγος τρόπω τοιούτω· εἰ τὸ πρῶτον, καὶ τὸ δεύτερον· εἰ [οὐ] τὸ
πρῶτον, οὐ τὸ δεύτερον· οὐκ ἄρα τὸ πρῶτον.

705

19 Vgl. Arrian, Epicteti dissert. I 29, 40. Galen, De Hippocrat. et Platon. placit. II 3 (tom. V p. 219 sqq. ed. Kühn). Sextus Empir., Pyrrh. hyp. II 3. Diogenes Laërt. VII 7, 191.

1 καὶ] der Gravis durch Correctur hergestellt A | εὐρέθη schreibe ich mit M^{corr.} εὐρέθη A Ausgg. | 6 εἰ ταῦτα MAusgg. εἰτ' αὐτὰ A | 7 πιστεύεσθαι AHö. Sp. πιστεύειν P Del. | 10 δρᾶσαι P δράσαι A Ausgg. | 11 ποιῆσαι A | 13 δουλεύειν ἢ νοσεῖν] δουλεύσειν ἢ νοσήσειν vermuten Bo. (Notae p. 399) u. Del. (I 704 Anm. b) | 14 φήσαιεν schreibe ich, φήσαιεν Bas² am Rand, vgl. Del. I 704 Anm. b; φήσονται Jol^{corr.} Hö. (am Rand), Sp. Del. (im Text); φήσομεν A | 16 εἰ οἶ] εἰ von I. H. am Anfang der Zeile nachgetragen, οἴ durch Correctur (vielleicht aus εἰ) hergestellt A | 18 hinter προφῆται + ἀληθῆ, doch von I. (oder II.) H. expungiert A, nicht ex-pungiert MAusgg. | 20 τροπικῶν Bo. (Notae p. 400) u. Del. (I 704 Anm. c) nach H. Valesius, Ep. ad Claudium Saravium (bei Sp., Annotat. p. 85 sqq.), ὑποθετικῶν Jol (am Rand), προφητικῶν A Ausgg. | 22 τὸν] τὸ Del. | δουλεύειν A δουλεύσειν Ausgg. | 25 [οὐ] tilge ich mit H. Valesius (a. a. O., bei Sp. Annotat. p. 86).

φέρονται δὲ καὶ ἐπὶ ὑλῆς τὸν τρόπον τοῦτον οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, λέγοντες τό· εἰ ἐπίστασαι ὅτι τέθνηκας, *(τέθνηκας· εἰ ἐπίστασαι ὅτι τέθνηκας)* οὐ τέθνηκας· ἀκολούθει τὸ οὐκ ἄρα ἐπίστασαι ὅτι τέθνηκας. τὸν τρόπον δὲ τοῦτον κατασκευάζουσι τὰ συνημμένα· εἰ δὲ ἐπίστασαι ὅτι τέθνηκας, ἔστιν ὁ ἐπίστασαι, ἔστιν ἄρα τὸ τέθνηκας. καὶ πάλιν· εἰ ἐπίστασαι ὅτι οὐ τέθνηκας, καὶ ἔστιν ὁ ἐπίστασαι, οὐ τέθνηκας. ἐπεὶ δὲ ὁ τεθνηκὼς *(οὐδὲν)* ἐπίσταται, δῆλον ὅτι, εἰ ἐπίστασαι ὅτι τέθνηκας, οὐ τέθνηκας. καὶ ἀκολούθει, ὡς προεῖπον, ἀμφοτέροις τοῖς συνημμένοις τὸ οὐκ ἄρα ἐπίστασαι ὅτι τέθνηκας.
10 τοιοῦτον τι ἔστι καὶ περὶ τὴν Κέλσου ὑπόθεσιν, λέγοντος ἦν προειθέμεθα λέξιν.

XVI. Ἄλλ' οὐδ' ἄπερ ἐν ὑποθέσει παρειλήφαμεν παραπλήσιά ἔστι ταῖς περὶ Ἰησοῦ προφητείαις. οὐ γὰρ προεῖπον αἱ προφητεῖαι θεὸν σταυρωθήσεθαι, αἵτινές φασι περὶ τοῦ ἀναδεξαμένου τὸν 172° θάνατον· „καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν | εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς νίοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὡν καὶ πόνῳ καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν.“ ὅρα οὖν *(ώς)* σαφῶς ἀνθρώπον εἰρήκασι τὸν πεπονθότα ἀνθρώπινα. καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἰδὼς *Ἰησοῦς* ὅτι τὸ ἀποθνῆσκον ἀνθρωπος ἦν. τησὶ πρὸς τοὺς ἐπιβούλευοντας αὐτῷ· „νῦν δὲ ξητεῖτε με ἀποκτεῖται. ἀνθρώπον. ὃς τὴν ἀλήθειαν ἔμιν λελάληκα. ἦν η-
κονσα ἀπὸ τοῦ θεοῦ.“ εἰ δέ τι θεῖον ἐν τῷ κατ' αὐτὸν νοούμενῳ ἀνθρώπῳ ἐτύγχανεν, ὅπερ ἦν ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ καὶ ὁ „πρωτότοκος πάσης κτίσεως“, ὁ λέγων· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια“ καὶ „ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ“ καὶ „ἐγώ εἰμι ἡ θύρα“ καὶ „ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός“ καὶ „ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς“. ἄλλος δή που ὁ περὶ τούτον καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λόγος ἔστι παρὰ τὸν περὶ τοῦ νοούμενον κατὰ τὸν *Ἰησοῦν* ἀνθρώπουν.

15 Jes. 53, 2. 3. — 20 Joh. 8, 40. — 23 Vgl. Joh. 1, 14. 18. 3, 16. 18. I Joh. 4, 9. — Vgl. Kol. 1, 15. — 24 Vgl. Joh. 14, 6. — 25 Joh. 10, 9. — Joh. 14, 6. — Joh. 6, 51.

1 τρόπον] τύπον vermutet H. Valesius (a. a. O. p. 86) | 2 *(τέθνηκας· εἰ ἐπίστασαι ὅτι τέθνηκας)* füge ich mit H. Valesius (a. a. O. p. 86), Bo. (Notae p. 400) u. Del. (I 705 Anm. b) ein | 3 οὐ τέθνηκας < Del. | vor ἀκολούθει + καὶ Bo. (Notae p. 400) | 6 οὐ tilgen H. Valesius (a. a. O.), Bo. (Notae p. 400) u. Del. (I 705 Anm. c) | καὶ ἔστιν ὁ will H. Valesius (a. a. O.) ohne Grund streichen | 7 οὐ] ὅτι schreiben H. Valesius (a. a. O.), Bo. (Notae p. 400) u. Del. (I 705 Anm. c) | *(οὐδὲν)* füge ich mit H. Valesius, Bo. u. Del. (a. a. O.) ein | δῆλονότι A Ausgg. | 10 τοιοῦτον aus τοιοῦτον corr. A | τι A | 12 παρειλήφαμεν] παρειληφε liest Bo. (Notae p. 400) ohne Grund | 13 ταῖς] i halb erloschen A | 16 hinter ἄτιμον + καὶ Sp. Del. | 18 *(ώς)* füge ich mit Bo. (Notae p. 400) u. Del. (I 705 Anm. f) ein | 22 ἀπὸ A παρὰ Sp. Del.

διόπερ οὐδ' οἱ πάννυ ἀπλούστατοι καὶ λόγοις οὐκ ἐντεθραμμένοι
ἐξεταστικοῖς Χριστιανοὶ εἴποιεν ἂν τεθνηκέναι τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν
ζωὴν ἢ τὴν ὁδὸν ἢ τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα ζῶντα ἄρτον ἢ τὴν
ἀνάστασιν· φησὶ γὰρ ἑαυτὸν ἀνάστασιν εἶναι δὲ ἐν τῷ φαινομένῳ
5 ἀνθρώπῳ κατὰ τὸν Ἰησοῦν διδάξας τὸ „ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις.“
ἄλλα καὶ οὐδεὶς *⟨οὗτως⟩* ἐμβρόντητος ἥμων ἐστιν, ἵν’ εἴπη· τέθνη-
ζειρ ..ἡ ζωὴν ἢ· τέθνηκεν ..ἢ ἀνάστασις.“ ἵν δὲ ἂν τὸ τῆς ὑποθέσεως
τοῦ Κέλσου χώραν ἔχον, εἰ ἐφάσκομεν προειρηκέναι τὸν προ-
φήτας τεθνήσκειν τὸν θεὸν λόγον ἢ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν ζωὴν
10 ἢ τὴν ἀνάστασιν ἢ τι τῶν ἄλλων, ἃ φησιν εἶναι δὲ νίδιος τοῦ θεοῦ.

XVII. Ἀληθεύει οὖν ἐν μόνῳ κατὰ τὸν τόπον δὲ Κέλσος τῷ.
ἀλλ’ οὐκ ἂν προείποιεν τοῦτο οἱ προφῆται κακὸν | γάρ ἐστι ⁷⁰⁶
καὶ ἀνόσιον. τί δὲ τοῦτο ἢ ὅτι δὲ μέγας θεὸς δουλεύει ἢ
τεθνήσκει; ἄξιον δὲ θεοῦ τὸ προφητευθέν ἐστιν ὑπὸ τῶν
15 προφητῶν, ὅτι τῆς θείας φύσεως „ἀπαύγασμα“ καὶ „χαρακτήρ“ τις
ἐνανθρωπούσῃ ψυχῇ ιερᾶς τῇ τοῦ Ἰησοῦ συνεπιθημέσει τῷ βίῳ, ἵνα
σπείρῃ λόγον, οἰκειοῦντα τῷ τῶν ὄλων θεῷ τὸν παραδεξάμενον
αὐτὸν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ γεωργήσαντα καὶ ἐπὶ τέλος ἀγα-
γόντα πάντα, ὃς τὴν δύναμιν ἐν ἑαυτῷ ἔχει τοῦ ἐν ἀνθρώποις σώ-
20 ματι καὶ ψυχῇ ἐσομένου θεοῦ λόγον. οὗτος δὲ ἐσται, ὃς μὴ ἀπο-
κλεῖσθαι τὰς αὐγὰς αὐτοῦ ἐν ἐπείρῳ μόνῳ μηδὲ ὀνομάζεσθαι ὅτι
οὐδαμοῦ ἄλλαχοῦ ἐστι τὸ τῶν αὐγῶν τούτων παρεκτικὸν φῶς, θεὸς
λόγος ὢν.

τὰ περὶ τὸν Ἰησοῦν τοίνυν καθὸ μὲν νενόηται θεότητι ἐν αὐτῷ
25 προαγθέντα, ἐστὶν ὅσια καὶ οὐ μαχόμενα τῇ περὶ τοῦ θείου ἐν-
νοίᾳ· καθὸ δὲ ἀνθρωπος ἦν, παντὸς μᾶλλον ἀνθρώπου κεκοσμημένος
τῇ ἄκρᾳ μετοχῇ τοῦ αὐτολόγου καὶ τῆς αὐτοσοφίας ὑπέμεινεν ὃς
σοφὸς καὶ τέλειος ἀπερ ἐχοῖη ὑπομεῖναι τὸν ὑπὲρ παντὸς τοῦ γένοντος
τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ τῶν λογικῶν πάντα πράττοντα. καὶ οὐδὲν

2 Vgl. Joh. 6, 51. 14, 6. — 5 Joh. 11, 25. — 7 Vgl. Joh. 14, 6. — 9 Vgl.
Joh. 1, 1. 6, 51. 14, 6. — 15 Vgl. Hebr. 1, 3. Weish. Sal. 7, 26. — 20 u. 22 Vgl.
Joh. 1, 1. — 27 Vgl. Joh. 1, 1. 14. — Vgl. Luk. 11, 49. I Kor. 1, 30.

6 *⟨οὗτως⟩* füge ich mit Jol² (am Rand) u. den Ausgg. ein, vgl. unten VII 34
Mitte u. VIII 15 Mitte | 12 ἀλλ’ οὐκ ἄν] ἄλλον καν A | 14 τὸ προφητευθέν ἐστιν
A Hö. Sp. ἐστι τὸ προφητευθέν Del. | 16 ἐνανθρωπούσῃ] ἐνανθρωπῶν vermutet
Guillet (bei Del. I 706 Anm. a) | 17—18 παραδεξάμενον—γεωργήσαντα—ἀγαγόντα]
παραδεξόμενον—γεωργήσοντα—ἄξοντα vermutet Guillet (bei Del. I 706 Anm. b)
unrichtig | 19 πάντα, ὃς schreibe ich mit Bo. (Notae p. 400) u. Del. (I 706 Anm. c,
πάντα, οὐ Sp. u. Del. im Text, παντὸς οὐν A Hö. | 20 οὗτος A οὗτω Ausgg. | ὡς]
τῷ vermutet Guillet (bei Del. I 706 Anm. c) | 21 μηδὲ ὀνομάζεσθαι] μηδὲ νομίζεσθαι
Hö. am Rand, Sp. im Text, Guillet (bei Del. I 706 Anm. c).

ἀποπον καὶ ἀποτεθνηκέναι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ
172^v οὐ μόνον παράδειγμα ἐκπεῖσθαι τοῦ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθνήσκειν
ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰργάσθαι ἀρχὴν καὶ προκοπὴν τῆς καταλύσεως τοῦ
πονηροῦ καὶ διαβόλου, πᾶσαν τὴν γῆν νενεμημένου. σημεῖα δὲ τῆς
5 καθαιρέσεώς εἰσιν αὐτοῦ οἱ διὰ τὴν ἐπιδημίαν Ἰησοῦ πανταχόθεν
φυγόντες μὲν τὸν κατέχοντας αὐτοὺς δαίμονας, διὰ δὲ τοῦ ἥλενθε-
ρῶσθαι ἀπὸ τῆς ὑπὸ ἐκείνους δουλείας ἀνατιθέντες ἔαντοὺς τῷ
θεῷ καὶ τῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς καθαρωτέρᾳ ὁσημέραι εἰς αὐ-
τὸν εὐσεβεία.

10 XVIII. Ἐξῆς δὲ τούτοις τοιαῦτά φησιν ὁ Κέλσος· ἐκεῖνο δ'
οὐκ ἐνθυμηθήσονται πάλιν; εἰ προεῖπον οἱ τοῦ Ἰουδαίων
θεοῦ προφῆται τοῦτον ἐκείνουν παῖδα ἐσόμενον, πῶς ἐκεῖ-
νος μὲν διὰ Μωϋσέως νομοθετεῖ πλούτειν καὶ δυναστεύειν
καὶ καταπιμπλάναι τὴν γῆν καὶ καταφονεύειν τὸν πολε-
15 μίοντος ἡβῆδὸν καὶ παγγενεῖ κτείνειν, ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐν ὁ-
φθαλμοῖς τῶν Ἰουδαίων, ὡς φησι Μωϋσῆς, ποιεῖ, καὶ πρὸς
ταῦτα, ἀν μὴ πειθωνται, διαρρήδην αὐτοὺς τὰ τῶν πολε-
μίων δράσειν ἀπειλεῖ, ὁ δ' νίδος ἄρα αὐτοῦ, ὁ „Ναζωραῖος“
ἄνθρωπος, ἀντινομοθετεῖ μηδὲ παριτητὸν εἶναι πρὸς τὸν
20 πατέρα τῷ πλούτοῦντι ἢ φιλαρχιῶντι ἢ σοφίας ἢ δόξης
ἀντιποιουμένῳ, δεῖν δὲ σίτων μὲν καὶ ταμείου μὴ μᾶλλον
τι φροντίζειν ἢ ..τοὺς κόρακας.“ ἐσθῆτος δὲ ἥττον ἢ ..τὰ
κοίνα,“ τῷ δ' ἀπαξ τυπτήσαντι | παρέχειν καὶ αὐθις τύπ- 707
τειν; πότερον Μωϋσῆς ἢ Ἰησοῦς ψεύδεται; ἢ ὁ πατὴρ τοῦ
25 τον πέμπων ἐπελάθετο, τίνα Μωϋσεῖ διετάξατο; ἢ κατα-
γνοὺς τῷ ιδίων νόμων μετέγνω καὶ τὸν ἄγγελον καὶ ἐπὶ
τοῖς ἐναντίοις ἀποστέλλει;

1—7 Vgl. Hebr. 2, 14. 15. — 13 Vgl. Deut. 15, 6. 28, 11. 12. — 14 Vgl. Gen.
8, 17. 9, 1. 7. 16, 10. 17, 2—8. 22, 17. 18. 26, 4. 47, 27. 48, 16. Exod. 1, 7. —
Vgl. Exod. 17, 13—16. Num. 21, 34. 35. Deut. 25, 19. Psal. 100, 8. 136, 8. 9.
— 15 Vgl. Exod. 34, 11. Deut. 29, 2. 3. — 17 Vgl. Deut. 1, 26 ff. 7, 4. 9, 14.
28, 15 ff. — 18 Vgl. Matth. 2, 23 u. andere Stellen. — 19 Vgl. Matth. 19, 24.
Mark. 10, 25. Luk. 18, 25. — 20 Vgl. Matth. 20, 25—27. Mark. 10, 42—44. —
Vgl. Matth. 11, 25. Luk. 10, 21. — 21 Vgl. Luk. 12, 24. 27 (Matth. 6, 25—31). —
23 Vgl. Luk. 6, 29 (Matth. 5, 39).

3 εἰργᾶσθαι A | 14 καταφονεύειν] zwischen φ u. ο ein Buchst. ausgeradiert
A | 15 ἡβῆδὸν A | 16 ποιεῖ M^{corr.} Ausgg. ποιεῖν A | 18 hinter ἀπειλεῖ u. vor δ
ein Buchst. ausgeradiert A | 21 δεῖν M^{corr.} Ausgg. δεῖ A | 23 καὶ übergeschr. A¹
24 μωσῆς A Ausgg. | 25 μωνσῆ A Ausgg. | διετάξατο schreibe ich mit Bo. (Notae
p. 400) u. Del., vgl. unten VII 25 a. E.; διελέξατο A Hö. Sp. | 26 καὶ (vor ἐπὶ)
tilgt Bo. (Notae p. 400) < Del.

πέπονθε δὴ διὰ τούτων Κέλσος πρᾶγμα ὁ πάντ' ἐπίστασθαι
ἰπαγγελλόμενος ἴδιωτικότατον, περὶ τοῦ νοῦ τῶν γραφῶν οὐκθεὶς
πλέον τῶν κατὰ τὸ γράμμα λέξεων μηδένα λόγον εἶναι βαθύτερον
ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις· οὐχ ὅρῶν ὅτι οὐκ ἀν οὕτω
προφανῶς ἀπιθάνως τὸν σωματικὸν ἐπηγγέλλετο πλοῦτον τοῖς ὁρ-
θῶς βιώσασιν ὁ λόγος, δεικνυμένων δικαιοτάτων ἐν ἄκρᾳ πενίᾳ βε-
βιωκέναι. οἱ γοῦν προφῆται καὶ διὰ τὸ καθαρῶς βεβιωκέναι τὸ
θεῖον πνεῦμα χωρήσαντες „περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἴγειοις δέρ-
μασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλευρ-
10 μενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς“ „πολλαὶ“ γὰρ
„αἱ θλίψεις τῶν δικαιῶν“ κατὰ τὸν ὑμρωδόν.

εἶπερ δὲ ἀνέγνω τὸν Μωϋσέως νόμον ὁ Κέλσος, εἰκὸς ὅτι τὸ
„δανιεῖς ἔθνεσι πολλοῖς, σὺ δὲ οὐ δανιῇ,“ λεγόμενον πρὸς τὸν τη-
ροῦντα τὸν νόμον, φήθη τοιοῦτον εἶναι, ὥστ' ἐν ἐπαγγελίᾳ λέ-
15 γεσθαι τῷ δικαίῳ τοσοῦτον πλουτήσειν τὸν τυφλὸν πλοῦτον, ὥστε
διὰ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων οὐ μόνον Ἰουδαίοις δανείζειν τὸν
δίκαιον ἀλλ' οὐδὲ ἄλλῳ ἐνὶ ἔθνει ἢ δευτέρῳ ἢ τρίτῳ ἀλλὰ πολλοῖς.
173^r πόδα οὖν ἀν ὁ δίκαιος ἐκέκτητο χρήματα, μισθὸν | τῆς δικαιοσύνης
ἀντὰ κατὰ τὸν νόμον λαβὼν, ἵνα δανιοὶ „πολλοῖς ἔθνεσιν“; ἀπό-
20 λονθον δ' ἐστὶ τῇ τοιαύτῃ ἐκδοχῇ καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν ὅτι οὐδέ
ποτε ὁ δίκαιος δανείζεται, ἐπεὶ γέγραπται „σὺ δὲ οὐ δανιῇ.“ ἀρ-
οῦν ἔμεινε τὸ ἔθνος τοσούτοις χρόνοις ἐν τῇ κατὰ Μωϋσέα θεοσε-
βείᾳ, προφανῶς βλέπον ψευδόμενον ὅσον ἐπὶ τῷ Κέλσῳ τὸν
νομοθέτην; οὐδὲ γὰρ ἴστόρηται τις τοσοῦτον πλουτήσας, ὡς δεδα-
25 νεικέναι „ἔθνεσι πολλοῖς.“ ἀλλ' οὐ πιθανὸν οὕτως αὐτοὺς διδασκο-
μένους ἀκούειν τοῦ νόμον, ὡς Κέλσος φέτο, καὶ προφανῶς βλέ-
ποντας ψευδεῖς *(τὰς)* κατὰ τὸν νόμον ἐπαγγελίας ἀγωνίζεσθαι περὶ
τοῦ νόμου.

ἐὰν δὲ τὰς ἀναγεγραμμένας τις ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ φέρῃ παρά-
30 δειγμα τοῦ καταπεφρονηκέναι αὐτοὺς τοῦ νόμον, τάχα διὰ τὸ κατ-
εγνωκέναι αὐτοὺς ὡς ψευδομένον, λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀν-

S Hebr. 11, 37. 38. — 10 Psal. 33, 20. — 13 Deut. 15, 6. 28, 12.

5 ἐπηγγέλλετο PMJolAusgg., ἀπηγγέλλετο Hö. u. Sp. am Rand, ἀπηγγέλλετο
A | 6 δικαιοτάτων] das erste Jota auf Rasur, das zweite nachgetragen A¹ | 13
δανιεῖς Hö. δανειεῖς Sp.Del. δανιεῖς A | δανιῇ A δανειῇ PMAusgg. | 15 πλοῦτον
aus λόγον corr. A¹ | 17 ἄλλω A ἄλλων Ausgg. | 18 ἐν < MAusgg. | 19 δανιοῖ
schreibe ich, δανιεῖ A δανείζει Hö. Sp. δανείζη MJolDel. | 21 δανιῇ A δανειῇ M
Ausgg. | 23 hinter ψευδόμενον + 9°, doch expungiert, A | 25 ἄλλ?] das erste λ
in Correctur A | 26 βλέποντας M corr. JolAusgg. βλέπων τὰς, doch ω durch Cor-
rectur aus o hergestellt, A | 27 *(τὰς)* füge ich mit M u. den Ausgg. ein | 31 αὐ-
τοὺς] αὐτοῦ vermuten Bo. (Notae p. 400) u. Del. (I 707 Anm. e).

γνωστέον καὶ τὸν χρόνον, ἐν οἷς ὅλος ὁ λαὸς ἀναγέρθωπται μετὰ τὸ πεποιηκέναι τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ τὴν κατὰ τὸν νόμον θεοσέβειαν μεταβεβληκέναι.

XIX. Ἀλλὰ καὶ εἴτερ δυναστεύειν αὐτοῖς ὁ νόμος ἐπηγγέλ-
5 λετο λέγων „ἀρξεις σὺ [δὲ] ἐθνῶν πολλῶν, σοῦ δὲ οὐκ ἄρξονσι,“ καὶ μηδὲν δῆλονται διὰ τούτων βαθύτερον, δῆλον ὅτι πολλῷ πλέον κατ-
εγίνωσκεν ὁ | λαὸς τῶν κατὰ τὸν νόμον ἐπαγγελιῶν. παραφράζει 708
δέ τινας λέξεις ὁ Κέλσος, ἔμφανούσας πληρωθήσεσθαι πᾶσαν τὴν γῆν
10 διὰ τοῦ Ἐβραϊκοῦ σπέρματος ὅπερ ὡς πρὸς τὴν ιστορίαν μη-
νίοντος, ἵν’ οὕτως ὀνομάσω, τοῦ θεοῦ γεγένηται μετὰ τὴν Ἰησοῦ
ἐπιδημίαν ἥπερ εὐλογίας ἀποδίδοντος. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἐν ἐπαγ-
γελίᾳ εἰρῆσθαι Ἰουδαίοις καταφονεύειν τὸν πολεμίους λε-
πτέον ⟨ὅτι⟩, εἴ τις ἀναλέγοιτο καὶ προσέχοι ἐπιμελῶς ταῖς λέξεσιν,
εὗροι ἂν ἀδύνατον εἶναι τὴν ὡς πρὸς τὸ δῆτὸν ἐκδοχήν. ἀρκεῖ δ'
15 ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπὸ τῶν φελμῶν παραθέσθαι. τίνι τρόπον ὁ δί-
καιος εἰσάγεται λέγων πρὸς ἑτέρους καὶ τῷ „εἰς τὰς πρωῖας ἀπέκτει-
νον πάντας τὸν ἀμαρτωλὸν τῆς γῆς, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως
κυρίου πάντας τὸν ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν.“ πρόσχες δὴ τῷ
ὑπτῷ καὶ τῇ διατίσει τοῦ λέγοντος. εἰ ἐδύνατο ἀρδογαγεθῆματα προ-
20 διηγησάμενος. ἄπερ ἔχειται τῷ βούλομένῳ ἐγαγινώσκειν. ἐπιφέρειν
τὸ ὡς πρὸς τὴν λέξιν δυνατὸν, ὅτι οὐκ ἄλλως καιρῷ τῆς ἡμέρας ἡ
τῷ ἐωθινῷ ἀνήρει „πάντας τὸν ἀμαρτωλὸν τῆς γῆς,“ ὡς μηδένα
καταλιπεῖν αὐτῶν ζῶντα· καὶ εἰ ἐξωλόθρευεν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ
πάνθ' ὅντινον ἀνθρωπον ἐργαζόμενον „τὴν ἀνομίαν.“ πολλὰ δ' ἂν
25 εὗροις καὶ ἐν τῷ νόμῳ τοιαῦτα ὡς τὸ „οὐ κατελίπομεν αὐτῶν
ζωγρίαν.“

XX. Φέρει δ ὁ Κέλσος καὶ τὸ προειρῆσθαι αὐτοῖς μὴ πειθο-
μένοις τῷ νόμῳ τὰ αὐτὰ πείσεσθαι, ἀπερ ἔδρων τοὺς πολεμίους.
καὶ πρὶν ἂν τι παρατιθεὶς τούτοις ὁ Κέλσος χρόνηται οἷς νομίζει
30 ἐναντίωμασι πρὸς τὸν νόμον ἀπὸ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας, λε-
πτέον περὶ τῶν προειρημένων. φαμὲν τοίνυν ὅτι ὁ νόμος διττός
173^ν ἐστιν, ὁ μὲν τις πρὸς δῆτὸν ὁ δὲ πρὸς διάνοιαν, ὡς καὶ | τῶν πρὸ
ἡμῶν τινες ἐδίδαξαν. καὶ δὲ μὲν πρὸς τὸ δῆτὸν οὐ τοσοῦτον ὑψ'

5 Vgl. Deut. 15, 6. 28, 12. — 16 Psal. 100, 8. — 22 Vgl. Psal. 100, 8. —
25 Deut. 2, 34 (Num. 21, 35). — 31 Vgl. Philo, De migrat. Abr. Cap. XVI (vol. I p. 450 ed. Mangey).

4 ἐπηγγέλλετο] das zweite λ. übergeschr. u das folgende ε aus λ. corr. A¹ |
5 [δὲ] tilge ich, vgl. unten S. 173 Z. 16 u. S. 175 Z. 5 | 6 δῆλοντί A | κατεγίγνωσκεν
A | 11 ἀποδίδοντος A | 13 ⟨ὅτι⟩ füge ich mit Del. ein | προσέχοι MJolAusgg.
προσέχει A | 19 hinter ἀνθραγαθῆματα + ἀναγινώσκειν, doch expungiert, A
23 ἐξωλέθρευεν A | 26 ζωγρίαν] i auf Rasur A | 30—31 am Rand ση A².

ἡμῶν ὅσον ὑπὸ τοῦ ἐν τινὶ τῶν προφητῶν λέγοντος θεοῦ εἴρη-
ται εἶναι „δικαιώματα οὐ καλὰ“ καὶ „προστάγματα οὐ καλά“. ὁ δὲ
πρὸς διάνοιαν κατὰ τὸν αὐτὸν προφήτην ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ
λέγεται εἶναι „δικαιώματα καλὰ“ καὶ „προστάγματα καλά“. οὐ γὰρ
5 προφατός ἐραντία λέγει ὁ προφήτης ἐν ταῦτῃ. φῆ ἀκολούθως καὶ
ὁ Παῦλος τὸ μὲν „χράμμα“ εἰπεν ἀποκτέννειν, ὅπερ ἵστι τῷ
〈πρὸς〉 τὸ ὄντον „τὸ δὲ πνεῦμα“ ζωοποιεῖν, ὅπερ ἵσοδυναμεῖ τῷ
πρὸς διάνοιαν. ἔστι γοῦν παρὰ τῷ Παύλῳ ἀνάλογόν τι εὑρεῖν τοῖς
νομισματοῖς ἀν ἐναντιώμασι κατὰ τὸν προφήτην. ως γὰρ ὅπου
10 μὲν Ἱεζεκιὴλ λέγει· „Ἐδωκα αὐτοῖς δικαιώματα οὐ καλὰ καὶ προσ-
τάγματα οὐ καλὰ, ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς“ ὅπου δέ· „Ἐδωκα
αὐτοῖς δικαιώματα καλὰ καὶ προστάγματα καλὰ, ἐν οἷς ζήσονται ἐν
αὐτοῖς,“ ἥτοι ἵσοδυναμοῦ γε τούτοις· οὗτοι καὶ ὁ Παῦλος, ὅπου
μὲν τὸ τοῦ νομικοῦ χράμματος διαβαλεῖν θέλει, φησίν· „εἰ δὲ οὐ δια-
15 κονία τοῦ θανάτου 〈ἐρ〉 χράμμασιν ἐντετυπωμένη λίθοις ἐγενήθη ἐν 709
δόξῃ, ὅστε μὴ δύνασθαι ἀτερίσαι τοὺς τίνους Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσω-
πον Μωϋσέως διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργού-
μένην, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ηδὶ διακονία τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;“
ὅπου δὲ θαυμάζει τὸν νόμον καὶ ἀποδέχεται, πνευματικὸν αὐτὸν
20 ὄνομάζει λέγων· „οἴδαμεν δὲ ὅτι οὐ νόμος πνευματικός ἔστιν.“ ἀπο-
δέχεται δὲ ἐν τῷ· „Ἄστε οὐ μὲν νόμος ἄγιος, καὶ ηδὶ ἐντολὴ ἄγια καὶ
δικαία καὶ ἀγαθὴ.“

XXI. Ἐὰν οὖν ηδὶ λέξις τοῦ νόμου πλοῦτον ἐπαγγέλλεται τοῖς
δικαίοις, Κέλσος μὲν κατὰ τὸ ἀποκτέννον „χράμμα“ νομιζέτω τὸν
25 τυφλὸν πλοῦτον λέγεσθαι ἐν ἐπαγγελίᾳ· ημεῖς δὲ τὸν δόξην βλέποντα,
καθὸ πλούτει τις „ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει,“ καὶ καθὸ
πλαγγέλλομεν „τοῖς πλονδίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι μὴ ὑψηλὰ φρονεῖν
μηδὲ ἡλπικέναι ἐπὶ πλούτον ἀδηλότητι ἀλλ᾽ ἐπὶ θεῷ, τῷ παρέχοντι
πάντα πλονδίως εἰς ἀπόλαυσιν, ἀγαθοεργεῖν, πλούτειν ἐν ἔργοις
30 ἀγαθοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς.“ καὶ γὰρ „οὐδὲ ἐν ἀληθινοῖς

2 u. 4 Vgl. Ezech. 20, 25. — 6 Vgl. II Kor. 3, 6. — 10 Ezech. 20, 25. —
11 Ezech. 20, 11. — 14 II Kor. 3, 7. 8. — 20 Röm. 7, 14. — 21 Röm. 7, 12. —
24 Vgl. II Kor. 3, 6. — 25 Vgl. Plato, Leges I 6 p. 631 C. — 26 Vgl. I Kor. 1, 5.
— 27 I Tim. 6, 17. 18. — 30 Vgl. Prov. 13, 8.

5 ταντῷ Α | 6 ἀποκτένειν Α ἀποκτείνειν Ausgg. | 7 〈πρὸς〉 füge ich mit Bo.
(Notae p. 400) ein | ζωοποιεῖν Jol^{corr.} Ausgg. ζωοποιεῖ Α | 10 Ἱεζεκιὴλ] η aus λ
corr. A | 11 ἐδωκα Ausgg. ἐδωκεν A | 14 φησι Α | εἰ in Correctur A | 15 〈ἐρ〉 füge
ich mit den Ausgg. ein | vor λίθοις + ἐν Sp.Del. + καὶ Hö. | 20 δὲ Α δ' M
Ausgg. | 24 ἀποκτέννον M^{corr.} ἀποκτένειν Α ἀποκτείνειν Ausgg. | 27 παραγγέλλο-
μεν, das zweite λ expungiert, Α | 28 ἐπὶ θεῷ τῷ παρέχοντι Α ἐν τῷ θεῷ τῷ
ζῶντι, τῷ παρέχοντι Hö. am Rand, Sp.Del. im Text.

ἀγαθοῖς „πλοῦτος“ „λύτρον ἔστιν ἀνδρὸς ψυχῆς“ κατὰ τὸν Σολομῶντα, ἡ δὲ ἐναντία τούτῳ πτωχεία ὀλέθριον, δι’ ἦν „ὅ πτωχὸς οὐκ ὑφίσταται ἀπειλήν.“

ἀνάλογον δὲ τοῖς ἀποδεδομένοις περὶ τοῦ πλούτου λεκτέον καὶ 5 περὶ τῆς δυναστείας, καθ’ ἦν „εἰς“ δίκαιος διώξεσθαι λέγεται „χιλίους, καὶ δύο“ μετακινεῖν „μυριάδας.“ εἰπερ δὲ ταῦτα νενόηται ἐν τοῖς κατὰ τὸν πλοῦτον, ὅταν εἰ μὴ ἀπόλονθόν ἔστιν ἐπαγγελίᾳ θεοῦ τὸν πλούτοντα „ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει“ καὶ πάσῃ σοφίᾳ καὶ ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ δανείζειν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν λόγον καὶ 10 τὴν σοφίαν καὶ τὴν γνῶσιν πλούτουν „ἔθνεσι πολλοῖς,“ ὡς ἐδάνεισε Παῦλος „κύκλῳ“ „ἀπὸ Ἱερουσαλήμ“ ἥως „τοῦ Ἰλυρικοῦ“ πληρῶν „τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ“ πᾶσιν ἔθνεσιν, οἵς ἐπιδεδήμηκε. καὶ 174^r ἐπεὶ | κατὰ ἀποκάλυψιν αὐτῷ ἐγνωρίζετο τὰ θεῖα, φωτιζομένῳ τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου θειότητος, διὰ τοῦτο αὐτὸς οὐκ ἐδανεί- 15 ζετο οὐδὲ κρείαν εἰχεν ἀνθρώπου διακονούμενον αὐτῷ τὸν λόγον. οὗτο δὲ γεγραμμένον καὶ τοῦ ἔργεις σὺν ἔθνον πολλῶν, σοῦ δὲ οὐκ ἔργονται. κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου δυναστείαν ὑποτάσσονταν τῇ Χριστοῦ Ἰησοῦ διδικταλίᾳ τοὺς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν ἥροντες αὐτῶν, οὐδέ ποτε ἐν χώρᾳ ὑποτεταγμένος ἀνθρώποις ὡς κρείττονι γινομένοις. οὗτο 20 δὲ καὶ κατεπίμπλα τὴν γῆν.

XXII. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ καταφονεύειν δεῖ διηγήσασθαι ἂμα καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ δικαίου περὶ πάντα, λεκτέον ὅτι φάσκων „εἰς τὰς προτέρας ἀπέκτεινον (πάντας) τοὺς ἀμαρτωλοὺς τῆς γῆς. τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως κερίον πάντας τοὺς ἔργαζομένους τὴν ἀνο- 25 μίαν· γῆν μὲν τροπικῶς ἔλεγε τὴν σάρκα. ἡς ..τὸ φρόνημα.. ἔχθρος ἔστιν εἰς θεὸν.“ πόλιν δὲ ..κερίου.. τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἐν ᾧ ἦν ..ταῦς θεοῦ.. χωρίσας δόξαν καὶ ὑπόληψιν δόθην περὶ θεοῦ καὶ θαυμα- 710 ξομένην ὑπὸ πάντων τῶν δρώτων αὐτὴν. ἄμα οὖν ταῖς τοῦ ἡλίου „τῆς δικαιοσύνης“ αὐγαῖς ἐπιλαμπούσαις αὐτοῦ τῇ ψυχῇ ὥσπερει

5 Vgl. Deut. 32, 30. — 8 Vgl. I Kor. 1, 5. — 9 Vgl. Deut. 15, 6. 28, 12. — 11 Vgl. Röm. 15, 19. — 13 Vgl. Gal. 1, 12. II Kor. 12, 1—5. Act. 9, 3. 22, 6. 26, 13. — 15 Vgl. Gal. 1, 11. 12. — 16 Deut. 15, 6. 28, 12. — 18 Vgl. Gal. 2, 5. — 22 Psal. 100, 8. — 25 Vgl. Röm. 8, 7. — 26 Vgl. Psal. 47, 9. — Vgl. I Kor. 3, 16. 17. II Kor. 6, 16. — 28 Vgl. Mal. 4, 2.

1 ἔστι A | σαλομῶντα A | 2 πτωχὸς] πτῶ auf Rasur A | 4 πλοντον [so] A
18 οὐδέ ποτε ἐν χώρᾳ] οὐδέ πρὸς ὁραν vermutet Bo. (Notae p. 400) nach Gal. 2, 5 scharfsinnig, aber nicht überzeugend | 19 ὑποτεταγμένος schreibe ich mit Sp. u. Del., ὑποτεταγμένον A | κρείττονι A Hö. Sp. κρείττων PDel. | γινομένοις schreibe ich mit Bo. (Notae p. 401), γινόμενος AAusgg. | 23 ἀπέκτεινον] ἀπέκτενον A, doch vgl. oben VII 19, S. 171 Z. 16 | (πάντας) füge ich mit M u. den Ausgg. ein, vgl. oben VII 19, S. 171 Z. 17.

δυναμούμενος υπ' αὐτῶν καὶ πραταιούμενος ἀνήσει πᾶν „τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς“ λεγόμενον „άμαρτωλοὺς γῆς“ καὶ ἔξωλόθρευεν ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἑαυτοῦ πόλεως κνητίου πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν⁵ λογισμοὺς καὶ τὰ ἐχθρὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐνθυμήσατα.

οὕτως δὲ καὶ ἀναιροῦσιν οἱ δίκαιοι πᾶσαν τὴν τῶν πολεμίων καὶ ἀπὸ κακίας ἐρχομένων ..ξωγοίαν.⁶ ὡς μηδὲ νήπιοι καὶ ἄρτι ὑπογένημενοι κακὸν καταλείπεσθαι. ἡμεῖς οὕτως ἀκούομεν καὶ τοῦ ἐν ἐκατοστῷ καὶ τριακοστῷ καὶ ἔκτῳ ψαλμῷ δητοῦ, οὕτως ἔχοντος ..θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαιπωρος, μακάριος, ὃς ἀνταποδώσει σοι 10 τὸ ἀνταπόδομά σου, ὃ ἀνταπέδωκας ἡμῖν· μακάριος, ὃς πρατήσει καὶ ἐδαφιεῖ τὰ νήπια σου πρὸς τὴν πέτραν.⁷ „νήπια“ γὰρ „Βαβυλῶνος“, ἐρμηνευομένης συγχύσεως, οἱ ἄρτι ὑποφυόμενοι καὶ ἀνατέλλοντες ἐν τῇ ψυχῇ εἰσιν συγχυτικοὶ λογισμοὶ οἱ ἀπὸ κακίας· ὃν ὁ πρατῶν, ὡς καὶ τῷ στερεῷ καὶ εὐτόνῳ τοῦ λόγου προσδρῆσαι αὐτὸν τὰς κεφαλὰς. ἐδαφίζει ..τὰ νήπια⁸ τῆς ..Βαβυλῶνος⁹ ..πρὸς τὴν πέτραν,¹⁰ γινόμενος διὰ τοῦτο „μακάριος.“ ἥβηδὸν οὖν τὰ τῆς κακίας καὶ παγγενεὶ κτείνειν κελενέτω ὁ θεὸς, οὐδὲν ἐναντίον διδάσκων οἵς Ἰησοῦς κατήγγειλε, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ..ἐν κρυπτῷ¹¹ Ἰουδαίων ποιείτω ὁ θεὸς τὴν τῶν πολεμίων καὶ πάντων τῶν ἀπὸ κακίας ἀναίρεσιν. καὶ τοιοῦτόν γε ἔστω τὸ τοὺς μὴ πειθομένους νόμῳ καὶ λόγῳ θεοῦ, δόμοιωθέντας τοῖς πολεμίοις καὶ ποιωθέντας ἀπὸ τῆς κακίας, πάσχειν ταῦτα, ἀπερ ἄξιον πάσχειν τοὺς ἀποστάντας λόγων θεοῦ.

XXIII. Σαφῆ μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων, πῶς Ἰησοῦς ὁ „Ναζωραῖος“ ἀνθρωπος οὐκ ἀντινομοθετεῖ τοῖς περὶ πλούτου καὶ τῶν ἐξισταμένων εἰρημένοις περὶ τοῦ δύσκολον εἶναι πλούσιον εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν· | εἴτε πλούσιόν τις λαμβάνει ἀπλούστερον τὸν ὑπὸ πλούτου περισπώμενον καὶ ὡς ὑπὸ ἀκάνθης αὐτοῦ ἐμποδιζόμενον γέρειν τοὺς τοῦ λόγου καρποὺς εἴτε 30 καὶ τὸν ἐν τοῖς φευδέσι δόγμασι πλοντοῦντα, περὶ οὗ ἐν Παροιμίαις γέγραπται· „κρείσσων πτωχὸς δίκαιος ἢ πλούσιος φεύστης.“

1 Vgl. Röm. 8, 7. Psal. 100, 8. — 6 Vgl. Deut. 2, 34 (Num. 21, 35). — 9 Psal. 136, 8. 9. — 12 Vgl. Onomastica sacra, ed. P. de Lagarde, 174, 91. 181, 65. 188, 57. 201, 52. 230, 94. 99 f. — 18 Vgl. Röm. 2, 29. — 24 Vgl. Matth. 2, 23 u. andere Stellen. — 26 Vgl. Matth. 19, 23. Mark. 10, 25. Luk. 18, 25 und oben VI 16, S. 86 Z. 13 f. — 28 Vgl. Matth. 13, 22. Mark. 4, 18. 19. Luk. 8, 14. — 31 Vgl. Prov. 28, 6.

5 οὕτως Α οὕτω ΜAusgg. | 7 ἡμεῖς < PDel. | 8 ἐκατοστῷ καὶ τριακοστῷ καὶ ἔκτῳ] ὁλέ¹² Α | 12 ἐρμηνευομένης] Spiritus asper in Correctur Α | 13 εἰσιν Α εἰσι ΜAusgg. | 14 προσδρῆσαι Α | 30 τὸν] τὸ Del. | 31 κρείσσων Α κρείττων P Del. κρείσσον ΜΗö. Sp.

εἰκὸς δὲ ἀπὸ τοῦ „ὅ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος ἔστω πάρτων διάκονος“ καὶ „οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύοντες αὐτῶν“ καὶ „οἱ ἔξοντιάζοντες ἐν αὐτοῖς εὐεργέται καλοῦνται“ εἰληφέναι τὸν Κέλσον ὅτι Ἰησοῦς φιλαρχίαν ἐκάλυνεν, ἵντινα οὐκ ἐναντίαν εἶναι τὸν νομιστέον τοῦ „ἄρχεις σὺ ἐθνῶν πολλῶν, σοῦ δὲ οὐκ ἄρχοντι,“ μάλιστα διὰ τὰ ἀποδεδομένα εἰς τὴν λέξιν.

Ἐξῆς δὲ τούτοις παραδίπτει περὶ τῆς σοφίας ὁ | Κέλσος, οἰό- 71
μενος τὸν Ἰησοῦν διδάσκειν μὴ παριτητὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τῷ σοφῷ. εἴπωμεν δὲ πρὸς αὐτόν· ποίῳ σοφῷ; εἰ μὲν γὰρ 10 τούτῳ, ὃς πεποίωται κατὰ τὴν λεγομένην σοφίαν „τοῦ κόσμου τούτου“, οὐσαν μωρίαν „παρὰ τῷ Θεῷ“, καὶ ἡμεῖς φήσομεν μὴ παριτητὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τῷ οὗτως σοφῷ· εἰ δὲ σοφίαν τις νοήσαι τὸν Χριστὸν, ἐπεὶ Χριστός ἐστι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, οὐ μόνον παριτητὸν πρὸς τὸν πατέρα τῷ οὗτως σοφῷ 15 λέγομεν εἶναι, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τῶν μὴ τοιούτων διαφέρειν τὸν κεκομημένον χαρίσματί φαμεν λόγῳ „σοφίας“ καλούμένῳ, διὰ τοῦ πνεύματος διδομένῳ.

XXIV. Πάλιν τε αὖ τὸ δόξης ἀντιποιεῖσθαι τῆς παρὸς ἀνθρώποις οὐ κατὰ τὴν Ἰησοῦν μόνον διδασκαλίαν κωλύεσθαι φαμεν 20 ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν γραφήν. ἐπαρώμενος γοῦν ἐαυτῷ τις τῶν προφητῶν, εἰ ἔνοχος εἴη τοῖς ἀμαρτήμασι, φησὶν ἀντὶ μεγίστου κακοῦ συμβῆναι ἀν αὐτῷ καὶ τὴν βιωτικὴν δόξαν. λέγει δὲ οὗτως· „κύριε, ὁ Θεός μου, εἰ ἐποίησα τοῦτο, εἰ ἔστιν ἀδικία ἐν γερσὶ μου, εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακὰ, ἀποπέσοιμι 25 ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός· καταδιώσαι ἄρα ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχήν μου καὶ καταλάβοι, καὶ καταπατήσαι εἰς γῆν τὴν ξωήν μου, καὶ τὴν δόξαν μου εἰς χοῦν κατασκηνώσαι.“

ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ „μὴ μεριμνᾶτε τί φάγητε ἢ τί πίητε. κατανοήσατε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἢ κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ 30 σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσι, καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐρανιος τρέφει αὐτά· πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πετεινῶν;“ καὶ „περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ“ καὶ τὰ

1 Vgl. Matth. 20, 26. 27. 25. Mark. 10, 43. 44. 42 (Luk. 22, 26. 27). — 3 Luk. 22, 25. — 5 Deut. 15, 6. 28, 12. — 10 Vgl. I Kor. 3, 19. — 13 Vgl. I Kor. 1, 24. 18. — 16 Vgl. I Kor. 12, 8. — 19 Vgl. Matth. 23, 8—12. — 23 Psal. 7, 4. 5. 6. — 28 Vgl. Matth. 6, 25. 26. Luk. 12, 29. 24. — 31 Matth. 6, 28.

2 διάκονος] dazu am Rand γρ' δοῦλος A¹ | 4 ὅτι P M corr. Jol corr. Del. τί A Hō. Sp. | 7 της [so] A ! S πατέρα] πρᾶται, vor α ein Buchst. ausgeradiert A | 12 οὗτως A οὗτω Ausgg. | 14 οὐδ] Spiritus fehlt A | οὗτως A οὗτω Ausgg. | 19 μόνον A Hō. Sp. μόνον P Del. | 23 οὗτως A οὗτω Ausgg. | 27 κατασκηνώσαι A | 30 οὐδε [so] A | ἡμῶν A Hō. ίμῶν M Sp. Del.

ἴξης ἐναντία ἔστι ταῖς ἐν τῷ νόμῳ εὐλογίαις. διδασκούσας τὸν δίκαιον ἐσθίοντα πληροῦσθαι, καὶ τῷ ὑπὲ τοῦ Σολομῶντος τοῦτον εἰρημένῳ τὸν τρόπον· „δίκαιος ἐσθίων ἐμπίπλησι ψυχὴν, ψυχὰ δὲ ἀσεβῶν ἐνδεεῖς.“ χρὴ γὰρ ὅρῶν τὴν τῆς ψυχῆς τροφὴν διηλούμενην 5 ἐν τῇ κατὰ τὸν νόμον εὐλογίᾳ· οὐχ ὁ σύνθετος πληροῦται ἄν-
175^τ θρωπος ἀλλ᾽ η ψυχὴ μόνη. ἀπὸ | δὲ τοῦ εὐαγγελίου λαμβάνειν δεῖ τάχις μὲν τι καὶ βαθύτερον τάχις δέ τι καὶ ἀπλούστερον, ὅτι χρὴ μὴ ἔνεισεσθαι ταῖς περὶ τῶν τροφῶν καὶ ἐνδυμάτων τὴν ψυχὴν φροντίσιν, ἀλλ᾽ εὐτέλειαν ἀσκοῦντα πεπεισθαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ προνο-
10 εῖσθαι, εἰ μόνων τις τῶν ἀναγκαίων φροντίζοι.

XXV. Ό μὲν οὖν Κέλσος, μὴ ἀντιπαραθεὶς τὰ δοκοῦντα ἐναντία ἀπὸ τοῦ νόμου τοῖς ἀπὸ τοῦ εὐαγγέλιου, φησὶ καὶ τό· τῷ δ’ ἀπαξ τυπτήσαντι παρέχειν καὶ αὐθις τύπτειν. ήμετες δ’ ἐροῦμεν εἰδέναι μὲν καὶ τὸ ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὄφθαλμοῦ καὶ ὄδόντα ἀντὶ 15 ὄδόντος² εἰρημένον τοῖς πάλαι ἀνεγνωκέναι δὲ καὶ τὸ „έγω δὲ λέγω ὑμῖν“ „τῷ τύπτοντι σε | εἰς τὴν σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην:³ 712 ἀλλ’ ἐπεὶ περιηγηθεὶς οἷμαι ὁ Κέλσος ἀπὸ τῶν διαιρούντων τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον θεότητα ἐκ τῆς νομικῆς θεότητος τὰ τοιαῦτα τίθησι, λεκτέον πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ ὅτι οἶδε καὶ τὰ παλαιὰ γράμματα *〈τὸ〉* „τῷ τύπτοντι σε εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην.“ ἐν γοῦν τοῖς Ιερεμίου Θρήνοις γέγραπται „ἄγαθὸν ἀνδρὶ, ὅταν ἄρη ζυγὸν ἐν νεότητι αὐτοῦ, καθίσεται κατὰ μόνας καὶ σιωπήσεται, ὅτι ἥρεν ἐφ’ ἔαντῷ. δώσει τῷ παίοντι αὐτὸν σιαγόνα, καὶ χορτασθήσεται ὀνειδισμῶν.“ οὐκ ἀντιδιατάσσεται θεοῦ τὸ εὐαγγέλιον τῷ τοῦ νόμου θεῷ οὐδὲ περὶ τῆς κατὰ τὸ ὄητὸν κατὰ κόρδης πληγῆς οὐδὲ ὀπότερος ψεύδεται, οὔτε Μωϋσῆς οὔτε Ἰησοῦς, οὐδὲ ὁ πατὴρ τὸν Ἰησοῦν πέμπων ἐπελάθετο, τίνα Μωϋσεῖ διετάξατο· ἀλλ’ οὐδὲ καταγνοὺς τῶν ἰδίων νόμων μετέγνω καὶ τὸν ἄγγελον ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἀποστέλλει.
30 XXVI. Εἰ δὲ χρὴ κανὸν ὀλίγα περὶ τῆς διαφόρου πολιτείας εἰπεῖν, ἥντινα Ἰουδαῖοι κατὰ Μωϋσέα πρότερον ἐπολιτεύοντο, καὶ

2 Vgl. Lev. 26, 5. — 3 Prov. 13, 25. — 14 Matth. 5, 38. Exod. 21, 24. —

15 Matth. 5, 39. Luk. 6, 29. — 20 Luk. 6, 29 (Matth. 5, 39). — 21 Klagel. Jerem. 3, 27—29.

2 σαλομῶντος A | 10 μόνων A μόνον P Ausgg. | ἀναγκαῖων] i aus t corr. A | 16 πάρεχε] παρέχην A | 20 *〈τὸ〉* füge ich nach dem Sprachgebrauch des Origenes ein | 22 κατὰ μόνας in καταμόνας (so Ausgg.) corr. A | 24 θεοῦ τὸ εὐαγγέλιον A Ausgg., ὁ θεὸς τοῦ εὐαγγέλιον liest Bo. (Notae p. 401); οὖν τὸ εὐαγγέλιον vermute ich, da eine Partikel wie οὖν der Satzverbindung wegen nötig ist, u. τὸ εὐαγγέλιον dem Ἰησοῦς (vgl. oben VII 18, S. 169 Z. 24) entsprechen würde | 28 μωϋσῆ A Ausgg.

ἢν Χριστιανοὶ νῦν κατὰ τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν βούλονται κατορθοῦν, φήσομεν ὅτι οὕτε τῇ κλήσει τῶν ἐθνῶν ἥρμοξε κατὰ τὸν Μωϋσέως ὡς πρὸς τὸ γράμμα πολιτεύεσθαι νόμον, ὑπὸ Ρωμαίους τεταγμένων, οὕτε τοῖς πάλαι Ἰουδαίοις οἴόν τ’ ἦν τὸ σύστημα τῆς πολιτείας ἔχειν ἀκαθαίρετον, εἰ καθ’ ὑπόθεσιν τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείᾳ ἐπείθοντο. ἀναιρέσει μὲν γὰρ πολεμίων ἡ τῶν παρὰ τὸν νόμον πεποιηκότων καὶ ἀξίων κοινέντων τῆς διὰ πυρὸς ἡ λίθων ἀναιρέσεως οὐχ οἴόν τ’ ἦν Χριστιανοὺς χρῆσθαι κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον, εἰ γε οὐδ’ οἱ Ἰουδαῖοι θέλοντες κατ’ ἐκεῖνον 10 δύνανται ταῦτα, ὡς δὲ νόμος προσέταξεν, ἐπιτελεῖν. πάλιν τε αὖτις ἀνέλης ἀπὸ τῶν τότε Ἰουδαίων, σύστημα ἴδιον πολιτείας καὶ χώρας ἔχοντων, τὸ ἐπεξιέναι τοῖς πολεμίοις καὶ στρατεύεσθαι ὑπὲρ τῶν πατρίων καὶ ἀναιρεῖν ἡ ὄπως ποτὲ κολάζειν τοὺς μοιχεύσαντας ἡ φονεύσαντας ἡ τι τῶν τοιούτοις παραπλησίων πεποιηκότας, οὐδὲν λείπεται ἡ τὸ ἄρδην αὐτοὺς ἀθρόους ἀθρόως ἀπολέσθαι, ἐπιτιθεμένων τῶν πολεμίων τῷ ἔθνει, ὡς ὑπὸ τοῦ ἴδιου νόμου ἐκνευενοισμένων καὶ κωλυομένων ἀμύνεσθαι τοὺς πολεμίους. καὶ μὴ βούλομένη γε ἡ πάλαι μὲν τὸν νόμον δεδωκντα πρόνοια νῦν δὲ τὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον κρατεῖν ἔτι τὰ Ἰουδαίων καθεῖλεν 175v αὐτῶν τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν καὶ τὴν παρὰ τῷ ναῷ διὰ θυσιῶν καὶ τῆς ἀναγεγραμμένης λατρείας θεραπείαν τοῦ Θεοῦ. ὥσπερ δὲ ἐκεῖνα μὴ βούλομένη ἐπιτελεῖσθαι ἔτι καθεῖλε, τὸν τρόπον τὸν αὐτὸν τὰ Χριστιανῶν ηὔξησε καὶ ὀσημέραι εἰς πλῆθος ἥδη δὲ καὶ παρδησίειν ἐπιδέδωκε. καίτοι γε μηδίων ὕστορ κωλυμάτων γερομένων 713 25 πρὸς τὸ μὴ ἐπισπερῆται τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν τῇ οἰκουμένῃ. ἀλλ’ ἐπεὶ θεὸς ἡνὸς δὲ βούλομενος καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὠφεληθῆναι διὰ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, πᾶσα μὲν ἀνθρωπίνη βούλὴ κατὰ Χριστιανῶν καθηρέθη, ὅσῳ <δέ> αὐτοὺς ἐταπείνουν βασιλεῖς

23 Vgl. Eusebius, Hist. eccl. VI 36, 1 und K. Joh. Neumann, Der röm. Staat u. die allgem. Kirche S. 268 Anm. 2.

4 τεταγμένων M^{corr.} Ausgg. τεταγμένοις A | 6 hinter τῶν + τι Bo. (Notae p. 401) vermutungsweise | 9 κατ’ ἐκεῖνον] κατ’ ἐκείνων liest Bo. (Notae p. 401) | 11 σύστημα] η in Correctur, darüber Rasur A | 13 ὄπως ποτε A | 14 παραπλησίων aus παραπλησίως, w. e. sch., corr. A | 17 ἐκνευενοισμένων καὶ κωλυομένων] ἐκνευενοισμένων καὶ κωλυομένων liest Bo. (Notae p. 401) ohne Grund, vgl. z. B. unten VII 28, S. 178 Z. 21 | 22 ἐπιτελεῖσθαι] ἐπι aus ἔτι corr. A | 23 τα [so] A | hinter ηὔξησε ist vielleicht <μὲν> ausgefallen | hinter ὀσημέραι + αὐξάνει Bo. (Notae p. 401) vermutungsweise | 27 μὲν <Del. | 28 καθηρέθη] καθηρέθη [so] καθ^ηρέθη von I. [?] H. auf Rasur, am Rand ~~γέρ~~ καθηρέθη von I. H., doch expungiert, wohl nachdem die Variante in den Text eingesetzt war, A | <δέ> füge ich des vorausgehenden μὲν wegen ein, <γὰρ> M^{corr.} Ausgg.

Origenes II.

καὶ ἐθνῶν ἡγούμενοι καὶ δῆμοι πανταχοῦ, τοσούτῳ πλείους ἐγίνοντο „καὶ κατίσχυνον σφόδρα σφόδρα.“

XXVII. Έξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος διὰ πλειόνων τὰ μὴ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν τιθεὶς ὡς λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν περὶ τοῦ θεοῦ, ὡς διώματος τῇ φύσει τυγχάνοντος καὶ ἀνθρωποειδοῦς σώματος, ἀνατρέπειν ἐθέλει τὰ μὴ τεθειμένα ὑφ' ἡμῶν, ἅπερ περισσὸν παραθέσθαι ἦ τὴν ἀνατροπὴν αὐτῶν. εἰ μὲν γὰρ ἂλλεγει ἡμᾶς φάσκειν περὶ θεοῦ ἐλέγομεν, καὶ πρὸς αὐτὰ ἵστατο, ἀναγκαῖον ην ἡμῖν τὸ τιθέναι τὰς λέξεις αὐτοῦ καὶ κατασκευάζειν μὲν τὰ ἡμέτερα λύειν δὲ τὰ ἔκείνουν· εἰ δὲ ἔαντῷ συνείρει ἂλλοι απ' οὐδενὸς ἥκουσεν ἦ, ἵνα καὶ δοθῇ ὅτι ἥκουσεν, ἀπό τινων ἀπλῶν καὶ ἀκεραιῶν καὶ μὴ εἰδότων τὸ τοῦ λόγου βούλημα, οὐ χοὴ ἡμᾶς τεντάζειν περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα. σαφῶς γὰρ ἀσώματόν φασιν οἱ λόγοι τὸν θεόν· διὸ καὶ „θεὸν οὐδεὶς ἔώρακε πώποτε,“ καὶ „εἰκὼν“ λέγεται εἶναι „τοῦ ἀօράτου θεοῦ ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως,“ ὡς εἰ ἔλεγεν ἀσωμάτου. μετρίως δὲ ἐν τοῖς πρὸ τούτων καὶ περὶ θεοῦ διειλήφαμεν ἔξετάζοντες, πῶς νοοῦμεν τὸ „πνεῦμα ὁ θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.“

XXVIII. Μετὰ *⟨δὲ⟩* τὰ περὶ θεοῦ, ἐν οἷς ἡμᾶς συκοφαντεῖ, πυνθάνεται ἡμῶν· ποτὲ ἀπεῖναι μέλλομεν; καὶ τίνα ἐλπίδα ἔχομεν; καὶ ὡς ἀποκριναμένων, τίθησι δῆθεν ἡμετέρας φωνὰς οὗτως ἔχοντας· εἰς ἄλλην γῆν, ταύτης κρείττονα. καὶ πρὸς τοῦτό φησιν· ἴστόρηται θείοις ἀνδράσι παλαιοῖς εὐδαιμων βίος ψυχαῖς εὐδαιμοσιν· ὠνόμασαν δὲ [οἱ δὲ] οἱ μὲν μακάρων νήσους, οἱ δὲ „Ηλύσιον πεδίον“ ἀπὸ τῆς λύσεως τῶν ἔνθεν κακῶν, ὥσπερ καὶ Ὁμηρος·

ἀλλά σ' ἐς Ἡλύσιον πεδίον καὶ πείρατα γαίης
ἀθάνατοι πέμψουσι,
τῇ περ δηίστη βιοτῇ.

2 Vgl. Exod. 1, 7. — 4 Vgl. Clement. Hom. XVII 7 ff. Minucius Felix, Octavius Cap. XVIII 10. Tertullian, De carne Chr. Cap. XI. — 14 Joh. 1, 18. — Kol. 1, 15. — 16 Vgl. oben VI 70. — 17 Joh. 4, 24. — 27 Homer, Od. IV 563—565.

6 περισσὸν] φι von I. [?] H. übergeschr. A | 10 δὲ ἔαντῷ schreibe ich nach Bo. (Notae p. 401), vgl. oben VI 64, S. 134 Z. 13. VII 12, S. 163 Z. 21; unten VII 33, S. 183, Z. 25; δὲ αὐτῷ A Ausgg. | συνείρει M corr., Sp. am Rand, Hö. Del. im Text; συνήρει A | ἦτοι] ᾗ aus ᾗ corr. A | 15 ὡς εἰ] ὡσεὶ A | 17 τοὺς] Rasur über τ A | 19 *⟨δὲ⟩* füge ich mit M corr. u. den Ausgg. ein | hinter περὶ + τοῦ M Ausgg. | 24 ὠνόμασαν M corr. Ausgg. ὠνόμασεν A | [οἱ δὲ] δ in Correctur A; als fehlerhaft von mir eingeklammert, von M u. den Ausgg. zu kühn in αὐτὸν corrigiert; ob ein Wort, und welches durch οἱ δὲ verdrängt worden ist, lässt sich nicht entscheiden.

Πλάτων δὲ ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἥγονόμενος ἐκείνην τὴν
 176^τ χώραν, ἐνθα στέλλεται, ἀντικρυντος „γῆν“ | ὠνόμασεν οὕτως
 „πάμμεγά τι εἶναι“ φήσας „αὐτὸς, καὶ ἡμᾶς οἰκεῖν τοὺς
 μέχρι Ήρακλείων στηλῶν ἀπὸ Φάσιδος ἐν σμικρῷ τινι μο-
 5 ρίῳ, ὅσπερ περὶ τέλμα μύρμηκας ἢ βατράχους περὶ τὴν
 θάλασσαν οἰκοῦντας, καὶ ἄλλους ἄλλοθι πολλοὺς ἐν *(πολ-
 λοῖς)* τοιούτοις τόποις οἰκεῖν. εἶναι γὰρ πανταχῇ περὶ τὴν
 γῆν πολλὰ κοῦλα καὶ παντοδαπά καὶ τὰς ἰδέας καὶ τὰ με-
 γέθη, εἰς ἀ συνεργόνηκέναι τό τε ὕδωρ καὶ τὴν δμίχλην καὶ
 10 τὸν | ἀέρα· αὐτὴν δὲ τὴν γῆν καθαρὰν ἐν καθαρῷ κεῖσθαι 714
 τῷ οὐρανῷ.“

ὑπολαμβάνει τοίνυν ὁ Κέλσος τὰ περὶ τῆς ἄλλης γῆς πρείτ-
 τονος καὶ πολλῷ ταύτης διαφερούσης εἰληφέναι ἡμᾶς ἀπό
 τινων νομιζομένων αὐτῷ θείων παλαιῶν ἀνδρῶν καὶ μάλιστα
 15 Πλάτωνος, τοῦ ἐν τῷ Φαίδωνι περὶ γῆς καθαρᾶς ἐν καθαρῷ
 κειμένης οὐρανῷ φιλοσοφήσαντος· οὐχ ὅρῶν ὅτι Μωϋσῆς, ὁ πολλῷ
 καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀρχαιότερος, εἰσήγαγε τὸν θεὸν
 ἐπαγγελλόμενον τὴν ἀγίαν γῆν καὶ „ἀγαθὴν καὶ πολλὴν, δέουσαν
 γάλα καὶ μέλι“ τοῖς κατὰ τὸν νόμον ἑαυτοῦ βιώσασιν, οὐδὲ ὡς οἱ-
 20 ονται τινες τὴν „ἀγαθὴν“ τὴν κάτω γραμμένην Ἰουδαίαν. κειμένην
 καὶ αὐτὴν ἐν τῇ ἀρχῆθεν κατηγαμένῃ ἐν τοῖς ἔογοις τῆς παφαβάσεως
 τοῦ Ἀδὰμ γῆ. τὸ γὰρ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔογοις σου· ἐν
 λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου“ περὶ ὅλης εἴ-
 ηηται τῆς γῆς, ἥν „ἐν λύπαις,“ τουτέστι πόνοις, ἐσθίει πᾶς ἀνθρω-
 25 πος „ἐν τῷ Ἀδὰμ“ ἀποθανὼν, καὶ ἐσθίει „πάσας τὰς ἡμέρας τῆς“
 ἑαυτοῦ „ζωῆς.“ καὶ ὡς „ἐπικατάρατος“ πᾶσα ἡ γῆ „ἀπάνθας καὶ
 τριβόλους ἀνατελεῖ“, „πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς“ τοῦ ἐν τῷ Ἀδὰμ
 ἐκβληθέντος ἀπὸ τοῦ παραδείσου, καὶ „ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου“
 ἑαυτοῦ ἐσθίει πᾶς ἀνθρωπος τὸν ἑαυτοῦ ἄρτον, „ἔως ἐπιστρέψει εἰς
 30 τὴν γῆν, ἐξ ἣς ἐλήφθῃ.“ πολὺν μὲν οὖν ἔχει λόγον ὅλα τὰ κατὰ
 τὸν τόπον τοῦτον, δυνάμενον εἰς τὴν σαφήνειαν τῶν λέξεων κα-
 τασκενασθῆναι· ὀλίγοις δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡρεόθημεν, βουλόμενοι

3 Plato, Phädon Cap. LVIII p. 109 A B. — 18 Vgl. Exod. 3, 8. — 22 Gen.
 3, 17. — 25 Vgl. I Kor. 15, 22 und oben IV 40, I 313 Z. 19 f. — 26 Vgl. Gen. 3, 17.
 — Gen. 3, 18. — 27 Vgl. Gen. 3, 17. — 28 Vgl. Gen. 3, 19.

1 δὲ Α δ' ΜAusgg. | 2 οὕτως Α οὕτω ΜAusgg. | 4 φασίδος Α | σμικρᾶ
 Plato Ausgg. μικρῶ Α | 6 *(πολλοῖς)* füge ich mit Plato u. den Ausgg. ein | 15
 γῆς schreibe ich, τῆς ΑAusgg. | 16 hinter οὐρανῷ + γῆς Del. | 20 νομιζομένην
 ΜAusgg. νομίζων Α | 23 περιόλης Α | 24 ἥν ΜAusgg. ἥ Α | 28 ἐν ἴδρωτι] ν ᾧ in
 Correctur Α | 29 ἑαυτοῦ Α αὐτοῦ Μ αὐτοῦ Ausgg. | ἄρτοι Ausgg. χόρτον Α.

ἀπολῦσαι περισπασμοῦ, τοῦ ὡς περὶ τῆς Ἰουδαίας γῆς ὑπολαμβάνοντος εἰρησθαι τὰ περὶ ἀγαθῆς γῆς, ἥν δὲ θεὸς ὑπισχνεῖται τοῖς δικαίοις.

XXIX. Εἴπερ οὖν „ἥ“ πᾶσα „γῆ“ αὐτὴ „ἐπικατάρατος ἐν τοῖς ἔργοις“ ἐστὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀποθανόντων, δῆλον ὅτι καὶ πάντα τὰ μόρια αὐτῆς μετέχει τῆς ἀρᾶς, ἐν οἷς ἐστι καὶ ἡ Ἰουδαία γῆ· ὅστε μὴ δύνασθαι ἐφαρμόζειν αὐτῇ τὸ „εἰς γῆν ἀγαθὴν καὶ πολλὴν εἰς γῆν δέουσαν γάλα καὶ μέλι,“ καν συμβολικῶς σκιὰ εἶναι ἀποδεικνύηται ἡ Ἰουδαία καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ τῆς καθαρᾶς ἐν καθαρῷ κειτείνης οὐδρανφῇ γῆς ἀγαθῆς καὶ πολλῆς, ἐν ᾧ ἐστιν ἡ ἐπονδάνιος Ἱερουσαλήμ· περὶ ἣς διαλαβὼν ὁ ἀπόστολος, ὡς συνεγερθεὶς „Χριστῷ“ καὶ „τὰ ἄνω“ ζητῶν καὶ νοῦν εὑρὼν οὐδεμιᾶς ἐχόμενον Ἰουδαϊκῆς μυθολογίας φησίν· „ἄλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὅρει καὶ πόλει θεοῦ ἔσωντος Ἱερουσαλήμ ἐπονδανίῳ καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει.“

15 ἵνα δέ τις πεισθῇ μὴ παρὰ τὸ βούλημα τοῦ θείου πνεύματος ἡμᾶς λέγειν περὶ τῆς παρὰ Μωϋσεῖ γῆς ἀγαθῆς καὶ πολλῆς, ἐπιστητούσατο | πᾶσι μὲν τοῖς προφήταις, διδάσκουσι τὴν εἰς Ἱερουσαλήμ ἐπάνοδον τῶν πεπλανημένων καὶ ἀποπεπτωκότων ἀπ' | αὐτῆς καὶ ἀπάξαπλῶς ἀποκαθισταμένων εἰς τὸν καλούμενον τόπον καὶ πόλιν τοῦ 715 θεοῦ παρὰ τῷ εἰπόντι ὅτι „ἐν εἰρήνῃ ἀγίᾳ δὲ τόπος αὐτοῦ,“ λέγοντι δὲ καὶ τῷ „μέγιας δὲ κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν, ὅρει ἀγίῳ αὐτοῦ, εὐρίζοντι ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς.“

ἀρκεῖ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος παραθέσθαι τὰ ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ καὶ ἔκτου ψαλμοῦ, οὗτως ἔχοντα περὶ τῆς τῶν δικαίων γῆς· „οἵ δὲ 25 ὑπομένοντες τὸν κύριον αὐτὸν κληρονομήσουσι γῆν“ καὶ μετ' ὀλίγα· „οἱ δὲ προεῖς κληρονομήσουσι γῆν καὶ κατατρυφήσουσιν ἐπὶ πλήθει εἰρήνης“ καὶ μετ' ὀλίγα· „οἱ εὐλογοῦντες αὐτὸν κληρονομήσουσι γῆν“ καὶ πάλιν· „οἱ δίκαιοι κληρονομήσουσι γῆν καὶ κατασκηνώσουσιν εἰς αἰῶνα αἰῶνος ἐπ' αὐτῆς.“ Ὅρα δὲ εἰ μὴ τὸ καθαρὰν εἶναι ἐν 30 καθαρῷ τῷ οὐδρανφῷ τὴν γῆν δηλοῦται τοῖς ἀκούειν δυναμένοις τῶν οὗτως εἰρημένων ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ· „ὑπόμεινον τὸν κύριον

2 Vgl. Exod. 3, 8. — 4 Vgl. Gen. 3, 17. — 5 Vgl. I Kor. 15, 22. — 7 Exod. 3, 8. — 9 u. 29 Vgl. Plato, Phædon Cap. LVIII p. 109 B. — 10 Vgl. Hebr. 12, 22. — 11 Vgl. Kol. 3, 1. — 13 Hebr. 12, 22. — 16 Vgl. Exod. 3, 8. — 20 Psal. 75, 3. — 21 Psal. 47, 2. 3. — 24 Psal. 36, 9. — 26 Psal. 36, 11. — 27 Psal. 36, 22. — 28 Psal. 36, 29. — 31 Psal. 36, 34.

1 ἀπολύσαι A Ausgg. | 5 δηλονότι A | 12 οὐδὲ μιᾶς A | 16 μωϋσῆ A Ausgg. | 22 vor ὅρει + ἐν MAusgg. | εὐρίζοντι A Hö. Sp. εὐρίζω Del.; vgl. zu der Stelle Paul de Lagarde, Psalterii Graeci quinquagena prima, Gottingae 1892, p. 62 | 23 δὲ A δὲ Ausgg. | ἀπὸ] ἀ auf Rasur A | τριακοστοῦ καὶ ἔκτου] λεῖ A | 25 τὸν κύριον füge ich mit M u. den Ausgg. ein.

καὶ φύλαξον τὴν ὄδὸν αὐτοῦ, καὶ ὑψώσει σε τοῦ κατακληρονομῆσαι γῆν.⁴

XXX. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τὰ περὶ τῶν τῆς τιμίων εἶναι νομιζομένων λίθων, ἀποδῆσον τινα λεγομένων ἔχειν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ πρείτερῃ γῇ λίθων, εἰληφθαι τῷ Πλάτωνι ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Ποσεῖδῃ ἀναγεγραμμένων περὶ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ, περὶ ἣς γέγραπται „Θήσω τὰς ἐπάλξεις σου ἵασπιν καὶ τοὺς λίθους σου λίθους κρυστάλλου καὶ τὸν περίβολόν σου λίθους ἐπλεκτοὺς“ καὶ πάλιν „Θήσω τὰ θεμέλιά σου σάπτειρον.“ τὸν μὲν οὖν παρὰ Πλάτωνι ἀλληγοροῦντες μύθον οἱ σεμνότερον τὰ τοῦ φιλοσόφου ἔξειληφότες διηγοῦνται, τὰς δὲ προφητείας, ἀφ' ὧν στοχαζόμενα καὶ τὸν Πλάτωνα εἰληφέναι, οἱ συγγενῶς τοῖς προφήταις καὶ ἐνθέως βιώσαντες καὶ πάντα τὸν χρόνον ἀναθέντες τῇ ἔξετάσει τῶν ἰερῶν γραμμάτων τοῖς ἐπιτηδείοις διὰ βίου καθαρότητα καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα φιλομάθειαν παραστήσουσιν.

ἡμῖν δὲ προκείμενον ἦν δεῖξαι ὅτι ἡμεῖς μὲν οὐκ ἀπὸ Ἑλλήνων ἢ Πλάτωνος τὰ περὶ τῆς ἀγίας γῆς εἰλήφαμεν· ἔκεινοι δὲ, νεώτεροι γενόμενοι οὐ μόνον τοῦ ἀρχαιοτάτου Μούσεως ἀλλὰ καὶ τῶν πλειστων προφητῶν, ἥτοι παρακηρόασί τινων αἰνισσομένων περὶ τῶν τοιούτων, ἡ καὶ ταῖς ἴεραις ἐντυχόντες γραφαῖς παραποιήσαντες αὐτὰ τοιαῦτά τινα περὶ τῆς πρείτονος εἰρήκασι γῆς. σαφῶς δ' ὁ Ἀγγαῖος παρίστησιν ἄλλο μὲν εἶναι „τὴν ξηρὰν“ ἄλλο δὲ „τὴν γῆν,“ ξηρὰν καλῶν ταύτην, ἐφ' ἣ ἐσμεν. λέγει δὲ οὕτως „Ἐτι ἄπαξ ἐγὼ σείσω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν.“

XXXI. Ὡσπερ δὲ αὐτὸς τὴν διήγησιν ἀνατίθεται τοῦ παρὰ Πλάτωνι μύθον, κειμένουν *ἐν* τῷ Φαίδωνι, λέγων τάδε· τί δὲ διὰ τούτων ἐμφανίζει, οὐ παντὶ γνῶναι δάδιον εἰ μὴ ὅστις ἐπαΐειν δύναιτο, τί ποτ' ἐστὶν ἔκεινο ὁ φησιν „ὑπὸ ἀσθενείας καὶ βραδυτῆτος οὐχ | οἵους τε εἶναι διεξελθεῖν ἐπ'

4 Vgl. Plato, Phädon Cap. LIX p. 110 D E. — 7 Jes. 54, 12. — 8 Jes. 54, 11. — 19 Vgl. oben V 65, S. 68 Z. 25 u. VI 22, S. 92 Z. 1. — 23 Hagg. 2, 6. — 29 Vgl. Plato, Phädon Cap. LVIII p. 109 D E.

2 vor γῆν + τὴν MAusgg. | 5 εἰληφθαι τῷ Πλάτωνι schreibe ich, εἰληφέναι τὸν Πλάτωνα M^{corr.}Ausgg., εἰληφέναι τῷ πλάτωνι A | 9 σάπτειρον] π in Correctur A | ἀλλογοροῦντες A | 10 μύθον A | hinter ἔξειληφότες + λέγονται, doch ex-pungiert, A | 14 περὶ M^{corr.}Ausgg. παρὰ A | 19 τινων] über i getilgter Accent A | 20 παραποιήσαντες] ἡ übergeschr. A¹ | 23 ἡ A ἡς Ausgg. | 24 *τὴν* füge ich mit M u. den Ausgg. ein | 26 τοῦ Bo. (Notae p. 401) Del. τῷ AHö.Sp. | 27 *ἐν* füge ich mit M² u. den Ausgg. ein | 30 οἵους aus οἴους corr. A | τὲ A τ' Ausgg.

177¹ ἔσχατον τὸν ἀέρα· | „καὶ εἰ ἡ φύσις ἴκανὴ εἴη ἀνασχέσθαι θεωροῦσα, γνῶναι ἂν ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀληθῶς οὐρανὸς καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς τὰ περὶ τῆς ἀγίας καὶ ἀγαθῆς γῆς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ πόλεως τοῦ Θεοῦ οὐ κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν νομίζοντες εἶναι πραγματείαν σαφηνίσαι· ὑπεροιθέμεθα εἰς τὰ ἐξηγητικὰ τῶν προφητῶν, ἀπὸ μέρους κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν διηγησάμενοι περὶ πόλεως Θεοῦ ἐν τοῖς πραγματευθεῖσιν ἡμῖν εἰς τὸν τεσσαρακοστὸν καὶ πέμπτον ψαλμὸν καὶ τὸν τεσσαρακοστὸν καὶ ἔβδομον ψαλμόν. οἵδε δὲ ὁ ἀρχαιότατος Μωϋσέως 10 καὶ τῶν προφητῶν λόγος τὰ ἀληθινὰ πάντα ὄμώνυμα τοῖς τῇδε καθολικωτέροις, οἷον „ἀληθινὸν φῶς“ καὶ „οὐρανὸν“ ἔτερον παρὰ „τὸ στερεόνα“ καὶ τὸν „τῆς δικαιοσύνης“ ἥλιον ἄλλον παρὰ τὸν αἰσθητὸν. καὶ ἀπαξαπλῶς δέ φησιν [ὅτι] πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν αἰσθητῶν, ὃν οὐδέν ἐστιν ἀληθινὸν, τό· „Θεὸς, ἀληθινὰ 15 τὰ ἔργα αὐτοῦ,“ ἐπ’ ἄλλων μὲν τάσσων τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἡττόνων δὲ τὰ λεγόμενα „ἔργα τῶν χειρῶν“ αὐτοῦ. μεμφόμενος γοῦν τισι διὰ τοῦ Ἱσαίου φησί· „τὰ ἔργα κυρίου οὐκ ἐμβλέποντι καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι.“ καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον.

20 XXXII. Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον (πολὺν ὄντα καὶ δυσερμήνευτον καὶ δεόμενον σοφοῦ εἴπερ τι ἄλλο τῶν δογμάτων καὶ ἐπὶ πλεῖον διαβεβηκότος, ἵνα τὸ ἄξιον τοῦ Θεοῦ παραστήσῃ καὶ τὸ μεγαλοφυὲς τοῦ δόγματος, διδάσκοντος λόγον ἔχειν σπέρματος τὸ καλούμενον κατὰ τὰς γραμμὰς σκῆνος τῆς ψυχῆς, 25 ἐν φῶ „οἱ δίκαιοι ὅντες“ στενάζοντι „βαρούμενοι·“ μὴ θέλοντες αὐτὸν „ἐκδύνασθαι ἀλλ᾽ ἐπενδύνασθαι“⁴ μὴ νοήσας ὁ Κέλδος τῷ ἀπὸ ἰδιωτῶν καὶ μηδενὶ λόγῳ παραστῆσαι δυναμένων ἀκηκοέναι περὶ αὐτοῦ χλευάζει τὸ λεγόμενον, χρήσιμον πρὸς τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις ἡμῖν περὶ τούτου τοῦτο μόνον ὑποσημειώσασθαι πρὸς τὸν λόγον, ὅτι οὐχ, ὡς οἴεται Κέλδος, τῆς μετενσωματώσεως παρακούσαντες τὰ περὶ ἀναστάσεως φαμεν ἀλλ᾽ εἰδότες ὅτι ἡ τῇ ἐαυτῇ φύσει ἀσώματος καὶ ἀόρατος ψυχὴ ἐν παντὶ σωματικῷ τόπῳ τυγχάνοντα

4 Vgl. Psal. 45, 5. 47, 2. 3. — 11 Vgl. I Joh. 2, 8. — Vgl. Hebr. 9, 24. —

12 Vgl. Gen. 1, 6—8. — Vgl. Mal. 4, 2. — 14 Vgl. Dan. 4, 34. — 16 Vgl. Psal. 101, 26. — 17 Jes. 5, 12. — 20 Vgl. Hebr. 5, 11. — 24 Vgl. II Kor. 5, 4. — 27 Vgl. oben I 27, I 79 Z. 11. — 28 Vgl. oben II 55—67. V 18—20. 57. 58.

S τεσσαρακοστὸν καὶ πέμπτον] μὲν A | 9 τεσσαρακοστὸν καὶ ἔβδομον] μεν A | 13 [ὅτι] tilge ich mit Bo. (Notae p. 401) u. Del. | 20 ἐπεὶ P M corr., Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; ἐπὶ A | 22 πλεῖον] εἶτι undeutlich A | διαβεβηκότος M Ausgg. διαβεβηκός A | 26 τῷ schreibe ich mit Bo. (Notae p. 401) u. Del., τὸ A Hö. Sp. | 30 μετ' ἐνσωματώσεως A.

δέεται σώματος οίκειον τῇ φύσει τῷ τόπῳ ἐκείνῳ· ὅπερ ὅπου μὲν φορεῖ ἀπεκδυσαμένη *(τὸ)* πρότερον ἀναγκαῖον μὲν περισσὸν δὲ ὡς πρὸς τὰ δεύτερα, ὅπου δὲ ἐπενδυσαμένη ὁ πρότερον εἶχε, δεομένη κρείττονος ἐνδύματος εἰς τοὺς καθαρωτέρους καὶ αἰθερίους καὶ οὐδὲν οινίους τόπους. καὶ ἀπεξεδύσατο μὲν ἐπὶ τὴν τῆδε γένεσιν ἐρχομένη τὸ χοήσιμον πρὸς τὴν ἐν τῇ ψτέρᾳ τῆς πνούσης, ἥως ἦν ἐν αὐτῇ, χορίον ἐνεδύσατο δὲ ὑπὲρ ἐκεῖνο ὃ ἦν ἀναγκαῖον τῷ ἐπὶ γῆς μέλλοντι διαζῆν.

εἴτα πάλιν ὄντος τινὸς „σκήνους“ | ἐπιγείου οἰκίας, ἀναγκαίας 717
 10 πον τῷ σκήνει, καὶ καταλύεσθαι μὲν φασιν οἱ λόγοι τὴν ἐπίγειον οἰκίαν „τοῦ σκήνους“ τὸ δὲ σκῆνὸς ἐπενδύσασθαι „οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.“ λέγουσι δὲ οἱ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι „τὸ“ μὲν „φθαρτὸν ἐνδύσασθαι αὐτὸς ἀφθαρσίαν“ τὴν διαφέρουσαν τοῦ ἀφθάρτου, „τὸ“ δὲ „θυητὸν ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν“ 177^v ἔτερον τυγχάνον τοῦ ἀθανάτου. ὃν γὰρ λόγον ἔχει σοφία | πρὸς τὸ σοφὸν καὶ δικαιοσύνη πρὸς τὸ δίκαιον καὶ εἰρήνη πρὸς τὸ εἰρηνικὸν, τοῦτο τὸν λόγον ἀφθαρσία μὲν πρὸς ἄφθαρτον ἀθανασία δὲ πρὸς ἀθανάτον. ὅρα οὖν ἐφ' οἷα προτρέπει ὁ λόγος, „ἐνδύσασθαι“ λέγων τὴν „ἀφθαρσίαν“ καὶ τὴν „ἀθανασίαν“, ἀτινα ὡς ἐνδύματα τῷ ἐν-
 20 δυσαμένῳ καὶ περιεχομένῳ τῶν τοιούτων ἐνδυμάτων οὐκ ἐῇ φθαρῆναι ἢ ἀποθανεῖν τὸν περικείμενον αὐτά. καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν ἀποτετολμήσθω διὰ τὸν μὴ νοήσαντα ὃ τι ποτὲ λέγομεν τὴν ἀνάστασιν καὶ διὰ τοῦτο γελῶντα καὶ χλευάζοντα ὃν οὐκ οἴδε λόγον.

XXXIII. Οἰόμενος δ' ἡμᾶς διὰ τὸ γνῶναι καὶ ἰδεῖν τὸν θεὸν
 25 πρεσβεύειν τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως συνείρει ἑαυτῷ ἀ βούλεται καὶ τοιαῦτά φησιν ὅταν δὴ πάντοθεν ἐξείργωνται καὶ διελέγχωνται, πάλιν ὥσπερ οὐδὲν ἀκηκοότες ἐπανίασιν ἐπὶ τὸ αὐτὸς ἐρώτημα· πῶς οὖν γνῶμεν καὶ ἵδωμεν τὸν θεόν; καὶ πῶς ἵωμεν πρὸς αὐτόν; ἵστω οὖν ὃ βούλόμενος ὅτι, καὶ εἰς ἄλλα 30 δεώμεθα σώματος τῷ ἐν τόπῳ σωματικῷ τυγχάνειν, καὶ τοιούτου, ὅποια ἔστιν ἡ φύσις τοῦ σωματικοῦ τόπου, καὶ δεόμενοι τοῦ σώ-

2 Vgl. II Kor. 5, 4. — **9** Vgl. II Kor. 5, 1. — **10** Vgl. II Kor. 5, 1 (I Kor. 15, 53). — **12** Vgl. I Tim. 6, 11. II Tim. 3, 17. — **13** u. **18** Vgl. I Kor. 15, 53.

2 *(τὸ)* füge ich mit Bo. (Notae p. 401) u. Del. ein | **3** δεομένη Jolcorr. Del. δεομένῳ A Hö. Sp. | **7** χορίον A χωρίον M* Ausgg. | **9** hinter σκήνους + καὶ Bo. (Notae p. 401) Del., doch vgl. II Kor. 5, 1 | **10** καὶ < Bo. (Notae p. 401) Del. | **13** αὐτὸς < Del. | **15** τυγχάνον] τυγχάνονσαν vermutet Bo. (Notae p. 401) | **18** ἐνδύσασθαι M Ausgg. ἐνδύσασθε A | **22** λέγομεν Jolcorr. Del. λεγόμενον A Hö. Sp.

ματος ἐπενδυώμεθα τῷ σκήνει τὰ προειρημένα, ἀλλ' εἰς γνῶσιν γε θεὸν σώματος οὐδαμῶς χρῆσομεν. τὸ γὰρ γινῶσκον θεὸν οὐκ ὄφθαλμός ἐστι σώματος ἀλλὰ νοῦς, δρῶν τὸ „κατ’ εἰκόνα“ τοῦ πτίσαιτος καὶ τὸ δυνάμενον γινώσκειν θεὸν προνοίᾳ θεὸν ἀνει-
5 ληφώς. καὶ τὸ δρῶν δὲ θεὸν καθαρά ἐστι καρδία, ἀφ’ ἣς οὐκέτι „έξερχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ“, οὐ „φόνοι“, οὐ „μοιχεῖαι“, οὐ „πορνεῖαι“, οὐ „ἀλοπαὶ“, οὐ „ψευδομαρτυρίαι“, οὐ „βλασφημίαι“, οὐ „δρῶντος πονηρὸς“ οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἀτόπων· δι’ ἂ λέγεται· „μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.“
10 ἐπεὶ δ’ οὐκ αντάρκης ἡ ἡμετέρα προαιρεσίς πρὸς τὸ πάντη „καθα-
ρὰν“ ἔχειν τὴν „καρδίαν“, ἀλλὰ θεὸν ἡμῖν δεῖ, πτίζοντος αντὴν τουαύτην, διὰ τοῦτο λέγεται ὑπὸ τοῦ ἐπιστημόνως εὐχομένου „καρ-
δίαν καθαρὰν πτίσον ἐν ἐμοὶ δὲ θεός.“

XXXIV. Ἀλλ’ οὐδὲ ὡς ἐν τόπῳ ὅντος τοῦ θεοῦ πενδόμεθά
15 τινος καὶ ἐροῦμεν πῶς ἴωμεν πρὸς αὐτόν; κρείττων γὰρ δὲ θεὸς παντὸς τόπου καὶ περιεκτικὸς παντὸς οὐτινοσοῦν, καὶ οὐδέν ἐστι τὸ περιέχον τὸν θεόν. τὸ ίέναι οὖν πρὸς τὸν θεόν οὐ σωμα-
τικῶς προστέτακται ἡμῖν, τὸ „ὅπιστον κυρίου τοῦ θεοῦ σου πο-
ρεύσῃ“, οὐδὲ σωματικῶς δὲ προφήτης κολληθεὶς τῷ θεῷ φησιν ἐτ
20 τῇ | εὐχῇ· „ἐκολλήθη ὅπιστον σου ἡ ψυχή μου.“ καταγεύδεται οὖν 718
ἡμῶν Κέλσος λέγων προσδέχεσθαι ἡμᾶς ὄφθαλμοῖς σώματος θεὸν ὄψεσθαι καὶ ὡσὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούεσθαι καὶ
χερσὶν αἰσθηταῖς φαύειν αὐτοῦ. οἴδαμεν δὲ ὅμωνύμως τοῖς
σώματος ὄφθαλμοῖς λεγομένους ὑπὸ τῶν θείων λόγων ὄφθαλ-
25 μοὺς, ὅμοιώς δὲ καὶ τὰ ὄτα καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὸ τούτων παρα-
δοξότερον, αἰσθησιν θειοτέραν καὶ ἐτεροίαν παρὰ τὴν συνήθως
ὑπὸ τῶν πολλῶν ὀνομαζομένην. ἐπὰν γὰρ λέγῃ δὲ προφήτης „ἀπο-
κάλυψον τὸν δρῶντος πονηρὸν μονάδα, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσιά σου
ἐκ τοῦ νόμου <σου ἥ·> ,η ἐντολὴ κυρίου τηλαυγής, φωτίζοντα δ-
30 φθαλμοὺς“, ἢ „φωτίσον τὸν δρῶντος πονηρὸν μονάδα, μή ποτε ὑπνώσω

1 Vgl. I Kor. 15, 53. 54. II Kor. 5, 1—4. — 3 Vgl. unten VII 34, Z. 21. —
Vgl. Gen. 1, 26. 27. — 5 Vgl. Matth. 15, 19 (Mark. 7, 21. 22). — 9 Matth. 5, 8. —
12 Psal. 50, 12. — 18 Deut. 13, 4. — 20 Psal. 62, 9. — 26 Vgl. unten VII 36,
S. 186 Z. 14. — 27 Psal. 118, 18. — 29 Psal. 18, 9. — 30 Psal. 12, 4.

1 ἐπενδυώμεθα schreibe ich mit Bo. (Notae p. 401), dem Del. (I 717 Anm. d) folgt; ἐπενδύόμεθα AAusgg. | 2 γιγνῶσκον AAusgg. | 3 δρῶν] δὲ ὡν liest Del. (I 717 Anm. e) mit Gelenius ohne Wahrscheinlichkeit | 4 γιγνώσκειν AAusgg.

15 κρείττων Pcorr. Mcorr. Ausgg. κρείττω A | 16 οὐτινοῦν [so] A¹ | 18 τὸ] ob τῷ zu schreiben ist? | 22 ὡσὶ A | ἀκούεσθαι] ἀκούσεσθαι P² Bo. (Notae p. 401) Del. (I 718 Anm. a) | 23 φαύειν] φαύειν Bo. (Notae p. 401) Del. (I 718 Anm. a)
29 <σου ἥ·> füge ich mit den Ausgg. ein.

178^γ εἰς θάνατον,^α οὐχ οὕτως τις | ἐμβρόντητός ἐστιν, ὡς νομίζειν ὁ-
φθαλμοῖς σώματος κατανοεῖσθαι „τὰ θαυμάσια“ τοῦ θείου „νόμου“,^α
ἢ τὴν τοῦ κυρίου ἐντολὴν φωτιστικὴν εἶναι τῶν τοῦ σώματος
ὁ φθαλμῶν, ἢ ὑπνον θανάτου ἐποιστικὸν συμβαίνειν περὶ τοὺς τοῦ
σώματος ὁ φθαλμούς.

ἀλλὰ καὶ ἐπάν λέγη ὁ σωτὴρ ἥμων „δὲ ἔχων ὥτα ἀκούειν
ἀκονέτω,“ καὶ ὁ τυχὸν συνίησι περὶ θειοτέρων ταῦτα λέγεσθαι
ὡς των. καν λέγηται „λόγος κυρίου“ γεγονέναι ἐν χειρὶ Ἱερεμίου τοῦ
προφήτου ἢ ἄλλου τινὸς, ἢ νόμος „ἐν χειρὶ“ Μωϋσέως, ἢ ὅτι „ταῖς
10 χειρσὶ μου ἐξήτησα τὸν θεὸν καὶ οὐκ ἤπατήθην,“ οὐχ οὕτως ἐστί^α
τις ἀνόητος, ὡς μὴ ἐκλαμβάνειν χειράς τινας εἶναι τροπικῶς κα-
λονμένας, περὶ ὃν καὶ Ἰωάννης λέγει „αἱ χειρες ἥμων ἐψηλάφησαν
περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς.“ εἰ δὲ καὶ περὶ τῆς κρείττονος αἰσθή-
σεως καὶ οὐ σωματικῆς βούλει ἀπὸ τῶν ιερῶν γραμμάτων μαθεῖν,
15 ἀκονδον Σολομῶντος ἐν ταῖς Παροιμίαις λέγοντος „αἴσθησιν
θείαν εὑρήσεις.“

XXXV. Οὐ χρεία τοίνυν ἥμεν ὡς οὕτω ζητοῦσι τὸν θεὸν
ἀπιέναι, ὅπου ἥμᾶς πέμπει ὁ Κέλσος, εἰς Τροφωνίου καὶ εἰς
Ἀμφιάρεω καὶ εἰς Μόψουν, ἐνθα φησὶν ἀνθρωποειδεῖς θεω-
ρεῖσθαι θεοὺς καὶ, ὡς λέγει Κέλσος, οὐ ψευδομένους ἀλλὰ
καὶ ἐναργεῖς. ἵσμεν γὰρ ἥμεταις τούτους δαίμονας ὄντας, τρεφο-
μένους κνίσσαις καὶ αἴμασι καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν θυσιῶν ἀναθυμασεσι.
καὶ οὕτω παρακατεχομένους ἐν τοῖς ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν κα-
τασκευασθεῖσι δεσμωτηρίοις· ἄτινα ιερὰ θεῶν Ἑλληνες νενομίκασιν,
25 ἀλλ ἥμεταις ἵσμεν ἀπατεώνων δαιμόνων εἶναι τὰ τοιαῦτα οἰκητήρια.

μετὰ ταῦτα κακοήθως ὁ Κέλσος φησὶ περὶ τῶν προειδημένων
ἀνθρωποειδῶν κατ’ αὐτὸν θεῶν ὅτι ὄψεται τις αὐτοὺς οὐχ
ἄπαξ παραδόνεντας ὥσπερ τὸν τούτους ἐξαπατήσαντα
ἀλλ ἀεὶ τοῖς βουλομένοις διμιλοῦντας. καὶ ἔοικε γε διὰ τού-
30 των φάσμα μὲν νενομικέναι τὸν Ἰησοῦν, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνά-
στασιν ἐπιφανέντα τοῖς μαθηταῖς, ὥσπερεὶ παραδόεύσαντα πρὸς

2 Vgl. Psal. 118, 18. — 3 Vgl. Psal. 18, 9. — 4 Vgl. Psal. 12, 4. — 6 Matth.
11, 15. 13, 9. 43. Mark. 4, 9. 23. Luk. 8, 8. 14, 35. — 8 Vgl. Jerem. 1, 4. 9. —
9 Vgl. Num. 16, 40. — Psal. 76, 3. — 12 I Joh. 1, 1. — 15 Prov. 2, 5. — 30
Vgl. oben I 41, I 92 Z. 1. 3.

1 οὕτως Α οὕτω Ausgg. | 9 Μωϋσέως schreibe ich mit Bo. (Notae p. 401),
μωϋσῆ Ausgg. | 10 οὕτω Α | 15 σαλομῶντος Α | 20 vor Κέλσος + ὁ ΜAusgg.
ἀλλὰ καὶ] ἀ in Correctur, ἀ u. z auf Rasur Α | 21 τροφομένους Α | 22 κνίσσαις
[so] Α¹ | καὶ (vor αἴμασι) z auf Rasur Α | 25 εἶναι] ν in Correctur Α | 31 ὥσ-
περ A.

τὸ δόφθῆναι αὐτοῖς οὓς δ' ὀνόμασε λέγων | ἀνθρωποειδεῖς θεοὺς, 719
 τούτους οὔτει αἱεὶ τοῖς βουλομένοις ὅμιλετιν. πῶς δὲ δύναται
 φάσμα, ὡς φησιν αὐτὸς, παραδόντεν ἐπ' ἀπάτῃ τῶν θεασα-
 μένων καὶ μετὰ τὴν τότε ὄψιν τοσαῦτα ἐνεργεῖν καὶ ἐπιστρέφειν
 5 τὰς τῶν τοιούτων ψυχὰς καὶ πειθὼ ἐμποιεῖν αὐταῖς περὶ τοῦ πάντα
 δεῖν ἀρεσκόντως πράττειν θεῷ ὡς κριθησομένους; πῶς δὲ φάσμα
 ὀνομασθὲν ἀπελαύνει δαιμόνια καὶ ἄλλας οὐκ εὑκαταφρονήτους ἐνερ-
 γείας ἐνεργεῖ, οὐχ ἔνα κεκληρωμένον τόπον ὡς οἱ κατ' αὐτὸν ἀν-
 θρωποειδεῖς θεοὶ ἄλλὰ διῆκον ἐπὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ
 10 συνάγον καὶ ἔλκον τῇ ἑαυτοῦ θειότητι οὓς ἂν εῦροι πρὸς τὸν παλὸν
 βίον κλίναντας ἑαυτούς;

XXXVI. Μετὰ ταῦτα, πρὸς ἀκατὰ τὸ δυνατὸν εἰρήκαμεν, τοι-
 αῦτα πάλιν ὁ Κέλσος φησίν· οἱ δὲ καὶ πάλιν εἰρήσονται· πῶς
 178v αἰσθήσει μὴ καταλαμβανόμενοι γνώσονται τὸν θεόν; τί
 15 χωρὶς αἰσθήσεως μαθεῖν ἐστι δυνατόν; εἴτα πρὸς ταῦτα ἀπο-
 κρινόμενός φησιν· οὐκ ἀνθρώπον μὲν οὐδὲ τῆς ψυχῆς ἄλλὰ
 σαρκὸς ἡ φωνή. ὅμως δ' οὖν ἀκονσάτωσαν, εἴ τι καὶ ἐπ-
 αίτειν δύνανται ὡς δειλὸν καὶ φιλοσάματον γένος· ἐὰν αἰσ-
 θήσει μύσαντες ἀναβλέψητε νῦν καὶ σαρκὸς ἀποστραφέν-
 20 τες ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἐγείρητε, μόνως οὕτως τὸν θεὸν
 ὄψεσθε. καὶν ἥγεμόνα <τῆς ὁδοῦ> ταύτης ζητῆτε, φευκτέοι
 μὲν ὑμῖν οἱ πλάνοι καὶ γόητες καὶ τὰ εἰδωλα προμνώμενοι
 ἵνα μὴ παντάπασιν ἦτε καταγέλαστοι, τοὺς μὲν ἄλλους,
 τοὺς δεικνυμένους θεοὺς, ὡς εἰδωλα βλασφημοῦντες, τὸν
 25 δὲ καὶ αὐτῶν ὡς ἀληθῶς εἰδώλων ἀθλιώτερον καὶ μηδὲ
 εἰδωλον ἔτι ἄλλ' <ὅντ>ως νεκρὸν σέβοντες καὶ πατέρα
 ὅμοιον αὐτῷ ζητοῦντες.

καὶ πρῶτον γε λεκτέον πρὸς τὴν προσωποποίην αὐτοῦ, περι-
 τιθέντος ἡμῖν λόγους ὡς ὑφ' ἡμῶν λεγομένους εἰς τὴν περὶ ἀνα-

1 οὓς aus οὓς corr. A | 5 πειθὼ MAusgg. πειθῶ [so] A | αὐταῖς] αὐτοῖς liest
 Bo. (Notae p. 401) ohne Grund | 8 κεκληρωμένον] κεκλρω [so] A | 10 ἔλκον] καὶ aus
 λ corr. A | ἑαυτοῦ A αὐτοῦ Ausgg. | θειότητι] ει in Correctur A | ἀν M.Ausgg.
 ἐὰν aus ἐάν corr. A | 14 τὶ χωρὶς] Fleck links oben am ς, in dem Fleck erkennt
 man ein mit ganz blasser Tinte hinzugefügtes σ (vgl. unten VII 37, S. 188 Z. 8) A
 19 ἀναβλέψητε Sp.Del., vgl. unten VII 39, S. 189 Z. 19; ἀναβλέψαντες A Hö.; will
 man das Particip. beibehalten, so ist davor <καὶ> oder besser dahinter <δὲ> einzu-
 fügen | 20 ψυχῆς ὀφθαλμοὺς A Hö. im Text, ὀφθαλμὸν τὸν τῆς ψυχῆς Hö. am
 Rand, Sp.Del. im Text; vgl. unten VII 39, S. 189 Z. 20 f., wo Origenes nicht wört-
 lich citiert | οὕτως A οὕτω Ausgg. | 21 <τῆς ὁδοῦ> füge ich mit den Ausgg.,
 aber vor, nicht hinter ταύτης ein, vgl. unten VII 40, S. 190 Z. 25 | 26 ἄλλ'
 <ὅντ>ως schreibe ich mit Bo. (Notae p. 402) u. Del. (I 719 Anm. e), vgl. unten
 VII 40, S. 190 Z. 32; ἄλλ' ὡς PM Ausgg., ἄλλως A.

στάσεως σαρκὸς ἀπολογίαν, ὅτι ἀρετὴ μὲν προσωποποιοῦντός
ἐστι τηρῆσαι τὸ βούλημα καὶ τὸ ἥθος τοῦ προσωποποιουμένου, κα-
κία δὲ, ὅτε τὰ μὴ ἀρμόζοντά τις περιτίθησι δήματα τῷ προσώπῳ
τοῦ λέγοντος. καὶ ἐπ' ἵσης γε φεκτοὶ οἱ ἐν προσωποποιίᾳ βαρβάροις
5 καὶ ἀπαιδεύτοις ἡ οἰκότριψι καὶ μηδέ ποτε φιλοσόφων λόγων
ἀκηκοόσι μηδὲ εὐ εἰρηκόσιν αὐτοὺς περιτίθέντες φιλοσοφίαν, ἢν
ἔμαθε μὲν ὁ προσωποποιῶν, οὐκ εἰκὸς δὲ ἦν εἰδέναι τὸν προσωπο-
ποιούμενον, καὶ πάλιν αὖ οἱ τοῖς καθ' ὑπόθεσιν ὑποκειμένοις σο-
φοῖς καὶ τὰ θεῖα ἐγνωκόσι περιτίθέντες τὰ ἀπὸ ἴδιωτικῶν παθῶν
10 ὑπὸ ἀπαιδεύτων λεγόμενα καὶ ἀπὸ ἀγνοίας ἀπαγγελλόμενα. ὅθεν
Οὐηρος μὲν ἐν πολλοῖς θιαμάζεται, τηρήσας τὰ τῶν ἥρωων πρόσ-
ωπα, ὅποια αὐτὰ ὑπέθετο ἀπὸ ἀρχῆς, οἷον τὸ Νέστορος ἢ τὸ Ὀδυσ-
σέως ἢ τὸ Διομήδους ἢ τὸ Ἀγαμέμνονος ἢ Τηλεμάχου ἢ | Πηνελόπης 720
ἢ τινος τῶν λοιπῶν. Εὑριπίδης δὲ ὑπὸ Αριστοφάνους κωμῳδεῖται
15 ὡς ἀναιροῦσθαι διὰ τὸ πολλάκις περιτεθεικέναι λόγους δογμάτων,
ὧν ἀπὸ Ἀναξαγόρου ἢ τινος ἔμαθε τῶν σοφῶν, βαρβάροις γυναιξὶν
ἢ οἰκέταις.

XXXVII. Εἴπερ δὲ τοιαύτη μὲν ᾧ ἐν τῷ προσωποποιεῖν ἀρετὴ⁴
τοιαδὶ δὲ ἡ κακία, πῶς οὐκ εὐλόγως τις καταγελάσεται Κέλσον.
20 Χριστιανοῖς περιτίθέντος τὰ μὴ ὑπὸ Χριστιανῶν λεγόμενα; εἰ
μὲν γὰρ ἴδιωτῶν ἀνέπλασσε λόγους, πόθεν τοῖς τοιούτοις δύνασθαι
διακρίνειν αἰσθῆσιν ἀπὸ τοῦ νοῦ καὶ αἰσθητὰ νοητῶν καὶ δογμα-
τίζειν παραπλησίως τοῖς ἀναιροῦσι νοητὰς οὐσίας Στωϊκοῖς περὶ⁵
τοῦ αἰσθήσεων καταλαμβάνεσθαι τὰ καταλαμβανόμενα καὶ
25 πᾶσαν κατάληψιν ἡρτῆσθαι τῶν αἰσθήσεων; εἰ δὲ ἀναπλάσσει λό-
γους τῶν φιλοσοφούντων καὶ ἐπιμελῶς ὅση δύναμις ἔξεταξόντων
τὰ Χριστοῦ, οὐδὲ τούτοις ἀκόλουθα πεποίηκεν. οὐδεὶς γὰρ μαθὼν
ἀόρατον εἶναι τὸν θεὸν καὶ εἶναι τινα δημιουργήματα ἀόρατα, τον-
179 τέστι νοητὰ, λέγοι ἀν ὡς ἀπολογούμενος περὶ τῶν κατὰ | τὴν ἀνά-
30 στασιν τό· πῶς αἰσθήσει μὴ καταλαμβανόμενοι γνώσονται
τὸν θεόν; ἢ τί χωρὶς αἰσθήσεως μαθεῖν δυνατόν ἐστι; καὶ

5 Vgl. oben III 50, I 246 Z. 12; 55, I 250 Z. 17. IV 36, I 306 Z. 21. VI 12,
S. 82 Z. 16; 41, S. 109 Z. 26. — 14 Vgl. Aristophan. Acharn. V. 393 ff. — 21 Vgl.
oben I 27, I 79 Z. 11. — 23 Vgl. Cicero, De fin. V 26, 76. Acad. post. I 11, 42.
pr. II 33, 108 u. H. Diels, Doxogr. gr. p. 396 b, 3. 23.

4 ἐπίσης Α Ausgg. | 5 οἰκότριψι Α οἰκότριψιν Ausgg. | hinter οἰκότριψιν + ἦ
Ausgg. | 6 φιλοσοφίαν Μ Ausgg., vgl. φιλοσ. λόγων Z. 5; φυσιολογίαν Α | 9 ἀπὸ⁶
Bas Del. ὑπὸ ΑΗö. Sp. | 12 ὄδυσέως, δ aus δ corr., A | 14 εὑριπίδης Α | 21 ἀνέ-
πλαστε [so] A¹ | δύνασθαι] δύνασθ [so] A | 23 νοητὰς οὐσίας Hö. am Rand, Sp. Del.
im Text; νοητῶν οὐσιῶν A | 24 αἰσθήσειν Jol corr. αἰσθήσει Del. αἰσθῆσιν Α Hö.
Sp. | 25 δ' A δὲ Ausgg. | 30 αἰσθήσει ΑΗö. Sp. αἰσθήσει Del. | 31 εστιν Ausgg.

οὐκ ἐν ἀνακεχωρηκόσι καὶ ἀναγινωσκομένοις ὑπὸ δλίγων μόνον καὶ φιλομαθῶν ἀλλ᾽ ἐν τοῖς δημωδεστέροις γέγραπται ὅτι „τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ πτίσεως κόσμου τοῖς ποιῆμασι νοούμενα καθορᾶται“.
δι᾽ ὡν ἔστιν εἰδέναι ὅτι εἰ καὶ τοὺς ἐν βίῳ ἀνθρώπους χρὴ ἀπὸ
5 αἰσθήσεων ἄρξασθαι καὶ τῶν αἰσθητῶν, μέλλοντας ἀναβάίνειν ἐπὶ τὴν τῶν νοητῶν φύσιν, ἀλλ᾽ οὕτι γε ἐν αἰσθητοῖς καταμένειν χρῆ·
οὗτε χωρὶς αἰσθήσεως ἐροῦσιν ἀδύνατον εἶναι μαθεῖν τὰ νοητὰ,
χρώμενοι δὲ τῷ τίς χωρὶς αἰσθήσεως μαθεῖν δυνατός ἔστιν;
ἔλεγχοντιν οὐκ εὐλόγως τούτῳ ὑπὸ τοῦ Κέλσου ἐπιφέρεσθαι τὸ οὐκ
10 ἀνθρώπου μὲν οὐδὲ ψυχῆς ἀλλὰ γὰρ σαρκὸς φωνή.

XXXVIII. Νοῦν τοίνυν ἥ ἐπέκεινα νοῦ καὶ οὐσίας λέγοντες
εἶναι ἀπλοῦν καὶ ἀόρατον καὶ ἀσώματον τὸν τῶν ὅλων θεὸν, οὐκ
ἄν ἄλλῳ τινὶ ἥ τῷ κατὰ τὴν ἐκείνου τοῦ νοῦ εἰκόνα γενομένῳ
φήσομεν καταλαμβάνεσθαι τὸν θεόν· νῦν μὲν, ἵνα τῇ λέξει χρῆ·
15 σωματικὸν Πανύλον, „δι᾽ ἐσόπτρον καὶ (ἐν) αἰνίγματι τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.“ „πρόσωπον“ δὲ ἐὰν λέγω, μὴ συκοφαντείτω
τις διὰ τὴν λέξιν τὸν δηλούμενον νοῦν ὅπερ | αὐτῆς, ἀλλὰ μανθα- 721
νέτω (ἐν τῷ) „ἀνακεκαλυμμένῳ πρόσωπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπ-
τριζόμενοι καὶ τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς
20 δόξαν“ οὐ πρόσωπον αἰσθητὸν ἐν τοῖς τοιούτοις παραλαμβανόμενοι
ἀλλὰ κατὰ τροπολογίαν νοούμενον ὡς καὶ διφθαλμοὺς καὶ ὡτα·
καὶ ὅσα ἐν τοῖς ἀνωτέρω διμόνυμα τοῖς τοῦ σώματος μέλεσι παρ-
εστήσαμεν.

καὶ ἀνθρώπος μὲν οὖν, τουτέστι ψυχὴ χρωμένη σώματι, λε-
25 γομένη „δ ἐσω ἀνθρώποις“ ἀλλὰ καὶ „ψυχὴ“, ἀπορίνεται οὐκ ἄπερ
Κέλσος ἀνέγραψεν, ἀλλ᾽ ἄπερ αὐτὸς διδάσκει δ τοῦ θεοῦ ἀνθρώ-
πος. σαρκὸς δὲ φωνῆς οὐκ ἄν Χριστιανὸς χρήσατο, μαθὼν
„πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος“ θανατοῦν καὶ „πάντοτε τὴν
νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι“ περιφέρειν καὶ „νεκρώσατε τὰ
30 μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς“, καὶ εἰδὼς τί δηλοῦται ἐκ τοῦ „οὐ μὴ κατα-
μείη τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις εἰς τὸν αἰῶνα διὰ
τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας“, ἐπιστάμενος δὲ καὶ ὅτι „οἱ ἐν σαρκὶ ὅρ-

2 Röm. 1, 20. — **15** I Kor. 13, 12. — **18** II Kor. 3, 18. — **21** Vgl. oben VII 34 (VI 61, 62). — **25** Vgl. Röm. 7, 22. II Kor. 4, 16. Ephes. 3, 16. — Vgl. Act. 3, 23 (2, 43). Röm. 13, 1. — **26** Vgl. II Tim. 3, 17. — **28** Vgl. Röm. 8, 13. — Vgl. II Kor. 4, 10. — **29** Kol. 3, 5. — **30** Gen. 6, 3. — **32** Röm. 8, 8.

1 ἐνανακεχωρηκόσι A | 4 ἔστιν A | ἀπὸ Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; ὑπὸ A | 9 ἔλεγχοντιν] γ übergeschr. A¹ | τούτῳ schreibe ich mit Bo. (Notae p. 402), τούτῳ AAusgg. | **15** (ἐν) αἰνίγματι schreibe ich, vgl. unten VII 50, S. 201 Z. 16; αἰνίγματος PDel. αἰνίγματι AHö. Sp. | **18** (ἐν τῷ) füge ich mit M² (am Rand) u. den Ausgg. ein, die Worte konnten hier leicht ausfallen.

τες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται“ καὶ διὰ τοῦτο πάντα πράττων εἰς τὸ μηδαμῶς αὐτὸν ἔτι εἶναι „ἐν τῇ σαρκὶ ἀλλ“ „ἐν“ μόνῳ ,τῷ πνεύματι.“

XXXIX. Ἰδωμεν δὲ καὶ ἐπὶ τίνα ἡμᾶς καλεῖ. ἵν’ αὐτοῦ ἀκούσω-
5 μεν, τίνι τρόπῳ γνωσόμεθα τὸν θεόν· ἐφ’ οἷς οἴεται μηδένα
Χριστιανῶν ἐπαΐειν δύνασθαι τῶν ὑπ’ αὐτοῦ λεγομένων, φησὶ^{179v}
γάρ ὅμως δ’ οὖν ἀκούειν ὑπ’ αὐτοῦ λεγομένων βούλεται, κατανοη-
τέον, ὁ φιλόσοφος. δέον διδάσκειν ἡμᾶς, ὁ δὲ διαλοιδορεῖται· καὶ
δέον εὔνοιαν ἔαντοῦ δεῖξαι ἐν τῷ προοιμίῳ | τῶν λόγων τὴν πρὸς
τοὺς ἀκούοντας, ὁ δέ φησι τοῖς ἐως θανάτου ἀποθνήσκοντιν, ἵνα
μὴ ἐξομόσωνται μηδὲ μέχρι φωνῆς τὸν χριστιανισμὸν, καὶ παρεσκευ-
ασμένοις πρὸς πᾶσαν αἰκίαν καὶ πάντα τρόπον θανάτου· ὡς δει-
λὸν γένος. λέγει δ’ ἡμᾶς εἶναι καὶ φιλοσόματον γένος, τοὺς
15 φάσκοντας „εἰ καὶ Χριστόν ποτε κατὰ σάρκα ἐγνώκαμεν, ἀλλὰ
οὐκέτι γινώσκομεν“ καὶ οὕτω προχείρως ὑπὲρ εὐσεβείας τι-
θέντας τὸ σῶμα, ὡς οὐδὲ τὸ ἱμάτιον ἀποδύσαιτ’ ἄν εὐχερῶς φι-
λόσοφος.

φησὶν οὖν πρὸς ἡμᾶς ὅτι, ἐὰν αἰσθήσεσι μύσαντες ἀναβλέ-
20 ψητε νῦν καὶ σαρκὸς ἀποστραφέντες ὁφθαλμὸν τὸν τῆς
ψυχῆς ἐγείρητε, μόνως οὕτως τὸν θεὸν ὄψεσθε, καὶ οἴεται
αὐτὰ (λέγω δὴ τὰ περὶ διττῶν ὁφθαλμῶν) ἀπὸ Ἑλλήνων λαβὼν
μὴ προπεφιλοσοφῆσθαι παρ’ ἡμῖν. λεκτέον δ’ ὅτι Μωϋσῆς ἀναγρά-
φων τὴν κοσμοποιίαν εἰσάγει τὸν ἄνθρωπον πρὸ μὲν τῆς παρα-
25 βάσεως πῆ μὲν βλέποντα πῆ δὲ μὴ βλέποντα, βλέποντα μὲν ἐν τῷ
λέγεσθαι περὶ τῆς γυναικὸς ὅτι „εἰδεν ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον
εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὁφθαλμοῖς ἰδεῖν καὶ ὠραῖόν ἐστι
τοῦ κατανοῆσαι,“ μὴ βλέποντα δὲ οὐ μόνον ἐν | τῷ λέγεσθαι ὡς
περὶ τυφλῶν ὁφθαλμῶν ὑπὸ τοῦ ὄφεως τῇ γυναικὶ τὸ „γῆδει γάρ
30 ὁ θεὸς ὅτι ἦ ἄν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ’ αὐτοῦ, διανοιχθήσονται οἱ
ὁφθαλμοὶ ὑμῶν,“ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ „ἔφαγον, καὶ διηνοίχθησαν οἱ
ὁφθαλμοὶ τῶν δύο.“ „διηνοίχθησαν“ μὲν οὖν αὐτῶν οἱ ὁφθαλμοὶ

2 Vgl. Röm. 8, 9. — 15 II Kor. 5, 16. — 26 Gen. 3, 6. — 29 Gen. 3, 5. —
31 Gen. 3, 6. 7.

11 δ] δ A | ἀποθνήσκοντιν A Ausgg., ἀποκαρτεροῦσιν oder ἀποτολμᾶσιν
vermuten Bo. (Notae p. 402. u. Del. 1 721 Ann. a nicht glücklich; besser würde
ἀγωνιζομένοις passen, vgl. oben I 25, I 76 Z. 23; 26, I 78 Z. 6 und unten VIII
48 a. A. (τῶν μέχρι θανάτου ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξομόσασθαι χριστια-
νισμὸν) | 15 ει [so] A | 16 οὐκέτι γινώσκομεν schreibe ich, οὐκ ἔτι γινώσκομεν
Ausgg., οὐκ ἐπιγινώσκομεν A | 19 ἐὰν zweimal geschrieben A | 21 οὕτως A οὕ-
τω Ausgg.

τῆς αἰσθήσεως, οὓς καλῶς ἡσαν μύσαντες, ἵνα μὴ περισπώμενοι ἐμποδίζωνται βλέπειν τῷ τῆς ψυχῆς ὄφθαλμῳ· οὓς δὲ τέως εἶχον βλέποντας τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς καὶ εὐφρανομένους ἐπὶ τῷ θεῷ καὶ τῷ παραδείσῳ αὐτοῦ, τούτους οἴμαι διὰ τὴν ἀμαρτίαν 5 ἔμσαν.

Οὗτοι καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν, τὸ διττὸν τοῦτο τῶν ὄφθαλμῶν ἐπιστάμενος εἶδος ἐν ὑμῖν, φησὶ τό· „εἰς κοίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἰσῆλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται,“ μὴ βλέποντας μὲν αἰνιττόμενος τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς, οὓς ὁ λόγος ποιεῖ βλέπειν, βλέποντας δὲ τοὺς τῶν αἰσθήσεων· τούτους δὲ ἐτύφλους ὁ λόγος, ἵνα ἀπερισπάστως ἡ ψυχὴ βλέπῃ ἂ δεῖ. παντὸς οὖν τοῦ κατὰ τρόπον χριστιανίζοντος ὁ τῆς ψυχῆς ἐγήγερται ὄφθαλμὸς καὶ ὁ τῆς αἰσθήσεως μέμυκε· καὶ ἀνάλογον τῇ ἐγέρσει τοῦ κρείττονος ὄφθαλμοῦ καὶ τῇ μύσει τῶν 15 ὄψεων τῆς αἰσθήσεως νοεῖται καὶ θεωρεῖται ἐκάστῳ ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς καὶ ὁ νίος αὐτοῦ, λόγος καὶ σοφία τυγχάνων καὶ τὰ λοιπά.

XL. Ἐξῆς δὲ τοῖς ἐξετασθεῖσιν ὁ Κέλσος ὡς πρὸς πάντας Χριστιανοὺς ἀποτείνει λόγον, ὅντινα πρὸς τοὺς πάντη ἀλλοτρίους τῆς 180^r Ἰησοῦ διδασκαλίας διμολογοῦντας | εἰναι εἰ ἄρα λέγειν ἥρμοζεν. Ὁφειλοὶ γὰρ, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ ἐλέγομεν, τὸν Ἰησοῦν ἐξ ὅλων ἀρνούμενοι ἡ εἰ τινες ἄλλοι τὰ παραπλήσια ἐκείνοις φρονοῦντες εἰσιν οἱ τὰ εἰδωλα προμνώμενοι, πλάνοι καὶ γόητες· καὶ ἐκεῖνοι εἰσιν οἱ τὰ ὄντατα τῶν θυρωρῶν ἀθλίως ἐκμανθάνοντες. μάτην οὖν πρὸς Χριστιανούς φησὶ τό· καν ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ ταύτης ζητῆτε, φευκτέοι μὲν ὑμῖν οἱ πλάνοι καὶ γόητες καὶ τὰ εἰδωλα προμνώμενοι. καὶ μηδὲ ἐπιστάμενος ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἔλαττον Κέλσον ὡς γόητες σὺν ἐκείνῳ κακῶς λέγοντι τὸν Ἰησοῦν καὶ πᾶσαν τὴν κατ' αὐτὸν θεοσέβειαν, φησὶ φύρων ἡμᾶς ἐν ἐκείνοις τῷ ἱαντοῦ λόγῳ· ἵνα μὴ παντάπασιν ἡτε καταγέλαστοι, τοὺς μὲν ἄλλους, τοὺς δεικνυμένους θεοὺς, ὡς εἰδωλα βλασφημοῦντες τὸν δὲ καὶ αὐτῶν ὡς ἀληθῶς | εἰδώλων ἀθλιώτερον καὶ μηδὲ εἰδωλον ἔτι ἀλλ' ὄντως νεκρον σέβοντες καὶ πατέρα ὄμοιον αὐτῷ ζητοῦντες.

7 Joh. 9, 39. — 16 Vgl. I Joh. 1, 1. 14. Luk. 11, 49. — 20 Vgl. oben VI 28, S. 98 Z. 14 ff. — 23 Vgl. Irenaeus, Adv. haer. I 19, 4; 28, 3—7 und unten S. 191 Z. 7 f., oben VI 30. 31.

8 εἰσῆλθον A ἤλθον P, Hö. am Rand, Sp. Del. im Text | 9 γένωνται] γενῆσονται u. am Rand γένος γένωνται A¹ | 16 λοιπά] Gravis aus Acut corr. A | 17 ὡς übergeschr. A | 24 Χριστιανούς] das erste Jota in Correctur A | 25 ὑμῖν] ὦ aus ἡ corr. A | 32 ἀλλ'] Rasur über dem ersten λ. A.

ὅτι γὰρ μὴ ἐπιστάμενος, τί μὲν Χριστιανοὶ λέγουσι τί δὲ οἱ τοιούτους μύθους ἀναπλάσσοντες, ἀλλ᾽ οἰόμενος ἡμῖν προσεῖναι τὰ ἐκείνοις προσαγόμενα ἐγκλήματα ταῦτα λέγει πρὸς ἡμᾶς οὐ προσόντα ἡμῖν, δῆλον ἐξ τοῦ τὴν μὲν δὴ τοιάνδε ἀπάτην καὶ τοὺς θαυ-
5 μαστοὺς ἐκείνους συμβούλους καὶ τὰ δαιμόνια ὄντα, τὰ πρὸς τὸν λέοντα καὶ τὸν ἀμφίβιον καὶ τὸν ὄνοειδῆ καὶ τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς θεοπεσίους θυρωρούς, ὃν τὰ ὄνό-
ματα ἀθλίως ἐκμανθάνοντες οἱ δύστηνοι κακῶς δαιμονᾶτε
10 καὶ ἀνασκολοπίζεσθε. καὶ οὐκ εἰδέ γε ὅτι οὐδεὶς τῶν τὸν λεον-
τοειδῆ καὶ τὸν ὄνοειδῆ καὶ τὸν ἀμφίβιον νομίζοντων εἶναι θυ-
ρωροὺς τῆς ἀνόδου ἔως θανάτου ἵσταται καὶ ὑπὲρ τῆς φαινομένης
15 αὐτῷ ἀληθείας. ἀλλὰ τὸ ὑφ' ἡμῶν δὶς εὑρεθείας, ἵν' οὕτως εἴπω.
ὑπερβολὴν γινόμενον, παρεχόντων ἑαυτοὺς παντὶ τρόπῳ θανάτου,
καὶ τὸ ἀνασκολοπίζεσθαι ἐκείνοις προσάγει τοῖς μηδὲν τούτων
πάσχοντιν· καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνασκολοπίζομένοις δὶς εὑρεθείαν ὄνει-
δίζει τὴν ἐκείνων περὶ τὸν λεοντοειδῆ καὶ τὸν ἀμφίβιον καὶ τὰ
λοιπὰ μυθοποιῶν. οὐ διὰ Κέλσον τοίνυν φεύγομεν τὸν περὶ λεον-
τοειδοῦς καὶ τὸν λοιπὸν λόγον, οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν τοιοῦτόν τι
παρειλήφαμεν· ἀλλ᾽ ἀκολουθοῦντες τῇ διδασκαλίᾳ Ἰησοῦ τὰ ἐναντία
20 ἐκείνοις λέγομεν, οὐ συγκατατιθέμενοι τῷ τοιόνδε εἶναι τῷ προσώπῳ
τὸν Μιχαὴλ καὶ τοιόνδε ἔτερόν τινα τῶν προκατειλεγμένων.

XLI. Τίνι δὲ καὶ ἔπεσθαι ἡμᾶς ὁ Κέλσος βούλεται ως οὐκ
ἀπορήσοντας παλαιῶν ἡγεμόνων καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν κατανο-
ητέον. ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ ἐνθέους, ως λέγει, ποιητὰς καὶ σο-
25 φοὺς *(καὶ)* φιλοσόφους, μὴ τιθεὶς αὐτοῖς ὄνόματα, καὶ τοὺς
ὅδηγοὺς δεῖξειν ἐπαγγελλόμενος ἀορίστως ἀποφαίνεται τοὺς ἐν-
180° θέους ποιητὰς καὶ σοφοὺς καὶ φιλοσόφους. | εἰ δὲ ἐπίθει τὰ
ὄνόματα ἐκάστου τούτων, καὶ ἀγωνίζεσθαι εὐλογον ἡμῖν ἐφαίνετο.
ὅτι τυφλώττοντας περὶ τὴν ἀλήθειαν δοδηγοὺς ἡμῖν δίδωσιν, ἵνα
30 σφάλωμεν, ή εἰ καὶ μὴ πάνυ τυφλώττοντας, περὶ πολλά γε τῆς

4 Vgl. oben VI 24–31. — 21 Vgl. oben VI 30, S. 100 Z. 8.

2 ἀναπλάσσοντες A ἀναπλάσαντες MAusgg. | 4 hinter τοῦ + διὰ Sp.Del.
5 τὰ (hinter ὄντα) Hö. am Rand, Sp.Del. im Text; ἀ A | 8 δαιμονᾶτε] δαιμονα τε [so] A | 9 εἶδε A, Hö. Sp. am Rand; οἶδε MAusgg. im Text | 14 τὸ] τῷ liest Bo. (Notae p. 402), aber τὸ giebt auch einen guten Sinn | 15 καὶ ἡμῖν schreibe ich mit Bo. (Notae p. 402), ἡμῖν δὲ Del., ἢ ἡμῖν A Hö. Sp. | 21 Μιχαὴλ] μή [so] A | 22 Τίνι] τίσι vermuten Bo. (Notae p. 402) u. Del. (I 723 Anm. g) nicht ohne Wahrscheinlichkeit | 25 *(καὶ)* füge ich mit den Ausgg. ein, vgl. die Wiederholung der Worte unten Z. 27 | αὐτοῖς] αὐτῶν τὰ vermuten Bo. (Notae p. 402) u. Del. (I 723 Anm. h) | 28 καὶ A καὶ Ausgg.

ἀληθείας δόγματα ἐσφαλμένους. εἴτ' οὖν Ὄρφέα βούλεται ἐνθεον
εἶναι ποιητὴν εἴτε Παρμενίδην εἴτε Ἐμπεδοκλέα εἴτε καὶ αὐτὸν
Ὀμηρον ἢ καὶ Ἡσίοδον, δεικνύτω ὁ βουλόμενος, πῶς βέλτιον ὁδεύ-
σονσιν οἱ τοιούτοις ὀδηγοῖς χρώμενοι καὶ ὡφέληνται περὶ τῶν κατὰ
5 τὸν βίον παρὰ τοὺς καταλιπόντας διὰ τὴν Ἰησοῦν τοῦ Χριστοῦ δι-
δασκαλίαν πάντα ἀγάλματα καὶ | ἰδρύματα ἀλλὰ καὶ πᾶσαν Ἰου- 724
δακήν δεισιδαιμονίαν καὶ πρὸς μόνον ἀναβλέποντας διὰ τοῦ λόγου
τοῦ θεοῦ τὸν πατέρα τοῦ λόγου θεόν.

τίνες δὲ καὶ οἱ σοφοὶ ἢ οἱ φιλόσοφοι, παρ' ὃν βούλεται
10 πολλὰ καὶ θεῖα ἀκοῦσαι ἡμᾶς ὁ Κέλσος, καταλιπόντας θεοράποντας
θεοῦ Μωϋσέα καὶ προφῆτας τοῦ τῶν ὄλων δημιουροῦ, ἀληθῶς ἐν-
θέως μνημία ὅσα εἰρηκότας, καὶ αὐτὸν ἐπιλάμψαντα τῷ γένει τῶν
ἀνθρώπων καὶ καταγγείλαντα ὅδὸν θεοσεβείας καὶ μηδένα τὸ ὅσον
ἔφ' ἑαυτῷ ἀγενστον καταλιπόντα τῶν ἴδιων μυστηρίων, ἀλλὰ δι'
15 ὑπερβάλλοντας γιλανθρωπίαν ἔχοντα μὲν διδόναι τοῖς συνετωτέροις
θεολογίαν. ἐπάρσια τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν τῆθε πραγμάτων δυναμέρην.
οὐδὲν *⟨δ’⟩* ἥττον συγκαταβαίνοντα καὶ ταῖς ὑποδεεστέραις ἔξεσιν
ἴδιωτῶν ἀνδρῶν καὶ ἀπλουστέρων γνωστῶν οἰκετῶν τε καὶ ἀπαξα-
πλῶς τῶν ὑπὸ μηδενὸς ἢ Ἰησοῦν μόνου βεβοηθημένων πρὸς τὸ, ὡς
20 ἐνεχώρει, βέλτιον αὐτοὺς βιοῦν μετὰ δογμάτων ὃν ἐδύναντο περὶ
θεοῦ χωρεῖν;

XLI. Εἴτα μετὰ ταῦτα ὡς ἐπὶ ἐνεργέστερον διδάσκαλον
τῶν θεολογίας πραγμάτων ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ τὸν Πλάτωνα,
παρατιθέμενος αὐτοῦ τὰς ἀπὸ τοῦ Τιμαίου λέξεις οὕτως ἔχούσας·
25 „τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑ-
ρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.“
εἴτ’ ἐπιφέρει τούτοις λέγων· ὅρατε ὅπως ζητεῖται θεοπρόποις
καὶ ἀληθείας ὅδὸς, καὶ ὡς ἦδει Πλάτων ὅτι ταύτῃ βῆναι
πᾶσιν „ἀδύνατον.“ ἐπειδὴ δὲ τούτον χάριν ἐξηύοηται σο-
30 φοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἀν τοῦ ἀκατονομάστον καὶ πρώτου λά-
βοιμέν τινα ἐπίνοιαν, διαδηλοῦσαν αὐτὸν ἢ τῇ συνθέσει τῇ
ἐπὶ τὰ ἄλλα ἢ ἀναλύσει ἀπ’ αὐτῶν ἢ ἀναλογίᾳ, τὸ ἄλλως

10 Vgl. Hebr. 3, 5. Num. 12, 7. 8. Jos. 1, 2. 9, 4. 6 (8, 31. 33). Weish. Sal.
10, 16. — 25 Plato, Tim. Cap. V p. 28 C.

16 ἐπάρσια A | 17 *⟨δ’⟩* füge ich mit M^{corr.} u. den Ausgg. ein | 23 πραγμάτων]
δογμάτων vermutet Guiet (bei Del. I 724 Anm. a) unrichtig | 26 εἰς πάντας ἀδύ-
νατον λέγειν A λέγειν εἰς πάντας ἀδύνατον Ausgg. | 27 ἐπιφέρει PM Ausgg. ἐπι-
φέρειν A | ζητεῖται M², Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; ζητεῖτε A | 28 καὶ (vor ἀλη-
θείας)] < P, getilgt von Hö. (am Rand), Sp. Del. (im Text); ἢ M²Jol, vielleicht
richtig | ὅδὸς M², Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; ὅδοῖς A | 31 τῇ (vor συν-
θέσει) η in Correctur A.

ἄρδητον θέλων διδάξαι θαυμάσαιμι δ' ἀν εἰ ἀκολονθῆσαι δυνήσεσθε, παντελῶς τῇ σαρκὶ ἐνδεδεμένοι καὶ μηδὲν καθαρὸν βλέποντες.

μεγαλοφυῖς μὲν οὖν καὶ οὐκ εὐκαταφρονήτως τὴν ἐκκειμένην
 5 λέξιν ὁ Πλάτων προφέρεται. ὅρα δὲ εἰ μὴ φιλανθρωπότερον ὁ θεῖος λόγος εἰσάγει τὸν „ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν“ θεὸν λόγον γινόμενον σάρκα, ἵνα εἰς πάντας δυνατὸς ἦ ϕράνειν ὁ λόγος, ὃν καὶ τὸν „εὐ-
 181^r ρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν“ φησὶν ὁ Πλάτων. | Πλά-
 των μὲν οὖν λεγέτω „τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ
 10 παντὸς ἔργον“ εἶναι „εὑρεῖν“, „ἀδύνατον“ ἐμφαίνων εἶναι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ εὑρεῖν κατ' ἀξίαν τὸν θεὸν, ἢ εἰ μὴ κατ' ἀξίαν ἀλλ' ἐπὶ πλεῖον γε καὶ παρὰ τοὺς πολλούς. ὅπερ εἰ ἦν ἀλη-
 θὲς καὶ θεὸς κατ' ἀλήθειαν εὑρητο Πλάτωνι ἡ τινὶ Ἑλλήνων,
 οὐκ <αν> ἄλλο τι ἐσεβον καὶ θεὸν ἐκάλουν καὶ προσεκύνουν, ἥτοι
 15 τοῦτον καταλιπόντες ἢ συμπαραλαμβάνοντες τὰ μὴ συμπαραληπτὰ | τῷ τηλικούτῳ θεῷ· ἡμεῖς δὲ ἀποφανόμεθα ὅτι οὐκ αὐτάρκης ἡ 725
 ἀνθρωπίνη φύσις ὀπώσποτανοῦ ζητῆσαι τὸν θεὸν καὶ εὑρεῖν αὐ-
 τὸν καθαρῶς, μὴ βοηθηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ζητουμένου, εὑρισκο-
 μένου τοῖς ὄμολογοῖς μετὰ τὸ παρ' αὐτοὺς ποιεῖν ὅτι δέονται αὐ-
 20 τοῦ, ἐμφανίζοντος ἑαυτὸν οἷς ἀν κρίνη εὐλογον εἶναι ὀφθῆναι, ὡς
 πέφυκε θεὸς μὲν ἀνθρώπῳ γινώσκεσθαι ἀνθρώπου δὲ ψυχὴ ἔτι οὖσα
 ἐν σώματι γινώσκειν τὸν θεόν.

XLIII. Ἄλλὰ καὶ λέγων ὁ Πλάτων ὅτι τὸν „εὑρόντα ἀδύ-
 νατόν“ ἔστιν „εἰς πάντας λέγειν“, „τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα
 25 τοῦ παντὸς“, ἄρδητον μὲν καὶ ἀκατονόμαστον οὐ φησιν αὐτὸν εἶναι ὁητὸν δ' ὄντα εἰς ὀλίγους δύνασθαι λέγεσθαι. εἰθ' ὅσπερ ἐπιλαθόμενος ὡν παρέθετο Πλάτωνος λέξεων ὁ Κέλσος φησὶν ἀκα-
 τονόμαστον εἶναι θεὸν τούτοις ἐπειδὴ δὲ τούτον χάριν ἐξ-
 ηύρηται σοφοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἀν τοῦ ἀκατονομάστον καὶ

6 Vgl. Joh. 1, 1. 2. 14. — 7 ff. u. 23 Vgl. Plato, Tim. Cap. V p. 28 C.

1 θέλων] θέλονσαν (mit Tilgung des folgenden δ') liest Bo. (Notae p. 402) nicht glücklich, θέλω Del. (I 724 Anm. d) besser; θέλω <μὲν> νομίμενον νομίμενον ΑΗ. Sp. γενόμενον Ρcorr. Del. | 10 vor ἀδύνατον + οὐκ Bo. (Notae p. 402) u. Del. (I 724 Anm. f) unrichtig, da nicht εὑρεῖν, sondern κατ' ἀξίαν (Z. 11) betont ist | 13 hinter τινὶ + τῶν ΜAusgg. | 14 <αν> füge ich als notwendig ein | 17 ὀπώσποτανοῦ, Rasur über α, u. über v ein Spiritus lenis ausradiert, A | 19 παρ' αὐτοὺς] παρ' αὐτοῖς vermutet Bo. (Notae p. 402), τὸ καθ' ἑαυτοὺς liest Guiet (bei Del. I 725 Anm. a) | 20 ἑαυτὸν] über o Acut und Gravis A | 21 γιγνώσκεσθαι A | 22 γιγνώσκειν ΑAusgg. | 25 φησι A | 26 ὀλίγους schreibe ich mit Bo. (Notae p. 402) u. Del. (I 725 Anm. b), λόγους ΑAusgg. | 28 τούτοις] ἐν τούτοις vermutet Bo. (Notae p. 402) nicht ohne Wahrscheinlichkeit.

Origenes II.

πρότον λάβοιμέν τινα ἐπίνοιαν. ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον τὸν θεὸν ἄρδητον εἶναι φαμεν ἀλλὰ καὶ ἔτερα τῶν μετ' αὐτόν· ἅπερ βιασά-
μενος ὁ Παῦλος σημῆναι φησι τό· „ἥκουσεν ἄρδητα φήματα, ἢ οὐκ
ἔξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι,“ τῷ „ἥκουσεν“ ἀντὶ τοῦ συνῆκε χρησά-
5 μενος ἀνάλογον τῷ „οὐκ ἔχων ὥτα ἀκούειν ἀκούετω.“

„τὸν ποιητὴν“ δὴ „καὶ πατέρα τοῦ παντὸς“ ἡμεῖς φαμεν
ἰδεῖν „ἔργον.“ βλέπεται δὲ οὐ μόνον κατὰ τὸ „μακάριοι οἱ καθαροὶ
τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται,“ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λεγό-
μενον ὑπὸ τῆς εἰκόνος „τοῦ ἀօράτου θεοῦ“ ἐν τῷ „οὐκ ἔωρακὼς ἐμὲ
10 ἔώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με.“ ἐν τούτοις γὰρ οὐδεὶς ἂν
νοῦν ἔχων φήσειν ὅτι ἀναφέρων ταῦτα ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν
αὐτοῦ καὶ βλεπόμενον τοῖς ἀνθρώποις σῶμα εἰπε τό· „οὐκ ἔωρακὼς
ἐμὲ ἔώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με“. ἔσονται γὰρ κατὰ τοῦτο
15 ἔωρακότες τὸν πατέρα θεὸν καὶ πάντες οἱ λέγοντες „σταύρου σταύ-
ρου αὐτὸν“ καὶ ὁ ἔξουσίαν κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου αὐτοῦ Πιλάτος
λαβὼν, ὅπερ ἔστιν ἄτοπον. ὅτι δὲ τὸ „οὐκ ἔωρακὼς ἐμὲ ἔώρακε τὸν
πατέρα τὸν πέμψαντά με“ οὐκ ἐπὶ τὴν κοινοτέραν ἐκδοχὴν ἀναφέ-
ρεται, δῆλον ἐκ τοῦ εἰρηῆσθαι τῷ Φιλίππω „τοσούτῳ χρόνῳ μεθ'
νῦσσην εἴμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε;“ τοῦτο δ' εἰρηκεν αὐτῷ
181^v ἀξιώσαντι καὶ λέγοντι „δεῖξον ἡμῖν | τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν.“
νοήσας τις οὖν πῶς δεῖ ἀκούειν περὶ μονογενοῦς θεοῦ νίον τοῦ θεοῦ,
τοῦ πρωτοτόκου „πάσης κτίσεως,“ καθότι „οὐκ λόγος“ γέγονε „σὰρξ,“
ὅψεται πῶς ίδων τις τὴν εἰκόνα „τοῦ ἀօράτου θεοῦ“ γνώσεται „τὸν
πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός.“

25 XLIV. Κέλδος μὲν οὖν ἦτοι τῇ συνθέσει τῇ ἐπὶ τὰ ἄλλα
ἀνάλογον τῇ παρὰ τοῖς γεωμέτραις καλούμένῃ συνθέσει ἡ τῇ ἀπὸ⁷²⁶
τῶν ἄλλων ἀναλύσει ἡ καὶ ἀναλογίᾳ ἀνάλογον τῇ παρὰ τοῖς
αὐτοῖς ἀναλογίᾳ οἵεται γνώσκεσθαι τὸν θεὸν, ἐπὶ τὰ πρόθυρα εἰ
ἄρα τοῦ ἀγαθοῦ δυναμένου τινὸς οὗτος ἐλθεῖν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ
30 λόγος εἰπών· „οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ νίος καὶ φῶν ὁ

3 II Kor. 12, 4. — 5 Matth. 11, 15. 13, 9. 43. Mark. 4, 9. 23. Luk. 8, 8.
14, 35. — 6 u. 23 Vgl. Plato, Tim. Cap. V p. 28 C. — 7 Matth. 5, 8. — 9 Vgl. Kol.
1, 15. — 9 u. 12 Joh. 14, 9. — 14 Luk. 23, 21. — 15 Vgl. Joh. 19, 10. — 16 u. 18
Joh. 14, 9. — 20 Joh. 14, 8. — 21 Vgl. Joh. 1, 14. 18. 3, 16. 18. I Joh. 4, 9. Kol.
1, 15. — 22 Vgl. Joh. 1, 14. — 23 Vgl. Kol. 1, 15. — 30 Matth. 11, 27. Luk. 10, 22.

4 τῷ] τοῦ A | 4—5 am Rand ση A¹ | 7 ίδεῖν ἔργον A ἔργον ίδεῖν MAusgg. |
11 φήσειν Vcorr. Ausgg. φήσαιεν A | 15 πιλάτος A | 18 τοσούτῳ χρόνῳ A τοσοῦ-
τον χρόνον MAusgg. | 19 εἰρηκε A | 22—23 am Rand ση A¹ | 23 ὅψεται u. γνώσε-
ται will Bo. (Notae p. 402) mit einander vertauschen | 27 ἀναλογίᾳ P Jolcorr. Ausgg.
ἀναλογίαν A; ἀναλογίᾳ will Del. (I 725 Anm. e) als überflüssig streichen; doch
vgl. oben VII 42, S. 192 Z. 32.

νίος ἀποκαλύψῃ⁸ θείᾳ τινὶ χάριτι, οὐκ ἀθεὶ ἐγγιωμένῃ τῇ ψυχῇ
ἀλλὰ μετά τινος ἐνθουσιασμοῦ, ἀποφαίνεται γνώσεσθαι τὸν θεόν.
καὶ γὰρ εἰκὸς μείζονα μὲν ἥ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἶναι τὴν
γνῶσιν τοῦ θεοῦ (διὸ καὶ τὰ τοσαῦτα παρ’ ἀνθρώποις ἐστὶ περὶ
5 θεοῦ σφάλματα) χρηστότητι δὲ καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ πα-
ραδόξῳ καὶ θειοτέρᾳ χάριτι φθάνειν τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν ἐπὶ τοὺς
προγνώσει τοῦ θεοῦ προκαταληφθέντας ὅτι ἀξίως βιώσουσι τοῦ
ἐγνωσμένου, οὐδαμῶς παραχαράττοντες τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν,
οὐτε ἄν ὑπὸ τῶν ἀγροούντων ὅ τι ποτέ ἐστιν εὐσέβεια καὶ πᾶν ὅ τι
10 ποτ’ οὖν μᾶλλον ἀναπλαττόντων εἶναι τὴν εὐσέβειαν ἥ ὅπερ ἐστὶν ἥ
εὐσέβεια τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀπάγωνται; οὐτε ἄν καταγελαστότατοι
εἶναι νομίζουνται.

ὅρῶν δ’ οἷμαι ὁ θεὸς καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἥ τὴν πρὸς τοὺς ἄλ-
λους ὑπεροψίαν τῶν μεγάλα μὲν φρονούντων ἐπὶ τῷ ἐγνωσέναι τὸν
15 θεὸν καὶ ἀπὸ φιλοσοφίας τὰ θεῖα μεμαθηκέναι παραπλησίως δὲ
τοῖς ἀπαιδευτοτάτοις ἐπὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς νεώς αὐτῶν
καὶ τὰ θρυλούμενα μυστήρια ἀγόντων „έξελέξατο“ „τὰ μωρὰ τοῦ
κόσμου“, τοὺς ἐν Χριστιανοῖς ἀπλονστάτους καὶ πολλῶν φιλοσόφων
μετριώτερον καὶ καθαρώτερον βιοῦντας, „ἵνα καταισχύνῃ τοὺς
20 σοφοὺς“, οὐκ αἰδονμένους ἐν τῷ τοῖς ἀψύχοις προσομιλεῖν ως θεοῖς
ἥ θεῶν εἰκόσιν.

τίς γὰρ νοῦν ἔχων οὐ καταγελάσεται τοῦ μετὰ τοὺς τηλικούτους
καὶ τοσούτους ἐν φιλοσοφίᾳ περὶ θεοῦ ἥ θεῶν λόγους ἐνορῶντος
τοῖς ἀγάλμασιν καὶ ἥτοι αὐτοῖς ἀναπέμποντος τὴν εὐχὴν ἥ διὰ
25 τῆς τούτων ὄψεως ἐφ’ ὃν φαντάζεται δεῖν ἀναβαίνειν ἀπὸ τοῦ βλε-
πομένου καὶ συμβόλου ὃντος ἀναφέροντός γε ἐπὶ τὸν νοούμενον;
Χριστιανὸς δὲ καὶ ὁ ἴδιώτης πάντα μὲν τόπον τοῦ κόσμου πέπεισται
εἶναι μέρος τοῦ ὄλου, ναοῦ τοῦ θεοῦ ὃντος τοῦ παντὸς κόσμου· „ἐν
πατὶ“ δὲ „τόπῳ“ εὐχόμενος, μύσας τοὺς τῆς εἰσθήσεως ὁρθαλμοὺς;

8 Vgl. oben V 52, S. 56 Z. 20. — 11 Vgl. oben VII 36, S. 186 Z. 23. — 16 Vgl.
oben VI 13, S. 84 Z. 6. — Vgl. unten VII 62 a. A. — 17 Vgl. oben VI 42, S. 111 Z. 21. —
Vgl. I Kor. 1, 27. — 28 Vgl. I Tim. 2, 8. — 29 Vgl. oben VII 36, S. 186 Z. 18—20.

2 γιγνώσκεσθαι A Ausgg. | 7 · τοῦ (hinter προγνώσει) < MAusgg. | 9 ὅτι-
ποτοῦ, Rasur über dem ersten o, über i u. v, A | 11 ἀπάγωνται aus ἀπάγονται
corr. A¹ | 13 ἥ] καὶ vermutet Bo. (Notae p. 402) | τὴν (vor πρὸς) τὸν A | 17 θρυλ-
λούμενα A Ausgg. | ἀγόντων lesen Bo. (Notae p. 402) u. Del. (I 726 Anm. b), doch
ist vielleicht ἀγόντων vorzuziehen, vgl. oben VI 45, S. 116 Z. 9; ἀγοντας A
Ausgg. | 21 εἰκόσιν] εἰκόσιν, das ν ausradiert aber noch erkennbar, der Accent
über Jota von anderer Tinte, A εἰκόσι Ausgg. | 24 ἀγάλμασι Ausgg. | αὐτοῖς] von
anderer Tinte ein Acut über v A | 26 ἀναφέροντός γε schreibe ich, ἀναφέροντός
τε Ausgg., ἀναφέροντος Jol corr. Bo. (Notae p. 402); ἀναφέροντά τε A.

καὶ ἐγείρας τὸν τῆς ψυχῆς, ὑπεραναβαίνει τὸν ὅλον κόσμον. καὶ
182^r οὐδὲ ἐπὶ τὴν ἀψίδα ἴσταται τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ’ εἰς τὸν ὑπερούρανιον
γηρόμενος τῇ διανοίᾳ τόπον, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ θείου πτεύματος
καὶ ὕσπερεὶ ᜓτω τοῦ κόσμου τυγχάνων ἀναπέμπει οὐ περὶ τῶν τυ-
χόντων τὴν εὐχὴν τῷ θεῷ· ἵμαθε γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μηδὲν μικρὸν.
τουτέστιν αἰσθητὸν. ξητεῖν ἀλλὰ | μόνα τὰ μεγάλα καὶ ἀληθῆς θεῖα. 187
οσα συμβάλλεται διδόμενα ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ ὄδευσαι ἐπὶ τὴν
παρ’ αὐτῷ διὰ τοῦ νίον αὐτοῦ λόγου ὄντος θεοῦ μακαριότητα.

XLV. "Ιδομεν δὲ καὶ ἡ φησιν ἡμᾶς διδάξειν, εἰ ἄρα ἀκολου-
10 θῆσαι αὐτοῖς δυνησόμεθα, ἐν οἷς λέγει ἡμᾶς παντελῶς ἐνδε-
δέσθαι τῇ σαρκὶ, τοὺς, ἐὰν βιῶμεν ὁρθῶς καὶ κατὰ τὸν Ἰησοῦ
λόγον. ἀκοίνοντας τὸ ἀμετέοντες ἐν σαρκὶ ἀλλ’ ἐν πνεύματι.
εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν." φησὶ δ’ ἡμᾶς καὶ μηδὲν καθα-
ρὸν βλέπειν, τοὺς πειρωμένους μηδὲ μέχρι τῶν λογισμῶν ὑπὸ τῶν
15 ἐνθυμημάτων τῆς κακίας μολύνεσθαι καὶ ἐν τῇ εὐχῇ λέγοντας „καρ-
δίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον
ἐν τοῖς ἐγκάτοις μον，“ ἵνα τῇ μόνῃ πεφυκνίᾳ βλέπειν θεὸν „καρ-
δίᾳ καθαρῷ“ θεασώμεθα αὐτόν.

ἄ δὲ λέγει, τοιαῦτά ἔστιν οὐσία καὶ γένεσις νοητὸν, ὁρα-
20 τόν· μετὰ οὐσίας μὲν ἀλήθεια, μετὰ δὲ γενέσεως πλάνη.
περὶ ἀλήθειαν μὲν οὖν ἐπιστήμη, περὶ δὲ θάτερον δόξα·
καὶ νοητὸν μὲν ἔστι νόησις, ὁρατὸν δὲ ὄψις. γινώσκει δὲ
νοητὸν μὲν νοῦς, ὁρατὸν δὲ ὀφθαλμός. ὅπερ οὖν ἐν τοῖς
ὅρατοῖς ἥλιος, οὗτ’ ὀφθαλμὸς ὡν οὗτ’ ὄψις ἀλλ’ ὀφθαλμός
25 τε τοῦ ὁρᾶν αἴτιος καὶ ὄψει τοῦ δι’ αὐτὸν συνίστασθαι καὶ
ὅρατοῖς τοῦ ὁρᾶσθαι, πᾶσιν αἰσθητοῖς τοῦ γίνεσθαι. καὶ
μὴν αὐτὸς αὐτῷ τοῦ βλέπεσθαι, τοῦτο ἐν τοῖς νοητοῖς ἐκεῖ-
νος, ὅσπερ οὕτε νοῦς οὕτε νόησις οὗτ’ ἐπιστήμη, ἀλλὰ νῷ
τε τοῦ νοεῖν αἴτιος καὶ νοήσει τοῦ δι’ αὐτὸν εἶναι καὶ

2 Vgl. Plato, Phädr. Cap. XXVI. XXVII p. 247 A—C. — **5** Vgl. Clemens Alex., Strom. I 24, 158 p. 416 ed. Potter, Origenes, De orat. Cap. II. XIV a. A. und A. Resch, Agrapha (T. U. V 4) S. 114 f.; Ropes, Die Sprüche Jesu (T. U. XIV 2) S. 140. — **8** Vgl. Joh. 1, 1. — **12** Röm. 8, 9. — **15** Psal. 50, 12. — **17** Vgl. Matth. 5, 8. — **19** Vgl. Plato, Res publ. VI 18. 19 p. 507—509.

2 ἀψίδα A | **3** θεοῦ A θεοῦ Ausgg. | **9** ἀκολουθῆσαι αὐτοῖς A αὐτοῖς ἀκο-
λουθῆσαι M Ausgg. | **11** τοὺς Jolcorr. (bei Del. I 727 Anm. a), vgl. τοὺς πειρω-
μένους (unten Z. 14); οὓς A Ausgg. | **12** ἀκούοντας Jolcorr. Del. ἀκούοντες A | **22**
γιγνώσκει A | **23** μὲν νοῦς aus μὲν οὖν corr. A | **27** μὴν schreibe ich mit Bo.
(Notae p. 402) u. O. Heine, Ueber Celsus' ἀληθῆς λόγος (Philol. Abhdl. M. Hertz
dargebracht, 1888 Nr. XV) S. 205 Anm. 1; μὴ Ausgg., μ, dahinter 1—2 Buchst.
ausradiert, A | αὐτῷ Ausgg. αὐτῷ A.

ἐπιστήμη τοῦ δι³ αὐτὸν γινώσκειν καὶ νοητοῖς ἄπασι καὶ
αὐτῇ ἀληθείᾳ καὶ αὐτῇ οὐσίᾳ τοῦ εἶναι, πάντων ἐπέκεινα
ῷν, ἀρχήτῳ τινὶ δυνάμει νοητός.

ταῦτ' εἴρηται μὲν ἀνθρώποις νοῦν ἔχουσιν· εἰ δέ τι αὐτῶν καὶ ὑμεῖς συνίετε, εὐ̄ ὑμῖν ἔχει. καὶ πνεῦμα εἴ τι οὕτος εκεῖνος ἐν θεοῦ προαγγέλλειν τὰ θεῖα, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ταῦτα κηρύστον, οὗ δὴ πλησθέντες ἀνδρες παλαιοὶ πολλὰ κάγαθὰ ἥγγειλαν· ὧν εἰ μὴ δύνασθε ἐπαίτειν, σιωπᾶτε καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀμαθίαν ἐγκαλύπτετε καὶ μὴ λέγετε τυφλώτειν τοὺς βλέποντας καὶ χωλοὺς εἶναι τοὺς τρέχοντας, αὐτοὶ πάντῃ τας ψυχὰς ἀποκεχωλευμένοι καὶ ἡρωτηριασμένοι καὶ τῷ σώματι ζῶντες, τοντέστι τῷ νεκρῷ.

XLVI. Πρὸς ταῦτα δ³ ἡμεῖς φήσομεν, οἱ μελετήσαντες μηδενὶ Ph. 73, 2
15 ἀπεχθάνεσθαι τῶν καλῶς λεγομένων, καὶ οἱ ἔξω τῆς πίστεως λέγοντες καὶ τοῦτο μὴ προσφιλούειν αὐτοῖς μηδὲ ξητεῖν ἀνατρέπειν τὰ
ὑγιῶς ἔχοντα, ὅτι οἱ μὲν διαλοιδορούμενοι τοῖς κατὰ δύναμιν εἰς
τὸν τῶν ὅλων θεὸν εὔσεβεῖν θέλοντιν, ἀποδεχόμενον ἰδιωτῶν τὴν
182⁴ εἰς αὐτὸν πίστιν καὶ συνετωτέρων | τὴν μετὰ λόγου εἰς αὐτὸν εὔσε-
20 βειαν, μετ' εὐχαριστίας ἀναπεμπόντων εὐχὰς τῷ δημιουργῷ τοῦ 72⁵
παντὸς καὶ ἀναπεμπόντων αὐτὰς ὡς δι³ ἀρχιερέως τοῦ τὴν εἰλι-
ζοῦντι θεοσέβειαν ἀποφάποις παρεστήσαντος. καὶ καλοῦντες αὐτοὺς
πεκωλευμένους τὰς ψυχὰς καὶ ἡρωτηριασμένους λέγοντες δὲ
καὶ σώματι ζῶντας τῷ νεκρῷ τοὺς μελετῶντας ἀπὸ διαθέσεως
25 λέγειν τό· „ἐν σαρκὶ γὰρ ζῶντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα,
τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ“
ὅγάτωσαν μὴ κατ' αὐτὸν τοῦτο τὸ λέγειν καποῖς ἀνθρώποις. εὐχομένοις
εἶναι θεοῦ, τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν χωλὰς κατασκευάζωσι *(καὶ)* „τὸν ἔσω“
ἑαυτῶν „ἀνθρωπον“ ἀρωτηριάζωσιν, ἀποκόπτοντες αὐτοῦ διὰ
30 τῶν εἰς ἑτέρους δυσφημιῶν, τοὺς καλῶς βιοῦν θέλοντας, τὸ ἐπι-

21 Vgl. Hebr. 2, 17. 3, 1. 4, 14. 5, 10. 6, 20. 7, 26. 8, 1. 9, 11. — 25 II Kor.
10, 3. 4. — 28 Vgl. Röm. 7, 22. II Kor. 4, 16. Ephes. 3, 16.

2 αὐτῇ ἀληθείᾳ καὶ αὐτῇ οὐσίᾳ Bo. (Notae p. 402) u. Del. richtig, αὐτῇ ἀλήθειᾳ καὶ αὐτῇ οὐσίᾳ A Hū. Sp. | 12—14 am Rand δ³ A¹ | 14 οἱ μελετήσαντες bis Z. 17 ἔχοντα — Philokalia, Cap. XV 5 (p. 73, 2—5 ed. Rob.) | vor μηδενὶ + καὶ Pat | 16 προσφιλούειν M^{corr.} B C D E H Ausgg. Rob. προσφιλούειν Pat πρὸς φιλούειν A | αὐτοῖς] αὐτοὺς Pat | 17 ὑγιῶς] ὑγειῶς Pat | mit ἔχοντα endigt die Philokalia, Cap. XV 5 (p. 73, 5 ed. Rob.) | 26 στρατείας scheint aus στρατιᾶς corr. A | 27 *(τὸ)* füge ich ein | 28 κατασκευάζωσι M^{corr.} Ausgg. κατασκευάζοντι A | *(καὶ)* füge ich mit Jol^{corr.}, Bo. (Notae p. 402) u. Del. ein | 29 ἀρωτηριάζωσιν M^{corr.} Ausgg. ἀρωτηριάζοντι A | αὐτοῦ Bo. (Notae p. 402) αὐτοὺς A Ausgg.

εικὲς καὶ τὸ εὐσταθὲς, ἐνεσπαρμένα φυσικῶς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῇ λογικῇ φύσει. οἱ δὲ πρὸς ἑτέροις μαθόντες ἀπὸ τοῦ θείου λόγου καὶ ποιοῦντες καὶ τὸ „λοιδορούμενοι“ εὐλογεῖν, „διωκόμενοι“ ἀνέχεσθαι, „δυσφῆμούμενοι“ παρακαλεῖν, οὗτοι ἀν εἰεν οἱ τὰς τῆς 5 ψυχῆς βάσεις ὁρθώσαντες καὶ ὅλην τὴν ψυχὴν καθαιρούντες καὶ εὐτρεπίζοντες· οὐχ ἵνα λέξεις μόναις οὐσίαν ἀπὸ γενέσεως χωρί-
ζωσι καὶ νοητὸν ἀπὸ ὁρατοῦ, καὶ τὴν μὲν ἀλήθειαν τῇ οὐσίᾳ συνάπτωσι τὴν δὲ μετὰ γενέσεως πλάνην παντὶ τρόπῳ φεύγωσι, 10 σκοποῦντες, ὡς ἔμαθον, οὐ τὰ γενέσεως, ἀπερ ἐστὶ „βλεπόμενα“ καὶ διὰ τοῦτο „πρόσκαιρα“, ἀλλὰ τὰ κρείττονα, εἴτ’ οὐσίαν αὐτά τις βούλεται καλεῖν εἴτε διὰ τὸ νοητὰ τυγχάνειν „ἀόρατα“ εἴτε διὰ τὸ ἔξω αἰσθήσεως εἶναι αὐτῶν τὴν φύσιν „μὴ βλεπόμενα.“

οὕτω δὲ καὶ τοῖς γενέσεως ἐνορῶσιν οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, ὥστε οἵοινεὶ ἐπιβάθρῳ χρῆσθαι αὐτοῖς πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς τῶν 15 νοητῶν φύσεως· „τὰ γὰρ ἀόρατα“ τοῦ θεοῦ „ἀπὸ κτίσεως κόσμου“, τοντέστι τὰ νοητὰ, „τοῖς ποιήμασι νοούμενα“ ἐν τῷ νοεῖσθαι „καθορᾶται.“ καὶ οὐχ ἵστανται γε ἀναβάντες ἀπὸ τῶν τοῦ κόσμου κτισμάτων ἐν τοῖς ἀοράτοις τοῦ θεοῦ ἀλλὰ γὰρ ἵκανῶς ἔκείνοις ἐγγυμνασάμενοι καὶ συνιέντες αὐτὰ ἀναβαίνοντον ἐπὶ τὴν ἀΐδιον δύ- 20 ναμιν τοῦ θεοῦ καὶ ἀπαξαπλῶς τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἐπιστάμενοι ὅτι δὲ μὲν φιλάνθρωπος θεὸς „τὴν ἀλήθειαν“ καὶ „τὸ“ ἔαυτον „γνωστὸν“ „ἐφανέρωσεν“ οὐ μόνον τοῖς ἀνακειμένοις αὐτῷ ἀλλὰ καὶ τισι τῶν ἔξω τῆς εἰλικρινοῦς θεοσεβείας καὶ εἰς αὐτὸν εὐδεβείας· τινὲς δὲ τῶν θεοῦ προνοίᾳ ἀναβεβηκότων ἐπὶ τὴν τῶν τηλικούτων 25 γνῶσιν οὐκ ἄξια τῆς γνώσεως δρῶντες ἀσεβοῦσι καὶ „τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ“ κατέχοντον, οὐδὲ ἀπολογίας ἔτι χώραν ἐπὶ τῇ γνώσει τῶν τηλικούτων ἔχειν δυνάμενοι παρὰ τῷ θεῷ.

XLVII. Μαρτυροῦνται γοῦν ὑπὸ τοῦ θείου λόγου οἱ τὰ παρὰ τῷ Κέλσῳ ἐκκείμενα καταλαβόντες καὶ κατὰ τὰ δόγματα ταῦτα φι- 30 λοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενοι | ὅτι „γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν 729 ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλ᾽ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς 183^r αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη“ μετὰ τὸ τηλικοῦτο φῶς τῆς περὶ ὃν ἐφα- νέρωσεν αὐτοῖς δὲ θεὸς γνώσεως „ἢ“ ἐπειγομένη „ἀσύνετος αὐτῶν καρδία.“

3 Vgl. I Kor. 4, 12. 13. — 9 Vgl. II Kor. 4, 18. — 11 Vgl. Röm. 1, 20. — 12 Vgl. II Kor. 4, 18. — 15 u. 19 Vgl. Röm. 1, 20. — 21 Vgl. Röm. 1, 18. 19. — 25 Vgl. Röm. 1, 18. — 26 Vgl. Röm. 1, 20. — 30 Vgl. Röm. 1, 21.

2 ἑτέροις Α ἑτέροντς MAusgg. | 4 ἀνέχεσθαι aus ἀννέχεσθαι corr. Α | 13 καὶ < Del. | vor γενέσεως + τῆς M²Ausgg. | 14 κατανόησιν aus κατὰ νόησιν corr. Α | 26 οὐδ’ Α οὐτ’ Ausgg.

ἔστι γοῦν ἰδεῖν, τίνα τρόπον οἱ „φάσκοντες εἶναι σοφοὶ“ μεγάλης μωρίας δείγματα ἐμφαίνονται. ὅτε μετὰ τοὺς τηλικούτους ἐν ταῖς διατριβαῖς περὶ θεοῦ καὶ τῶν νοητῶν λόγους „ἡλλάξαντο τὴν δόξαν τοῦ ἀγθάρτου θεοῦ ἐν ὄμοιώματι εἰκόνος φθιαγτοῦ ἀρθρόποντος καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν.“ διὸ καὶ αὐτοὶ μὲν καταλειφθέντες ὑπὸ τῆς προνοίας ὡς οὐκ ἀξίως βιώσαντες τῶν φανερωθέντων αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐγκαλινθόνται „ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν,“ καὶ ἀτιμάζεται „αὐτῶν τὰ σώματα· ἐν ἀσκητικούραις καὶ ἐκολεσίαις. ἀρθ' ὃν ἀτήλλαξεν τὴν 10 ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ φεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.“

XLVIII. Οἱ δ' ὑπὸ αὐτῶν ἐπὶ ἴδιωτείᾳ ἔξουθενούμενοι καὶ μωροὶ καὶ ἀνδράποδα εἶναι λεγόμενοι, κανὸν μόνον πιστεύωσιν ἑαυτοὺς τῷ θεῷ, παραδεξάμενοι τὴν τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίαν τοσοῦτον ἀποδέοντιν ἀσελγείας καὶ ἀκαθαρσίας καὶ πάσης τῆς ἐν συνονοίαις ἀσκημοσύνης, ὡς καὶ τρόπον τελείων ἱερέων, πᾶσαν συνονοίαν ἀποστραφέντων, πολλοὺς αὐτῶν παντελῶς καθαρεύειν, οὐ μόνον ἀπὸ πάσης μίξεως, καὶ εἰς μέν που παρὸν Ἀθηναίοις ἱεροφάντης, οὐδὲ πιστευόμενος ἑαυτοῦ τὰς ἀρσενικὰς ὁρέεις ὡς κύριος αὐτῶν εἶναι δυνάμενος καὶ κρατεῖν αὐτῶν ἐξ ὅσον βούλεται, κωνειασθεὶς τὰ ἄρσενα μέρη καθαρὸς εἶναι νομίζεται πρὸς τὴν νενομισμένην παρὸν Ἀθηναίοις ἀγιστείαν. ἔστι δ' ἐν Χριστιανοῖς ἰδεῖν ἄνδρας μὴ δεηθέντας κωνείου, ἵνα τὸ θεῖον καθαρῶς θεραπεύσωσιν, ἀλλ' ἀρκονμένους λόγῳ ἀντὶ κωνείου, ὡς πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτῶν 20 ἔξελάσαντες τὸ θεῖον εὑχαῖς θεραπεύσωσι. παρὸν ἄλλοις δὲ νομίζουμενοις εἶναι θεοῖς παρθένοι πάνυ εναρίθμητοι, εἴτε ὑπὸ ἀνθρώπων φρουρούμεναι εἴτε καὶ μὴ (οὐ γὰρ τοῦτο πρόκειται τοῦ ἔξετάξειν). δοκοῦσι διατελεῖν ἐν τῇ διὰ τὴν εἰς τὸ θεῖον τιμὴν καθαρότητι· ἐν δὲ Χριστιανοῖς οὐ διὰ τὰς παρὸν ἀνθρώποις τιμὰς, οὐ διὰ μισθοὺς 30 καὶ ἀργύρια οὐδὲ διὰ δοξάριον ἀσκοῦσι τὴν παντελῆ παρθενίαν, καὶ ὡς „ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐπιγνώσει,“ τηροῦνται ὑπὸ τοῦ

1 Vgl. Röm. 1, 22. — 3 Röm. 1, 23. — 7 Vgl. Röm. 1, 24. — 9 Vgl. Röm. 1, 25. — 12 Vgl. I Kor. 1, 27. 28. — 22 Vgl. oben I 26 a. E. — 31 Vgl. Röm. 1, 28. 29.

1 φασκοντες [so] A | 3 ταῖς] α ausgebrochen A | 9 ἀρθ' ᾧ Jol corr. (am Rand) Del. ἀνωθεν AAusgg. | 12 ἰδιωτία A | 20—21 am Rand ση A¹ | 20 κωνεασθεὶς A | ἄρσενα A ἀρσενικὰ MAusgg. | 23 κωνίον [so] A¹ | 25 θεραπεύωσι Del. θεραπεύσωσι Jol Bo. (Notae p. 402) θεραπεύσοντι Hö. Sp. θεραπεύοντι A | 26 εἶναι θεοῖς A θεοῖς εἶναι MAusgg. | 28 καθαρότητι MAusgg. καθαρότητα A | 29 παρὸν παρὰ MAusgg. | 30 δια [so] A.

θεοῦ ἐν δοκίμῳ νῷ καὶ τῷ „ποιεῖν τὰς“ „καθήκοντας“ πληρούμεναι πάσης δικαιοσύνης καὶ ἀγαθότητος.

XLIX. | Ταῦτα δὴ λέλεκται μοι οὐ προσφιλονεικοῦντι μὲν τοῖς 730 καλῶς καὶ παρ' Ἑλλησι νενοημένοις οὐδὲ κατηγοροῦντι τῷν ἴγιον δογμάτων βουλομένῳ δὲ παραστῆσαι ὅτι καὶ ταῦτα ἄλλα καὶ τούτων ἔτι μείζονα καὶ θειότερα λέλεκται μὲν παρὰ τοῖς θείοις ἀνδράσι, προφήταις τοῦ θεοῦ καὶ ἀποστόλοις τοῦ Ἰησοῦ. ἐξετάζεται 183ν δὲ παρὰ τοῖς τελειότερον χριστιανίζειν | ἐθέλοντι καὶ ἐπισταμένοις ὅτι „στόμα δικαίου μελετήσει σοφίαν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ λαλήσει 10 κρίσιν· ὁ νόμος τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ.“ ἄλλα καὶ παρ' οἷς εἴτε διὰ πολλὴν ἴδιωτείαν εἴτε δι' ἀπλότητα εἴτε καὶ δι' ἀποφίλην τῶν προτρεψάντων [μὲν] ἐπὶ τὴν λογικὴν εὐδέβειαν ταῦτα μὲν οὐ τετράνωται θεὸς δὲ ὁ ἐπὶ πᾶσι πιστεύεται καὶ ὁ τούτου „μονογενῆς νιὸς“ λόγος καὶ θεὸς, εὐρεθείη ἀν δεμνότητος καὶ καθαρότητος 15 τος καὶ ἥθους ἀφέλεια καὶ ἀπλότης πολλάκις πρείττων, ἦν οἱ „φάσκοντες εἶναι σοφοί“ μὴ ἀνειληφότες ἐγκαλινδοῦνται μετὰ παίδων ἐν οἷς οὐδὲ θέμις, „ἄρδενες ἐν ἄρδεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι.“

L. Ό μὲν οὖν οὐκ ἐσαφήνισε, πῶς μετὰ γενέσεώς ἐστι πλάνη, 20 οὐδὲ παρέστησεν ὃ τι περὶ ἐβούλετο. ἵνα κατανοήσωμεν συγκρίνοντες τὰ αὐτοῦ τοῖς ἡμετέροις· οἱ δὲ προφῆται, αἰνιττόμενοι ὃ τι περὶ τῶν γενέσεως πραγμάτων σοφὸν. Θυσίαν „περὶ ἀμαρτίας“ λέγοντες ἀναφέρεσθαι καὶ περὶ τῶν ἄρτι γεγενημένων ὡς οὐ καθαρῶν ἀπὸ ἀμαρτίας. φασὶ δὲ καὶ τό· „ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου.“ ἄλλα καὶ ἀποφαίνονται ὅτι „ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας“, παραδόξως λέγοντες καὶ τό· „ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ.“

οὕτω δὲ πᾶσαν τὴν τῶν αἰσθητῶν διαβάλλοντιν οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοὶ φύσιν. ὥστε πῆ μὲν ματαιότητα εἰρησθαι τὰ σώματα ἐν τῷ „τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐκ ἐκοῦσα ἄλλα διὰ τὸν

6 Vgl. unten VII 58 a. E. — 9 Psal. 36, 30. 31. — 13 Vgl. Joh. 1, 18 (1, 1. 14. 3, 16. 18. I Joh. 4, 9). — 15 Vgl. Röm. 1, 22. — 17 Röm. 1, 27. — 22 Vgl. Ezech. 42, 13. 43, 19. 21 (43, 25. 44, 29. 45, 17. 22. 23. Dan. 8, 12. Dan. sec. LXX 8, 12). Psal. 39, 7. Baruch 1, 10. — 23 Vgl. Galen, De Hippocrat. et Platon. placit. V 5 (tom. V p. 461 sqq. ed. Kühn). — 24 Psal. 50, 7. — 25 u. 27 Psal. 57, 4. — 30 Röm. 8, 20.

11 ἴδιωτιαν A | 12 [μὲν] tilge ich mit M u. den Ausgg., wahrscheinlich hat μὲν ursprünglich als Correctur über προτρεψάντων gestanden (προτρεψάντων) u. ist dann als μὲν in den Text gesetzt worden | 21 ὅτι A | 23 γεγενημένων A γεγενημένων MAusgg. | 24 φασὶ Mcorr. Ausgg. φησὶ A.

νέποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι,² πῇ δὲ ματαιότητα „ματαιοτήτων“ ⟨ῶν⟩ εἰπεν
ὁ ἐκκλησιαστής „ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάρτε ματαιότης“ τις
δ' οὕτω διαβέβληκε τὴν ἐντεῦθε τῆς ἀνθρώπου ψυχῆς ξωὴν. οὐ
δ' εἰπών „πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρωπος ξῶν;“ οὐ
γὰρ ἐδίστασε περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ξῆν τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα καὶ
ἔξω τῶν ἐνθάδε, οὐδέ ἔλεγε μέν·

τις οἶδεν εἰ τὸ ξῆν μέν ἐστι κατθανεῖν,
τὸ κατθανεῖν δὲ ξῆν;

Θαῦρος δὲ λέγειν τὰ ἀληθῆ ἐν τῷ „ἐταπεινώθη εἰς χοῦν ἡ ψυχὴ³
10 ἡμῶν“ καὶ „εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με“· καθὸ καὶ τὸ „τις με
δύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;“ λέλεκται καὶ τὸ „ος
μετασχηματίσει | τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν.“ προφήτης δέ 731
ἐστι καὶ δὲ εἰπὼν τό· „ἐταπείνωσας ἡμᾶς ἐν τόπῳ κακώσεως,“ „κα-
κώσεως“ τόπον λέγων τὸν περίγειον τόπον, ἐφ' ὃν ἐκβληθεὶς ἀπὸ⁴
15 τοῦ παραδείσου διὰ τὴν κακίαν ἐλήλυθεν ὁ Αδάμ, ὅπερ ἐστὶν ἀν-
θρωπος. καὶ δὲ λέγων δὲ ὅτι „βλέπομεν ἄρτι δὲ ἐσόπτρους καὶ ἐν
αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον,“ ἔτι δὲ καὶ τό· „ἐνδη-
μοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου,“ διὸ „εὐδοκοῦ-
μεν ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον,“ ὅρα
184⁵ πηλίκα περὶ τῆς διαφορῶν | ξωῆς τῶν ψυχῶν τεθεωρήκει.

LI. Καὶ τί με δεῖ ἐπὶ πλεῖον ἀντιπαρατιθέναι τῇ λέξει Κέλσου,
ώς πολλῷ πρότερον τούτων παρ' ἡμῖν λελεγμένων, ὅτε καὶ ἐκ τῶν
εἰρημένων σαφές ἐστι τὸ βούλημα ἡμῶν; ἐν τούτοις δὲ καὶ οἵονεὶ⁶
τίθησιν, εἰπὼν πνεῦμα θεῖον κατιὸν ἐκ θεοῦ προαγγέλλειν
25 τὰ θεῖα, τοῦτ' ἀν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ταῦτα κηρύττον, οὐ
δὴ πλησθέντες ἀνδρες παλαιοὶ πολλὰ κάγαθὰ ἥγγειλαν.
οὐκ εἶδε δὲ διαφορὰν τῶν παρ' ἡμῖν ἡκριβωμένων, τοῖς λέγονσιν
ὅτι καὶ „τὸ ἄρθραρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι, διὸ τοὺς παρα-
πίπτοντας κατ' ὀλίγον“ ἐλέγχει ὁ θεὸς, φάσκοντι δὲ ἄλλα καὶ τὸ

2 Pred. Sal. 1, 2. — 4 Psal. 38, 6. — 7 Vgl. Euripid. im Phrixus [?] bei Aristophan., Ranae V. 1477, Plato, Gorg. Cap. XLVII p. 492 E, Clemens Alex., Strom. III 3, 15 p. 517 ed. Potter, Diogenes Laërt. IX 11, 73 u. A. (= Fr. 638 bei A. Nauck. Tragicor. gr. fr. 2 p. 560 sq.). — 9 Psal. 43, 26. — 10 Psal. 21, 16. — Röm. 7, 24. — 11 Phil. 3, 21. — 13 Psal. 43, 20. — 14 Vgl. Gen. 3, 24 u. oben IV 40. — 16 I Kor. 13, 12. — 17 II Kor. 5, 6. — 18 II Kor. 5, 8. — 28 Weish. Sal. 12, 1. 2.

1 ⟨ῶν⟩, was nach ματαιοτήτων leicht ausfallen konnte, füge ich ein, ⟨ῶς⟩ P
Del. weniger gut | 7 το [so] A | 9 θάρρετ [so], ει in Correctur, am Rande nichts,
A | 19 ἐκδημῆσαι] ἐκδημῖ [so] A | 24 εἰπάν schreibe ich. εἰ πᾶς vermutet Bo. (Notae
p. 403); ἦ πᾶς A Hö. Sp., καὶ Del., vgl. oben VII 45, S. 197 Z. 5 | θεῖον] εἰ τι
οὔεσθε Jolcorr. Del., vgl. oben VII 45, S. 197 Z. 5 | προαγγέλλειν A Del. προ-
αγγέλλει PHö. Sp. | 27 εἶδε A οἶδε MAusgg. | 29 ἄλλα MAusgg. ἄλλὰ A.

„λάβετε πνεῦμα ἄγιον“ τὴν ποσότητα τοῦ διδομένου ἐτέραν ἐμφαί-
ρειν παρὰ τὴν δηλούμενην ἐκ τοῦ „βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι
ἄγιῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.“

ἐօγον δέ ἔστι ταῦτ' ἐπιμελῶς νοήσαντα ὑδεῖν διαφορὰν τῶν ἐκ
5 διαλειμμάτων πλειόνων χωρησάντων τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν
(καὶ) βραχεῖαν ἐπίνοιαν θεοῦ καὶ τῶν ἐπὶ πλεῖον θεοφορηθέντων
καὶ ἀεὶ μετὰ θεοῦ ἐστηκότων καὶ διὰ παντὸς ὑπὸ θείου πνεύματος
ἀγομένων· ὅπερ εἰ ἦν ἐξετασθὲν καὶ νενοημένον Κέλσῳ, οὐκ (αὐτὸν)
ἀμαθίαν ἡμῖν ἐνεκάλει οὐδὲ προσέτατε μὴ λέγειν τυφλώττειν
10 τοὺς ἐν ὑλικαῖς τέχναις ἀνθρώπων, ταῖς κατὰ τὰ ἀγάλματα, οἰο-
μένους ἐνδείκνυσθαι τὴν εὐσέβειαν. οὐδεὶς γὰρ βλέπων τῆς ψυχῆς
ὅφθαλμοις ἄλλω τρόπῳ σέβει τὸ θεῖον παρὰ τὸν ὑποδεικνύντα
ἐνορᾶν ἀεὶ τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ καὶ πᾶσαν εὐχὴν ἀναφέρειν
ἐκείνῳ καὶ πάντα πράττειν ὡς ἐν ὄφθαλμοῖς θεοῦ, ἐπὶ θεατοῦ,
15 ἐνορῶντος ἡμῶν καὶ τοῖς λογισμοῖς.

εὐχόμεθα οὖν ἡμεῖς καὶ βλέπειν καὶ ὄδηγοὶ εἶναι τυφλῶν, ἕως
προσελθόντες τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἀπολάβωσι τὰς ὑπὸ τῆς ἀγροίας
τυφλωθείσας ὄψεις τῆς ψυχῆς αὐτῶν. ἐὰν δὲ καὶ ποιῶμεν ἄξια
τοῦ εἰπόντος τοῖς μαθηταῖς „ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου“ καὶ
20 τοῦ διδάξαντος λόγου ὅτι „τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει,“ ἐσόμεθα
καὶ „φῶς“ τῶν ἐν σκότει καὶ παιδεύσομεν τοὺς ἄφρονας καὶ διδάξο-
μεν τοὺς νηπίους.

LII. Μὴ ἀγανακτείτω δὲ Κέλσος, ἐπὰν χωλοὺς λέγωμεν καὶ
τὰς βάσεις τῆς ψυχῆς πεπηρωμένους τοὺς ἐπὶ τὰ νομιζόμενα
25 ἰερὰ ὡς ἀληθινὰ | σπεύδοντας καὶ μὴ ὁρῶντας ὅτι οὐδὲν βα- 732
ναύσων ἐօγον δύναται εἶναι ἰερόν. τρέχουσι δὲ καὶ οἱ κατὰ τὴν
διδασκαλίαν Ἰησοῦ εὐσέβοντες. ἕως ἐπὶ τὸ τέλος φθάσαντες δρόμου
εἰπωσιν ἐρδόμενη καὶ ἀληθευούσῃ τῇ διαθέσει· „τὸν ἄγωνα τὸν
καλὸν ἥγωντας, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοι-
30 πὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος.“ καὶ ἔκαστός γε
ἡμῶν „οὕτως“ τρέχει „ὡς οὐκ ἀδήλως“ καὶ „οὕτω“ πρὸς τὴν κα-
κίαν πυκτεύει „ὡς οὐκ ἀέρα δέρων“ ἀλλὰ τοὺς ὑπὸ „τὸν ἄρχοντα

1 Joh. 20, 22. — 2 Act. 1, 5. — 7 Vgl. Röm. 8, 14. Gal. 5, 18. — 19 Matth. 5, 14.
— 20 Joh. 1, 5. — 28 II Tim. 4, 7. 8. — 31 Vgl. I Kor. 9, 26. — 32 Vgl. Ephes. 2, 2.

1 ἐμφαίνειν M corr. Ausgg. ἐμφαίνει A | 2 ἐκ] ε in Correctur A | 6 (καὶ) füge
ich mit Del. nach P Jol² (am Rand) ein | 7 διαπαντὸς A | 8 (αὐτὸν) füge ich als
notwendig ein | 11 vor τῆς + τοῖς MAusgg. | 14 ἐπὶ θεατοῦ MAusgg., vgl. oben
III 57, I 252 Z. 19. IV 26, I 295 Z. 12; ἐπὶ θεατοῦ A | 16 εὐχόμεθα] ev in Cor-
rectur A | 17 προσελθόντες MAusgg. προελθόντες A | 25 σπεύδοντας] Rasur über
εύ A | 27 vor δρόμον + τοῦ M²Ausgg. | 31 οὕτως A οὕτω Ausgg. | 32 δέρων
M corr. Ausgg. δαίρων A; vgl. oben Exhort. Cap. XLVIII, I 44 Z. 14.

τῆς ἔξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς
184^v | νίοις τῆς ἀπειθείας.“ λεγέτω δ' ἡμᾶς ὁ Κέλσος σώματι τῷ νεκρῷ
ζῶντας, ἀπονόντας· „εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν·
εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε;“
ἢ καὶ μανθάνοντας τὸ „εἰ πνεύματι ζῶμεν, πνεύματι καὶ στοι-
χῶμεν“. εἴη τε τοῖς ἔργοις ἡμᾶς δεικνύναι φευδόμενον τὸν λέγοντα
περὶ ἡμῶν ὅτι τῷ σώματι ζῶμεν τῷ νεκρῷ.

LIII. Μετὰ ταῦτα τοίνυν, πρὸς ἄντα δύναμιν ἀπηντήσαμεν,
φησὶ πρὸς ἡμᾶς πόσῳ δ' ἦν ὑμῖν ἄμεινον, ἐπειδὴ γε καὶ νο-
10 τομῆσαι τι ἐπεθυμήσατε, περὶ ἄλλον τινὰ τῶν γενναίως
ἀποθανόντων καὶ θετον μῆθον δέξασθαι δυναμένων σπου-
δάσαι; φέρε, εἰ μὴ ἥρεσκεν Ἡρακλῆς καὶ Ἀσκληπιὸς καὶ οἱ
πάλαι δεδοξασμένοι, Ὁρφέα εἰχετε, ἄνδρα διολογουμένως
ὅσιῷ χρησάμενον πνεύματι καὶ αὐτὸν βιαίως ἀποθανόντα.
15 ἀλλ' ἵσως ὑπὲρ ἄλλων προείληπτο. Ἀνάξαρχον γοῦν, ὃς εἰς
ὄλμον ἐμβληθεὶς καὶ παρανομώτατα συντριβόμενος εὖ
μάλα κατεφρόνει τῆς κολάσεως λέγων· „πτίσσε, πτίσσε
τὸν Ἀναξάρχον θύλακον, αὐτὸν γὰρ οὐ πτίσσεις“. θείου
τινὸς ὡς ἀληθῶς πνεύματος ἡ φωνή. ἀλλὰ καὶ τούτῳ φθά-
20 σαντές τινες ἡκολούθησαν φυσικοί. οὐκοῦν Ἐπίκτητον; ὃς
τοῦ δεσπότου στρεβλοῦντος αὐτοῦ τὸ σκέλος ὑπομειδιῶν
ἀνεκπλήκτως ἔλεγε· „κατάσσεις“, καὶ κατάσαντος „οὐκ ἔλε-
γον“, εἶπεν, „ὅτι κατάσσεις;“ τί τοιοῦτον ὁ ὑμέτερος θεὸς
κολαζόμενος ἐφθέγξατο; ὑμεῖς δὲ καὶ Σίβυλλαν, ἢ ζῶν-
25 ταὶ τινες ὑμῶν, εἰκότως αν μᾶλλον προεστήσασθε ὡς τοῦ
θεοῦ παῖδα· νῦν δὲ παρεγγράφειν μὲν εἰς τὰ ἐπείνης πολλὰ
καὶ βλάσφημα εἰκῇ δύνασθε, τὸν δὲ βίω μὲν ἐπιδόητοτά τῳ
θανάτῳ δὲ οἰκτίστῳ χρησάμενον θεὸν τίθεσθε. πόσῳ τοῦδε
ἐπιτηδειότερος ἦν ὑμῖν Ἰωνᾶς „ἐπὶ τῇ κολοκύντῃ“ ἢ Δανιὴλ.
30 ὁ ἐκ τῶν θηρίων ἢ οἱ τῶνδε ἔτι τερατωδέστεροι;

3 Röm. 8, 13. — 5 Gal. 5, 25. — 15 Vgl. Cicero, Tuscul. disp. II 22, 52. De
deor. nat. III 33, 82. Valer. Maxim. III 3 Ext. 4. Plutarch, De virt. mor. Cap. X
p. 449 E. Diogenes Laërt. IX 10, 59. Tertullian, Apol. Cap. L vor d. Mitte. — 24
Vgl. oben V 61 a. E. — 29 Vgl. Jona 4, 6. — Vgl. Dan. 6, 16—23.

1 ἔξουσίας] ε auf Rasur, über ε Rasur A | 6 εἴη τε Hö. am Rand, Bo. (Notae p. 403), Sp. Del. im Text; ει ἡ τὲ A | 9 ὑμῖν Mcorr. Hö. am Rand, Sp. Del. im Text; ἡμῖν A | 11 μέθον A | 16 ὄλμον A | 27 δύνασθε] δεδίνησθε vermutet Bo. (Notae p. 403) | 28 τοῦδε] δε in Correctur A | 29 κοιλίᾳ κήτους Jol² (am Rand), Bo. (Notae p. 403), Del. im Text (vgl. Del. I 732 Anm. d); aber Bo. u. Del. haben den Spott des Celsus nicht bemerkt u. durften sich nicht auf diē Stelle unten VII 57 berufen, da hier die Worte des Celsus nicht wiederholt werden.

LIV. Ἐπεὶ οὖν ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ τὸν Ἡρακλέα, ἀπομνημονεύματα λόγων ἀντοῦ ἡμῖν παφαστησάτω καὶ περὶ τῆς παρὸς Ὁμηράλη ἀσέμηρου δοντείας αὐτοῦ ἀπολογησάσθω, δεικνύτω δὲ εἰ θείας τιμῆς ἕξιος | ἢν δὲ τοῦ γεωργοῦ βίᾳ καὶ ληστρικῶς τὸν βοῦν λαβὼν καὶ 733
 5 καταθοινησάμενος καὶ ἡσθεὶς ἐφ' οἷς ἐκεῖνος καταρώμενος ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ἐσθίοντα· ὡς καὶ μέχρι τοῦδε ἰστορεῖσθαι τὸν Ἡρακλέος δαίμονα λαμβάνειν μετὰ τῶν ἀρῶν τὴν θυσίαν. καλεῖ δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τὴν περὶ Ἀσκληπιοῦ ταυτολογίαν. προειρηκότας καὶ περὶ αὐτοῦ.
 ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἐκείνοις ἀρκούμεθα. τί δὲ καὶ θαυμάσας Ὁρφέως δι-
 10 λογονυμένως φησὶν αὐτὸν ὄσιφ χρησάμενον πνεύματι καλῶς βεβιωκέναι; θαυμάζω δὲ εἰ μὴ καὶ Κέλσος διὰ μὲν τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλονεικίαν, καὶ ἵνα Ἰησοῦν ἐξεντελίσῃ, νῦν ὑμεῖς Ὁρφέα, ὅτε δὲ ἐνετύγχανεν αὐτοῦ τοῖς ὡς περὶ θεῶν ἀσεβέσι μύθοις, οὐκ ἀπεστρέφετο τὰ ποιήματα ὡς μᾶλλον καὶ τῶν Ὁμηρού ἕξια ἐκβάλλεσθαι τῆς
 185^r καλῆς πολιτείας· καὶ | γὰρ πολλῷ χείρονα περὶ τῶν νομιζομένων εἶπε θεῶν Ὁρφεὺς ἢ Ὁμηρος.

γενναῖος μὲν οὖν δὲ Ἀνάξαρχος, λέγων τῷ τῆς Κύπρου τυράννῳ Ἀριστοκρέοντι „πτίσσε, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχον θύλα-
 20 πον“ μονογενὲς δὲ τοῦτο περὶ Ἀναξάρχου ἴσασι θαυμαζόμενον Ἑλληνες, ἐφ' ᾧ εἰ καὶ ὡς Κέλσος. ἀξίως ἐχρῆν τινας σέβειν ἀνθρωπον δι' ἀρετὴν, οὐκ ἦν εὐλογον ἀναγορεύεσθαι τὸν Ἀνάξαρχον θεόν. καὶ ἐπὶ Ἐπίκτητον δὲ ἡμᾶς ἀναπέμπει, θαυμάσας τὸ εὐ-
 γενῶς μὲν αὐτῷ λελεγμένον, οὐ μὴν ὥστε παραβληθῆναι αὐτοῦ τὸν
 25 ἐπὶ τῇ κατάξει τοῦ σκέλους λόγον τοῖς παραδόξοις τοῦ Ἰησοῦ ἔργοις ἀπιστούμενοις ὑπὸ Κέλσου καὶ λόγοις, διὰ τὸ καὶ δυνάμει λελέχθαι θεία μέχρι δεῦρο ἀπιστρέφοντας οὐ τῶν ἀπλουστέρων τινὰς μόνον ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν συνετωτέρων.

LV. Ἐπεὶ δέ φησι μετὰ τὸν κατάλογον τῶν τοσούτων ἀνδρῶν τό· τι τοιοῦτον δὲ ὑμέτερος θεὸς κολαζόμενος ἐφθέγξατο;
 30 εἴποιμεν ἀν πρὸς αὐτὸν ὅτι παρὰ ταῖς μάστιξι καὶ ταῖς πολλαῖς α-

2 Vgl. oben III 22, I 219 Z. 6. — 4 Vgl. Philostrat., Imag. II 24 (Theiodamas, vol. II p. 378 sq. ed. C. L. Kayser). Laestant., Divin. instit. I 21, 31—37 (Corpus script. eccles. lat. vol. XIX p. 84 sq.). — 8 Vgl. oben III 3. 22. 24. 25. — 14 Vgl. oben IV 36, I 307 Z. 13 f. — 15 Vgl. oben I 16, I 69 Z. 3 ff. — 18 Vgl. Cicero, Tuscul. disp. II 22, 52. Plutarch, De virt. mor. Cap. X p. 449 E. Diogenes Laërt. IX 10, 58. 59.

1—2 am Rand ὁ^π A¹ | 1 ἀπομνημονεύματα Α ἀπομνημόνευμα τῶν M Ausgg.
 4 τον βοῦν λαβὼν Α λαβὼν τὸν βοῦν Ausgg. | 8 προειρηκότας aus εἰρηκότας corr. A¹
 12 ἐξεντελίσῃ] ᾧ in Correctur A | 13 ἀσεβέσι] σι auf Rasur A | 14 καὶ schreibe ich,
 ἢ A < Ausgg. | 25 ἀπιστούμενοις ὑπὸ Κέλσου καὶ λόγοις] καὶ λόγοις ἀπιστού-
 μενοις ὑπὸ Κέλσου Del. | 30 hinter ὅτι + ἢ M Ausgg. unrichtig.

κίαις αὐτοῦ σιωπῆ παντὸς τοῦ ἐν Ἑλλησιν ἐν περιστάσεσι τυγχάνοντος φθεγξαμένου μᾶλλον ἐνέφηνε παρτείαν καὶ ὑπομονήν· εἴ γε καὶ τούτῳ πιστεύει ὁ Κέλσος βούλεται ἀγνοιμόρως ἀναγεγραμμένῳ ἕπος φιλαλήθωρ ἀρδοῶν. τῶν καὶ τὰ παράδοξα ἀφεύδως εἰρηκότων 5 καὶ τὴν παρὰ ταῖς μάστιξι σιωπὴν αὐτοῦ ἐκείνοις συναριθμησάντων. ἀλλὰ καὶ ἐμπαξόμενος καὶ ἐνδυόμενος τὴν | „κοκκίνην χλαμύδα“ καὶ 734 τὸν „ἀκάνθινον στέφανον“ τῇ κεφαλῇ περιτιθέμενος καὶ τὸν „κάλαμον“ λαμβάνων ἐπὶ τῆς χειρὸς ἀντὶ σκήπτρου ἄκος προστητικής πρὸς αὐτοὺς, 10 τοσαῦτα κατ’ αὐτοῦ τολμήσαντας.

οὐκ ἦν οὖν κατὰ τὸν ἀπὸ παρτέριας παρὰ ταῖς μάστιξι σιωπήσαντα καὶ ἀπὸ προστητος πάντα ὑπομένοντα τὰ παρὰ τῶν ἐμπιαζόντων προσεγγόμενοι εἰρηκέναι ἀπὸ ἀγεννείας. ὡς οἶονταί τινες, καὶ τό· „πέτερ, εἰ διερετὸν, τὸ ποτίσμον παρελθέτω τοῦτο ἀπ’ 15 ἐμοῦ· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ’ ὡς σύ.“ ἔχει μὲν οὖν λόγον ἡ δοκοῦσα ἑποταραχάτηρις εἶναι τοῦ καλονόμενον ποτηρίου, ὃν ἐν Ἀλλοις ἐπὶ πλεῖστον ἐχητάσμεν παὶ ἀποδεδώκαμεν. ἵνα δὲ ἀπλούστερον ἀκούσωμεν τοῦ λελεγμένου. ὅταν εἰ μὴ μετὰ τῆς πρὸς τὸν θεόν εὑσεβείας καὶ ἡ εὐχὴ εἴρηται, παντὸς οὐτιωσοῦν τὸ περιστατικὸν οὐ προηγούμενον εἶναι τομίζογτος. ἀλλ’ ἑπομένοντος τὸ μὴ προηγούμενος συμβαῖτον, ὅταν καιδὸς καὶ. ἀλλὰ καὶ οὐκ ἐνδεδωκότος ην ἡ φωνὴ, εὑαρεστονμέρον δὲ τοις συμβαίτονσι καὶ προτιμῶντος τὰ ἀπὸ προνοίας περιστατικὰ ἡ λέγοντα φωνὴ· „πλὴν οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ.“

25 LVI. Εἶτ’ οὐκ οἰδ’ ὅπως ἐβούλετο ἡμᾶς μᾶλλον Σίβυλλαν 185^ν ἀναγορεῦσαι παῖδα θεοῦ | ἦ Ιησοῦν. ἀποφηνάμενος ὅτι παρενεγράψαμεν εἰς τὰ ἐκείνης πολλὰ καὶ βλάσφημα καὶ μὴ ἀποδείξας μηδὲ ὅ τι παρενεγράψαμεν. ἀπέδειξε δέ ἂν, εἰ τὰ ἀρχαιότερα καθαρώτερα ἐδείκνυνε καὶ οὐκ ἔχοντα ἀπερ οἴεται παρεγγενόμενον δὲ μηδὲ ὅτι βλάσφημά ἐστι ταῦτα, εἴτα

1 Vgl. Matth. 26, 63. Mark. 14, 61 u. oben Proöm. Cap. I. — 5 Vgl. Matth. 27, 14. Mark. 15, 5. I Petr. 2, 23. Jes. 53, 7. — 6 Vgl. Matth. 27, 28. 29. Mark. 15, 17. Joh. 19, 1. 2. — 14 Matth. 26, 39. Mark. 14, 36. Luk. 22, 42. — 16 Vgl. Exhort. Cap. XXIX (oben I 25 Z. 3 ff.) und in Matth. ser. vet. interpr. Cap. XCII (tom. IV p. 431—435 ed. Lomm.). — 23 Matth. 26, 39. Mark. 14, 36.

1 σιωπῆ A σιωπὴ MAusgg. | 9 ἀγενὲς AHö. Sp. ἀγεννὲς Vcorr. Jolcorr. Del. | 13 ἀγενὲίας [so] A¹ | 15 ὡς (vor ἐγὼ) u. ὡς (vor σύ) flüchtig nachgetragen A¹ | 18 τὸν < MAusgg. | 19—20 am Rand ση A¹ | 21 ἡ φωνὴ < Jol Ausgg. | 28 παρενεγράψαμεν] über φε Apostroph u. Spiritus lenis mit heller Tinte, doch verwischt, A.

πάλιν οὐ δις οὐδὲ τρὶς ἀλλὰ δὴ πολλάκις ἐπιδόητό τατον εἶπε τὸν Ἰησοῦν βίον, οὐ στὰς καθ' ἔκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ πεπραγμένων καὶ νομιζομένων εἶναι ἐπιδόητο τάτων, ἵνα τοῦτ' εἰπὼν δόξῃ μὴ μόνον ἀναποδείκτως ἀποφαίνεσθαι <ἀλλὰ> καὶ λοιδογεῖν ὃν 5 οὐκ ἐπίσταται. εἰ γὰρ τὰ εἴδη τοῦ ἐπιδόητο τάτων βίου ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ φαινόμενα αὐτῷ ἐκτιθέμενος ἦν, καὶν ἡγωνισάμεθα πρὸς ἔκαστον τῶν δοκούντων εἶναι αὐτῷ ἐπιδόητο τάτων.

τὸ δὲ καὶ θανάτῳ οἰκτιστῷ κεχρῆσθαι τὸν Ἰησοῦν δύναται⁷ ἄντα λέγεσθαι καὶ περὶ Σωκράτους καὶ περὶ Ἀραξάρχου, οὐ πρὸ 10 βραχέος ἐμρημόνευσε, καὶ περὶ ἄλλων μνησιῶν. ἢ οἰκτιστος μέρις ἐστιν δὲ Ἰησοῦν θάνατος, οὐχὶ δὲ καὶ δὲ ἐκείνων; ἢ δὲ ἐκείνων μὲρις οὐκ οἰκτιστος, δὲ τοῦ Ἰησοῦ οἰκτιστος; δοῦς οὖν καὶ ἐνταῦθα ὅτι σκοπὸς ἦν τῷ Κέλσῳ τὸ διαλοιδορεῖσθαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, κινούμενῷ οἷμαι ὑπό τινος πνεύματος, καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦν 15 σοῦ καὶ καθαιρεθέντος, ἵνα μηκέτι ἔχῃ κνίσσας καὶ αἴματα, οἷς τρεφόμενον ἥπατα τοὺς ἐν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀγάλμασι ζητοῦντας θεὸν καὶ μὴ ἀναβλέποντας εἰς τὸν ἐπὶ πᾶσιν ἀληθῶς θεόν.

LVII. | Εἶθ' ἔξῆς ὥσπεροι σκοπὸν ἔχων τὸ συμπληροῦν βιβλίον 735 ἐβούλετο ἡμᾶς μᾶλλον τὸν Ἰωρᾶν τομίσαι θεὸν ἥπερ Ἰησοῦν. Ἰωρᾶν, τὸν κηρύξαντα μετάνοιαν μᾶς πόλει τῇ Νινεγή, προκρίνων Ἰησοῦν, τοῦ κηρύξαντος μετάνοιαν ὅλῳ τῷ κόσμῳ καὶ μᾶλλον ἐκείνου ἀνύσαντος. καὶ τὸν μὲν „ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήπους“ τεραστίως ποιήσαντα καὶ παραδόξως „τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας“ ἐβούλετο ἡμᾶς ἀναγορεῦσαι θεὸν, τὸν δὲ ἀγαθεξάμενον ἵπερ ἀνθρώπων ἀποθανεῖν 25 οὐκ ἥθελε Κέλσος, μαρτυρούμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τῶν προφητῶν, ἄξιον εἶναι τῆς δευτερευούσης μετὰ τὸν θεὸν τῶν ὅλων, δι' ἀποίσθεν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἀνδραγαθήματα, τιμῆς. καὶ Ἰωρᾶς μὲν, ἵνα μὴ κηρύξῃ τὸ προστεταγμένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, κατε-

1 Vgl. oben I 62, I 113 Z. 8. III 50, I 246 Z. 8. — 19 Vgl. Jona 3, 4. — 22 u. 27 Vgl. Jona 2, 1.

4 <ἀλλὰ> füge ich mit M² u. den Ausgg. ein | 7 αὐτῷ ἐπιδόητο τάτων lesen Bo. (Notae p. 403) u. Del., αὐτῷ ἐπιδόητο τάτον M corr. Hö. Sp., αὐτὸν ἐπιδόητό τατον A | 9 πρὸ [so], am Rande nichts, wahrscheinlich soll der Accent getilgt werden, A | 20 νινενῆ A νινενῦ M Ausgg. | 22 ποιήσαντα] wenn auch ποιεῖν mit Acc. temp. verbunden (= verweilen, vgl. z. B. Act. 15, 33. 18, 23. 20, 3. II Kor. 11, 25) hier einen guten Sinn giebt, so könnte man doch vielleicht mit Rücksicht auf den Gedankenzusammenhang an eine Änderung in βιώσαντα (oder πνεύσαντα?) denken, da Origenes dem wunderbaren Weiterleben des Jonas den Tod Jesu (ἵπερ ἀνθρώπων ἀποθανεῖν Z. 24) gegenüberstellt | 28 vor ἵνα vermutet Bo. (Notae p. 403), dem Del. (I 735 Anm. a) folgt, den Ausfall eines Wortes, wie z. B. φεύγων, nach Jona 1, 3.

πόθη ὑπὸ τοῦ κήτους, Ἰησοῦς δὲ, ἐπεὶ ἐδίδαξεν ἀπερ ὁ Θεὸς ἐβούλετο, τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων θάνατον ἀνεδέξατο.

Ἐξῆς δέ φησιν ὅτι ἔδει μᾶλλον τὸν Δανιὴλ, ἀναβάντα ἀπὸ τῶν λεόρτων, προσκυνεῖσθαι ὃντες ἡμῖν ἥπερ τὸν Ἰησοῦν. τὴν ἀγριότητα 5 πάσης διγάμεως ἀντικειμένης καταπατήσαντες καὶ ἡμῖν δόρτε ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὅφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου³ εἰτα μὴ ἔχων ἄλλους λέγειν φησίν· ἢ οἱ τῶν δε 186¹ ἔτι τερατωδέστεροι, ἂμα ἵνα λοιδορήσῃ τὸν Ἰωνᾶν καὶ τὸν Δανιὴλ² | τὸ γάρ ἐν Κέλσῳ πνεῦμα εὐλογεῖν δικαίους οὐκ ἡπίστατο.

10 LVIII. Μετὰ ταῦτα δὲ ἕδωμεν καὶ τὴν ἔξῆς αὐτοῦ λέξιν οὕτως Ph. 76, 8 ἔχονταν³ ἔστιν αὐτοῖς καὶ τοιόνδε παράγγελμα, τὸν ὑβρίζοντα μὴ ἀμύνεσθαι καν τύπτῃ, φησὶ, τὴν ἐτέραν γνάθον, σὺ δὲ καὶ τὴν ἄλλην πάρεχε. ἀρχαῖον καὶ τοῦτο, εὖ μάλα πρόσθεν εἰλημένον, ἀγορικότερον δ' αὐτὸν ἀπεμνημόνευσαν. 15 ἐπεὶ καὶ Πλάτωνι πεποίηται Σωκράτης Κρίτωνι διαλεγόμενος τάδε· „οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν. οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν, ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται, ἐπειδὴ γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν. οὐ φαίνεται. τι δὲ δή; οὐκονογεῖν δεῖ, ὡς Κρίτων, ἢ οὐ; οὐ δεῖ δή που, ὡς Σώκρατες. τι δέ; 20 ἀντικακονογεῖν καὶ κακῶς πάσχοντα, ὡς οἱ πολλοὶ φασι, δίκαιον ἢ οὐ δίκαιον; οὐδαμῶς. τὸ γάρ που κακῶς ποιεῖν ἀνθρώπους τοῦ ἀδικεῖν οὐδὲν διαφέρει. ἀληθῆ λέγεις. οὐτε ἄρα ἀνταδικεῖν δεῖ οὐδὲ κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων, οὐδὲ ἀν διοῦν πάσχῃ παρ' αὐτῶν.“ ταῦτά φησιν ὁ Πλάτων καὶ αὖθις τάδε· „σκόπει οὖν δὴ καὶ σὺ εὖ μάλα, πότερον κοινωνεῖς καὶ συνδοκεῖσθαι, καὶ ἀρχόμεθα ἐντεῦθεν

3 Vgl. Dan. 6, 23. — 5 Vgl. Psal. 90, 13. Kol. 2, 15. — Vgl. Luk. 10, 19. — 12 Vgl. Luk. 6, 29 (Matth. 5, 39). — 16 Plato, Kriton Cap. X p. 49 B C. — 25 Plato, Kriton Cap. X p. 49 D E.

5 δυνάμεως ἀντικειμένης Α ἀντικειμένης δυνάμεως MAusgg. | 8 ἄμα] das erste α in Cořectur A | Ἰωνᾶν] α ausgebrochen A | 10 Μετὰ ταῦτα bis Z. 18 οὐ φαίνεται = Philokalia, Cap. XV 8 (p. 76, 8—17 ed. Rob.) | δὲ < Φ Rob. | ἕδωμεν] εἴδωμεν Pat B | hinter λέξιν + τοῦ Κέλσου δηλονότι Φ Rob. | 13 παρεχε [so] A | 14 δ' ΑCAusgg.Rob. δὲ PatBDEH | 16 ἄρα] ἄρα ΑPatEH | οὐδὲ] οὐδὲ PatDEHPlato | 17 ἄρα] ἄρα ΑPatEH | ἐπειδὴ γε] ἐπεὶ δέ γε A | 18 hinter φαίνεται + καὶ τὰ ἔξῆς ΦRob., hiermit endigt die Philokalia, Cap. XV 8 (p. 76, 17 ed. Rob. | δὲ] δὲ Del. | 20 καὶ < PlatoDel. | 23 οὐδὲ AAusgg. οὐτε Plato | 24 παρ' A (wo über α ein Gravis getilgt ist) Hö. im Text, ὑπ' Plato P V corr. Sp. Del. | am innern Rand der mit παρ' in A beginnenden Zeile von I. H. eine jetzt verklebte Randnotiz, von der noch ^{ων} τ̄ erkennbar ist; wahrscheinlich stand ^{ων} πλάτων | 25 οὐν δὴ] δὴ οὐν Plato | 26 ἀρχόμεθα Plato MAusgg. ἀρχόμεθα A.

βουλευόμενοι, ως οὐδέποτε δρθῶς ἔχοντος οὔτε τοῦ ἀδικεῖν οὔτε τοῦ ἀνταδικεῖν οὔτε κακῶς πάσχοντα ἀμύνεσθαι ἀντιδρῶντα κακῶς· ἡ ἀφίστασαι καὶ οὐ κοινωνεῖς τῆς ἀρχῆς; ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ πάλαι οὕτως καὶ νῦν ἔτι δοκεῖ.“ Πλάτωνι μὲν οὖν οὕτως | ὥρεσεν, ἦν δὲ καὶ πρόσθεν ἔτι θείοις 736 ἀνδράσι δεδογμένα. ἀλλὰ τῶνδε μὲν πέρι καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα παραφθείσουσιν, ἀρκείτω τὰ εἰρημένα· καὶ ὅτῳ φίλον ἐπὶ πλεῖόν τι αὐτῶν ζητεῖν, εἰσεται.

LIX. Πρὸς τοῦτο δὴ καὶ πρὸς πάντα, ὅσα ἐκοινοποίησεν ὁ Κέλ- Ph. 76, 17
 10 σος, μὴ δυνηθεὶς αὐτῶν ἀντιβλέψαι τῇ ἀληθότητι, φάσκων αὐτὰ καὶ παρ' Ἑλλησιν εἰρησθαι, τοιαῦτα λεκτέον· εἰ ὡφέλιμόν ἐστι τὸ δόγμα καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ὑγίες, εἰρηται δὲ Ἑλλησι μὲν παρὰ Πλάτωνι ἡ τινι τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, Ἰουδαίοις δὲ παρὰ Μωϋσεῖ ἡ τινι τῶν προφητῶν, Χριστιανοῖς δὲ ⟨ἐν⟩ τοῖς ἀναγραφεῖσιν Ἰησοῦ 15 λόγοις ἡ λελεγμένοις παρὰ τινι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ οὐ νομιστέον κατηγορεῖσθαι τὸ λεγόμενον παρὰ Ἰουδαίοις ἡ παρὰ Χριστιανοῖς ἐκ τοῦ καὶ παρ' Ἑλλησιν αὐτὰ εἰρησθαι, καὶ μάλιστα ἐὰν ἀποδεικνύηται τὰ Ἰουδαίων προεβύτερα τῶν Ἑλληνικῶν. οὐδὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ κάλλους τῆς Ἑλληνικῆς φράσεως λεγόμενον τὸ αὐτὸ πάντως κρείτ-
 20 τον εἶναι νομιστέον τοῦ εὐτελέστερον ἀπαγγελλομένου καὶ ἀπλουστέραις λέξεσι παρὰ Ἰουδαίοις ἡ Χριστιανοῖς· καίτοι γε ἡ πρώτη Ἰουδαίων λέξις, ἡ οἱ προφῆται χρησάμενοι καταλελοίπασιν ἡμῖν βιβλία, Ἐβραίων διαλέκτῳ καὶ σοφῇ συνθέσει τῶν ἐν τῇ διαλέκτῳ κατ' ἔκείνους ἀναγέγραπται.
 186^v εἰ δὲ χρὴ καὶ τὴν τῷν δογμάτῳν | ταυτότητα, καὶ παράδοξος ὁ λόγος εἶναι δοκῆ, δεῖξαι βέλτιον εἰρημένην παρὰ τοῖς Ἰουδαίων προφήταις ἡ τοῖς λόγοις Χριστιανῶν, οὗτοι τὸν λόγον κατασκευαστέον ἀπό τινος τοῦ περὶ τὰς τροφὰς καὶ τὴν σκενασίαν αὐτῶν παραδείγματος. ἔστω τι ὑγιεινὸν βρῶμα καὶ ισχύος τοῖς ἐσθίουσιν ἐμποιητικὸν, τοῦτο δὲ οὕτως μὲν σκενασθὲν καὶ τοιοῦθεν ἡδύσμασιν ἀρτυθὲν λαμβανέτωσαν οὐχ οἱ μὴ μανθάνοντες ἄγροικοι καὶ ἐν ἐπαύ-

3 ἀφίστασαι] ἀφίστασθαι A | 4 οὕτως A οὕτω Plato Ausgg. | 8 εἰσεται] εἰσέσται A | 9 Πρὸς τοῦτο bis S. 211 Z. 15 εἰρημένα = Philokalia, Cap. XV 8—11 (p. 76, 17—79, 21 ed. Rob.) | ἐκοινοποίησεν A | 12 ὑγείες Pat | 13 ἦ] εἰ Pat | Ἑλλήνων A C corr. Ausgg. Ἑλληνικῶν Pat BDEH | μωσῆς A Ausgg. μωσῆς B Rob. μωσῆ Pat CDEH | 14 ⟨ἐν⟩ füge ich mit Del. u. Rob. aus Φ ein | 15 ἦ] η völlig ausgebrochen, doch Spiritus u. Accent erhalten, A | 16 ἦ] καὶ Pat | 24 ἔκείνους] ε̄ bis auf den Spiritus ausgebrochen A | 26 δοκῆ] hinter κ nur ein Buchstabenrest mit Circumflex darüber erhalten, δοκεῖ oder δοκοῖ, aber nicht δοκῆ hat ursprünglich dagestanden, A | 27 λόγοις A Ausgg. λογίοις Φ Rob. | 29 ὑγιεινὸν Φ Rob., vgl. unten S. 209 Z. 9, ὑγιαῖνον A Ausgg. | 30 οὕτως A Φ οὕτω Ausgg. Rob. | 31 μανθάνοντες A Ausgg. μαθόντες Φ Rob.

λεσινού ἀρατεθραψμένοι καὶ πάγητες τὰ τοιάδε ἐσθίειν ἀλλ' οἱ πλούσιοι Ph. 77. 13
καὶ ἀβροδίαιτοι μόνοι οὐκ ἔκείνως δὲ καὶ ὡς δοκεῖ τοῖς νομιζο-
μένοις καθαριωτέροις σκευασθὲν, ἀλλ' ὡς μεμαθήκασιν ἐσθίειν οἱ
πένητες καὶ οἱ ἀγροικότεροι καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐσθιέ-
5 τωσαν μυριάδες ὅλαι. εἰ οὖν καὶ διδοῦτο ἀπὸ μὲν τῆς τοιασδι σκευα-
σίας *(τοὺς)* νομιζομένους καθαριωτέρους μόνους ὑγιάζεσθαι, οὐδενὸς
τῶν πολλῶν προσβάλλοντος τοῖς τοιοῖσδε βρώμασιν, ἀπὸ δὲ τῆς
τοιασδὶ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων ὑγιεινότερον διάγειν τίτας μᾶλλον
τοῦ κοινωνικοῦ ἔνεκεν ἀποδεξόμεθα τῶν ὑγιεινῶν βρωμάτων χάριν;
10 ἄρα γε τοὺς τοῖς λογίοις χρησίμως αὐτὰ σκευάζοντας ἢ τοὺς τοῖς
πλήθεσι; τῆς ἵσης (δεδόσθω γὰρ) ὑγιείας καὶ εὐεξίας ἐγγινομένης
ἀπὸ τῶν οὐτωσὶ σκευασθέντων ἢ οὐτωσὶ, ἀλλὰ φανερὸν ὅτι αὐτὸ-
τὸ | φιλάνθρωπον καὶ τὸ κοινωνικὸν ὑποβάλλει κοινωφελέστερον 737
εἶναι ἰατρὸν τὸν τῆς τῶν πολλῶν ὑγιείας προνοησάμενον ἥπερ τὸν
15 τῆς ὀλίγων μόνων.

LX. Εἰ νενόηται δὴ τὸ παράδειγμα, μεταβιβαστέον αὐτὸν ἐπὶ
τὴν ποιότητα τῆς τῶν λογικῶν ζῷων λογικῆς τροφῆς. καὶ ὅρα εἰ
μὴ Πλάτων μὲν καὶ οἱ Ἑλλήνων σοφοὶ ἐν οἷς λέγουσι καλῶς πα-
ραπλήσιοι εἰσι τοῖς προγοησαμένοις ἰατροῖς τῶν καθαριωτέρων εἶναι
20 νομιζομένων μόνων, τοῦ πλήθους *(δὲ)* τῶν ἀνθρώπων καταφρονή-
σασιν οἱ δὲ ἐν Ἰουδαίοις προφῆται καὶ οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, οἱ μα-

1 τοιάδε] τοιασὶ PatCDE | 2 οὐκ ἔκείνως δὲ καὶ zweimal geschrieben Pat
οὐκ ἔκείνως δὲ καὶ ἔκείνως· καὶ CDEH | 3 σκευασθὲν] κατασκευασθὲν PatCD
EH | 4 οἱ (vor ἀγροικότεροι) < BCDEH | ἐσθιέτωσαν] σαν übergeschr. A¹ | 5
διδοῦτο schreibe ich mit Bo. (Notae p. 403) u. Rob., διδῶτο AAusgg. διδότω Φ |
τοιασδὶ σκευασίας schreibe ich nach Pat EH, τοιᾶσ διασκευασίας Α τοιασδὶ κα-
τασκευασίας CD τοιασδε σκευασίας B Ausgg. Rob. | 6 *(τοὺς)* füge ich mit Φ M²
Ausgg. Rob. ein | hinter καθαριωτέρους + εἶναι BCDEH, vgl. unten VII 60,
Z. 19 | 7 τοιοῖσδε, doch ε von I. H. übergeschr., A τοιοῖσδε B Ausgg. Rob. τοιοῖσδὶ
PatCDEH | βρώμασιν] βρώμασι, β aus ε corr., über φ trotz der Correctur Spir-
itus asper stehen geblieben, ω in Correctur, A¹ | 8 τοιασδὶ PatCDEH τοιᾶσδὶ Α
τοιᾶσδε B Ausgg. Rob. | 9 ἀποδεξώμεθα Pat | 10 αὐτὰς Α | τοῖς (vor πλήθεσι)]
Sigma unter einem Tintenfleck verschwunden A | 11 τῆς ἵσης] τὴν ἵσην EHDel. |
(δεδόσθω γὰρ) ὑγιείας schreibe ich mit Hö. Sp. Rob. nach A, γὰρ δεδόσθω ὑγι-
είας Pat B γὰρ ὑγιείας δεδόσθω CD γὰρ δεδόσθω ὑγίειαν EHDel. | εὐεξίας]
εὐεξίαν EHDel. | ἐγγινομένης] ἐγγίνεσθαι EHDel. | 12 ἀπὸ] Accent unter einem
Tintenfleck verschwunden A | 13 κοινωφελέστερον Α | 14 ἥπερ] ἢ περ scheint
aus ἢ περι durch Rasur corr. A | 15 vor ὀλίγων + τῶν PatBCD Rob. | μόνων
ACDHö. Sp. μόνον Pat BEH Del. Rob. | 17 ὅρα εἰ] α εἰ unter einem Tinten-
fleck verschwunden A | 20 μόνων] μόνον PatBEH | *(δὲ)* füge ich mit Bo. (Notae
p. 403), Del. u. Rob. aus Φ ein | καταφρονήσασιν C D Bo. (Notae p. 403) Del. κα-
ταφρονησάντων A PatBEH Hö. Sp. Rob. | 21 δ' Α δὲ ΦAusgg. Rob. | οἱ μακρὸν] ι μα
unter einem Tintenfleck verschwunden A | μακρὸν] μακρὸν Φ.

κράν χαίρειν εἰπόντες τῇ ποικίλῃ τῶν λέξεων συνθέσει καὶ τῇ, Ph. 78, 5
ώς ὀνόμασεν ἡ γραφὴ, „σοφίᾳ ἀνθρώπων“ καὶ „σοφίᾳ“, „κατὰ σάρκα,“
τὴν γλῶσσαν αἰνισσομένη, ὅμοιωθεῖν ἐν τοῖς τὴν αὐτὴν τῶν βρω-
μάτων ποιότητα ὑγιεινοτάτην προνοησαμένοις συνθέσει λέξεων
5 σκενάσαι καὶ εὐτρεπίσαι φθανούσῃ ἐπὶ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων
καὶ μὴ ξενιζούσῃ τὴν διάλεκτον αὐτῶν μηδὲ διὰ τοῦ ξενισμοῦ ἀπο-
στρεφούσῃ ἀκούειν ως ἀσυνήθων τῶν τοιῶνδε διαλέξεων. καὶ γὰρ
εἴπερ πρόκειται τῷ, ἵν’ οὕτως ὄνομάσω, λογικῷ βρόματι ἀνεξίκακον
καὶ πρᾶγμα ποιῆσαι τὸν ἐμφαγόντα, πῶς οὐ βέλτιον συνεσκενασμένος
10 εἴη ἐν λόγος ὁ πλήθη ἀνεξίκακον καὶ πρᾶγμα πατασκενάζων ἢ προ-
κοπτόντων γε ἐπὶ ταύτας τὰς ἀρετὰς παρὰ τὸν πάνυ ὀλίγονς καὶ
εὐαριθμήτους, ἵνα <καὶ τοῦτο> δοθῇ, ἀνεξίκακον καὶ πρᾶγμας ποι-
οῦντα;

187^r ὥσπερ δὲ εἰ ὁ <Πλάτων> τοὺς αἰγυπτιάζοντας ἢ τοὺς συριάζοντας
15 ὀψελεῖν ὑγίειν δόγμασιν ἐβούλετο, “Ἐλλην τυγχάνων, προενοήσατο ἐν
μαθεῖν τὰς τῶν ἀκονσομένων διαλέκτους καὶ, ως “Ἐλληνες ὄνομάζοντι,
βαρβαρίζειν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς Αἰγυπτίων καὶ Σύρων βελτιώσεως ἢ
“Ἐλλην μένων μηδὲν δύνασθαι χρήσιμον λέγειν Αἰγυπτίοις καὶ Σύ-
ροις· οὕτως ἢ προνοούμενη θεία φύσις οὐ τῶν πεπαιδεύσθαι νομι-
20 ζομένων μόνον τὰ Ἐλλήνων ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν Ἐλλήνων συγκατ-
έβη τῇ ἴδιωτείᾳ τοῦ πλήθους τῶν ἀκροωμένων, ἵνα ταῖς συνήθεσιν
αὐτοῖς χρησαμένη λέξει προκαλέσηται ἐπὶ ἀκρόασιν τὸ τῶν ἴδιωτῶν
πλῆθος. δυνάμενον ἐξ εὐχεροῦς μετὰ τὴν ἅπαξ γερομένην εἰσαγωγὴν
φιλοτιμήσασθαι πρὸς τὸ καὶ βαθύτερα τῶν κεχρυμμένων νοημάτων
25 ἐν ταῖς γραφαῖς καταλαβεῖν. καὶ τῷ τυχόντι γὰρ δῆλον, ταύτας

2 Vgl. I Kor. 2, 5. — Vgl. I Kor. 1, 26. II Kor. 1, 12.

1 ποικίλῃ A | **3** τὴν (vor γλῶσσαν)] τ halb ausgebrochen A | αἰνισσομένη
B1corr. EHRob. αἰνισσομένη Bo. (Notae p. 403) Del. αἰνισσόμενοι APatB*CDHö.
Sp. | ὅμοιωθεῖεν ἐν] ὅμοιωθεῖσαν A Hö. Sp., vgl. meine „Textüberlieferung“ S. 148
Nr. 12 | βρωμάτων] ωμα halb ausgebrochen A | **5** φθανούσῃ] φθάνονται Pat | **7**
τοιῶνδε] τοιούτων Φ | **8** τῷ <Φ | **9** συνεσκενασμένος] συσκενασάμενος A | **10** εἴη ἐν
λόγος] ἐν εἴη ὁ λόγος EHDel. | **11** τῷ] τῶν Pat | **12** <καὶ τοῦτο> füge ich mit Del.
u. Rob. aus Φ ein, vgl. meine „Textüberlieferung“ S. 138 Nr. 7 | **14** εἰ <Bo. (Notae
p. 403) Del. | <Πλάτων> durch Conjectur Rob. | τοὺς (hinter ἢ) übergescr. A¹ |
15 δόγμασιν ἐβούλετο APatB Hö. Sp. Rob. δόγμασι βούλόμενος CDEH Bo. (Notae
p. 403) Del. | **18** μένων] μὲν ως A μὲν ὡν Pat | δύνασθαι χρήσιμον A Ausgg.
Rob. χρήσιμον δύνασθαι Φ | **19** προνοούμενη A Ausgg. Rob. προνοησαμένη Φ |
20 ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν Ἐλλήνων <Φ, vgl. meine „Textüberlieferung“ S. 141
Nr. 7 | Ἐλλήνων (hinter λοιπῶν) wollen Bo. (Notae p. 403) u. Del. (I 737 Anm. h)
tilgen oder in ἀνθρώπων ändern | **21** ἴδιωτις A | **24** φιλοτιμήσασθαι] τι voll-
ständig ausgebrochen A.

ἀναγιρόσθορτι. ὅτι πολλὰ βεδύτερον τοῦ αὐτόθεν ἐμφαινομένον Ph. 79, 5
ἰχειρ δέρεται τοῦ, τοῖς ἀνατιθεῶν αὐτοὺς τῇ ἐξετάσει τοῦ λόγου
φανερούμενορ. καὶ φανερούμενορ κατὰ τὴν | ἀγαλογίαν τῆς εἰς τὸν 738
λόγον σκολῆς καὶ εἰς τὴν ἄσκησιν αὐτοῦ προθυμίας.

5 LXI. Οὐκοῦν κατεσκεύασται ὅτι, ὡς φησι Κέλσος, ἀγροικότε-
ρον εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς „τῷ τύπτοντί σε εἰς τὴν σιαγόνα πάρεχε
καὶ τὴν ἄλλην“ „καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου
λαβεῖν ἔφεις καὶ τὸ ἱμάτιον“ βιοφελέστερον κενίνηκε τὸν λόγον
καὶ παρέστησεν οὕτως εἰπὼν ἦ ὡς ἐν τῷ Κοίτωρι Ηλάτωρ, οὗ
10 μῆδ' ἀκούειν ιδιῶται δέραται ἀλλὰ μόγις οἱ τὰ ἐγκέλαια πψὸν τῆς
σεμιῆς Ἐλλήρων φιλοσοφίας μεμεθηκότες. καταροητίον δὲ καὶ ὅτι
οὐ παραφθείρεται ὁ περὶ ἀνεξικακίας νοῦς ὑπὸ τῆς τῶν λέξεων
εὑτελείας. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συκοφαντεῖ τὸν λόγον ὁ Κέλσος λέγον.
ἀλλὰ τῶνδε μὲν πέρι καὶ ἄλλων, ὅσα παραφθείρουσιν, ἀρ-
15 κείτω τὰ εἰρημένα καὶ ὅτῳ φίλον ἐπὶ πλέον τι αὐτῶν ζη-
τεῖν, εἴσεται.

LXII. Φέρε δὲ ἵδωμεν καὶ τὰ ἔσης, ἐν οἷς ταῦτά φησιν στῶμεν
δ' ἐκεῖθεν οὐκ ἀνέχονται γενέσεις δρῶντες καὶ βωμοὺς καὶ
ἀγάλματα. οὐδὲ γὰρ Σενύθαι τοῦτο οὐδὲ Λιβύων οἱ Νομά-
20 δες οὐδὲ Σηρες οἱ ἄθεοι οὐδὲ ἀλλα ἔθνη τὰ δυσαγέστατα
καὶ ἀνομώτατα. ὅτι δὲ καὶ Πέρσαι οὕτως νομίζουσιν, Ἡρό-
δοτος ἐν τοῖσδε ιστορεῖ „Πέρσας δὲ οἶδα νόμοισι τοῖσδε
χρεωμένους, ἀγάλματα μὲν καὶ βωμοὺς καὶ ναοὺς οὐκ ἐν
νόμῳ ποιευμένους ἴδρυεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖσι ποιεῦσι μω-

6 Luk. 6, 29. — 7 Matth. 5, 40. — 18 Vgl. Minucius Felix, Octavius Cap.
VIII 4. — 22 Herodot I 131.

1 πολλὰ Φ Bo. (Notae p. 403) Del. Rob. πολὺν Α Hö. Sp. | βαθύτερον τοῦ αὐ-
τόθεν ἐμφαινομένον Φ Del. Rob. τοῦ αὐτόθεν ἐμφαινομένον βαθύτερον Α Hö. Sp. |
2 αἵτοὺς Ausgg. αἵτοὺς Α ἔαντοὺς Φ Rob. | 3 φανερούμενορ. (καὶ φανερούμενορ)
schreibe ich nach BCDEH mit Rob., καὶ φανερούμενον Pat φανερούμενον Α Ausgg.,
vgl. meine „Textüberlieferung“ S. 139 Nr. 8 | ἀγαλογίαν Φ Del. Rob. ἀνάλογον Α Hö.
Sp. | 4 hinter καὶ εἰς + τὸν λόγον, doch expungiert, A | 5 ὡς φησι Κέλσος Ausgg.
Rob. ὡς φησι Κέλσος Α ὡς φησιν ὁ κέλσος Pat DEH ὁ ὡς φησιν ὁ κέλσος B |
6 ὁ Ἰησοῦς < Pat BDEH | σιάγωνα Pat | 9 οὕτω Α | 10 μῆδ' ΑΒ μῆδε Pat μῆ
δε CDEH | πρὸς πρὸς Α πρὸς PM VHö. Sp. | 13 τὸν] τῶν Pat | ὁ Κέλ-
σος λέγων Φ Del. λέγων ὁ Κέλσος Α Hö. Sp. Rob. | 15 mit εἰρημένᾳ endigt die
Philokalia, Cap. XV 11 (p. 79, 21 ed. Rob.) | 17—18 am innern Rand κελσ Α¹ |
21 νομίζουσιν Bo. (Notae p. 403) Del. ὀνομάζονσιν Α Hö. Sp. | 22 πέρσας Mcorr.
Ausgg. πέρσας Α | τοῖσδε] τοιοῦσιδε Herod. | 23 χρεωμένους Herod. χρεομένους
Α Ausgg. | καὶ βωμοὺς καὶ ναοὺς Α Ausgg. καὶ νηοὺς καὶ βωμοὺς Herod. | 24 ποι-
ευμένους] πορευομένους Α | ίδρυεσθαι] ίδρυσθαι Α | ποιεῦσι] ποιοῦσι Ausgg.

φίηρ ἐπιφέροντιν· ὡς μὲν ἔμοὶ δοκέει, διότι οὐκ ἀνθρωπο-
φυέας ἐνόμισαν τοὺς θεοὺς καθάπερ οἱ Ἕλληνες εἶναι.“
καὶ μὴν καὶ Ἡράκλειτος ὥδε πως ἀποφαίνεται „καὶ τοῖς
ἀγάλμασι τουτέοισιν εὔχονται, δοκοῖν εἴ τις τοῖς δόμοισι
187ν λεσχηνεύοιτο, οὐ τι | γινώσκων θεοὺς οὐδὲ ἥρωας, οἵτινές
εἰσι.“ τι γοῦν σοφότερον τοῦ Ἡρακλείτου ἡμᾶς διδάσκον-
σιν; δὲ μέν γε μάλα ἀποδῷτως ὑποσημαίνει ἡ λίθιον τὸ
„τοῖς ἀγάλμασιν“ εὔχεσθαι, ἐὰν μὴ γινώσκῃ τις „θεοὺς καὶ
ἥρωας, οἵτινές εἰσιν.“

10 Ἡράκλειτος μὲν οὕτως οἱ δὲ ἄντικον τὰ ἀγάλματα
ἀτιμάζουσιν. εἰ μὲν δτι λίθος ἢ ξύλον ἢ χαλκὸς ἢ χρυσὸς,
δν δεῖνα ἢ δεῖνα εἰργάσατο, οὐκ ἀν εἴη θεὸς, γελοία ἡ
σοφία. τίς γὰρ καὶ ἄλλος εἰ μὴ πάντη νήπιος ταῦτα ἡγε-
ται θεοὺς ἀλλὰ θεῶν ἀναθήματα καὶ ἀγάλματα; εἰ δὲ δτι
15 μηδὲ θείας εἰκόνας ὑποληπτέον, ἀλλην γὰρ εἶναι θεοῦ μορ-
φὴν, ὥσπερ καὶ Πέρσαις δοκεῖ λελήθασιν αὐτοὶ σφᾶς αὐ-
τοὺς ἐλέγχοντες, ὅταν φῶσιν δτι „δ θεὸς ἐποίησε τὸν ἀν-
θρωπον“ ἵδιαν „εἰκόνα“ τὸ δὲ εἶδος ὅμοιον ἔαυτῷ. ἀλλὰ
20 συνθήσονται μὲν εἶναι ταῦτα ἐπὶ τιμῆ τινων, ἢ ὅμοιων ἢ
ἀνομοίων τὸ εἶδος, οὐτε δὲ θεοὺς εἶναι, οἷς ταῦτα ἀνάπει-
ται, ἀλλὰ δαίμονας, οὐδὲ χρῆναι θεραπεύειν δαίμονας
ὅστις σέβει θεόν.

LXIII. Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ λεκτέον δτι, εἴπερ Σκύθαι | καὶ 739
Αιβύων οἱ Νομάδες καὶ Σῆρες, οὓς φησιν ἀθέους εἶναι δ Κέλ-
25 σος, καὶ ἄλλα ἔθνη δυσαγέστατα καὶ ἀνομώτατα ἀλλὰ καὶ
Πέρσαι οὐκ ἀνέχονται νεώς ὁρῶντες καὶ βωμοὺς καὶ ἀγάλ-
ματα, οὐ παρὰ τοῦτο ἵσον ἐστὶ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τούτων ἐκείνους
τῷ καὶ ἡμᾶς μὴ ἀνέχεσθαι αὐτῶν. ἐξεταστέον γὰρ τὰ δόγματα,

3 Vgl. Heracliti Ephesii Reliquiae rec. I. Bywater, Oxonii 1877, p. 48 Nr. 126
(= Fr. phil. gr. ed. Mullach, I 323 Nr. 61). Clemens Alex., Protrept. Cap. IV 50
p. 44 ed. Potter. K. J. Neumann, Heraclitea (Hermes XV 605. XVI 159) und oben
I 5, I 58 Z. 28. — 11 Vgl. Jes. 44, 9 ff. Jerem. 10, 3 ff. Weish. Sal. 13, 10. Act.
17, 29 (Deut. 4, 28). I Kor. 3, 12. Justin, Apol. I 9. Ep. ad Diogn. Cap. II. Athenag. Legat. Cap. XV. Theophil. ad Autol. II 2 (vol. I³ p. 28. 30. vol. III³ p. 160 sqq.
vol. VII p. 66. 68 [p. 15 sq. ed. Ed. Schwartz] vol. VIII p. 48 ed. Otto). — 17 Vgl.
Gen. 1, 26. 27 und oben VI 63.

1 δοκέει] δοκέειν Herod. | διότι] δτι Herod. | 2 καθάπερ] κατά περ Herod. |
5 οὐ τι Hö. Sp. οὐτι A οὐτε Del. | γιγνώσκων AAusgg. | 6 διδασκ [so] A | 8 γι-
γνώσκη A Ausgg. | 12 γελοῖα A | ἡ] Spiritus fehlt A | 14 θεοῖς aus θεὸι, w. e. seh,
von I. H. corr. A | hinter ἀλλὰ + μὴ Del. (I 738 Anm. d) unrichtig | 16 σφᾶς
aus σφᾶς corr. A | 23—24 am Rand ὁ̄ A¹.

ἀφ' ὧν δρμάμενοι οὐκ ἀνέχονται ναῦν καὶ ἀγαλμάτων οἱ μὴ ἀνεχόμενοί γε αὐτῶν· ἵν', εἰ μὲν ἀπὸ ὑγιῶν δογμάτων οὐκ ἀνέχεται, ἐπαινῆται δὲ μὴ ἀνεχόμενος, εἰ δὲ ἀπὸ ἐσφαλμένων, ψέγηται.

5 δυνατὸν γὰρ τὸ αὐτὸν ἀπὸ διαφόρων δογμάτων γίνεσθαι. οὗτον ἐπὶ παραδείγματος ἐκκλίνοντες τὸ μοιχεύειν οἱ τὰ τοῦ Κιτιέως Ζήνωνος φιλοσοφοῦντες ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ Ἐπικούρου τινὲς δὲ καὶ τῶν παντελῶς ἴδιωτῶν. ἀλλ' ὅρα ὅση διαφωνία ἔστι περὶ τῆς τοῦ μοιχεύειν ἐκκλίσεως τῶν τοσούτων οἱ μὲν διὰ τὸ κοινωνικὸν καὶ παρὰ 10 φύσιν εἶναι τῷ λογικῷ ζῷῳ νοθεύειν τὴν ὑπὸ τῶν νόμων ἐτέρῳ προκαταληφθεῖσαν γυναικα καὶ φθείρειν τὸν ἄλλον ἀνθρώπον οἴκον, οἱ δὲ ἀπὸ Ἐπικούρου οὐ διὰ τοῦτο οὐ μοιχεύοντες, ὅτε ἀπέχονται τοῦ μοιχεύειν, ἀλλὰ διὰ τὸ νενομικέναι τέλος τὴν ἡδονὴν, πολλὰ δὲ ἀπαντᾶν πωλυτικὰ τῆς ἡδονῆς τῷ εἰξαντι μᾶς τῇ τοῦ μοιχεύειν ἡδονῇ καὶ ἔσθ' ὅτε φυλακὰς ἢ φυγὰς ἢ θαράτους πολλάκις δὲ πρὸ τούτων καὶ κινδύνους κατὰ τὸ ἐπιτηρεῖν τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἔξοδον ἀπὸ τῆς οἰκίας καὶ τῶν τὰ ἐκείνου φρονούντων· ὡς εἰ καθ' ὑπόθεσιν μοιχεύοντα οἴον τ' ἣν λαθεῖν καὶ τὸν ἀνδρα τῆς γυναικὸς καὶ τοὺς οἰκείους πάντας αὐτοῦ καὶ τοὺς, παρ' οἷς τις ἐκ τοῦ μοιχεύειν ἀδοξεῖ, κανὸν ἐμοίχευσε διὰ τὴν ἡδονὴν δὲ Ἐπικούρειος. | εἰ δὲ καὶ δὲ ἴδιωτης ποτὲ παρὸν μοιχεύειν οὐ μοιχεύει, εὐρεθείη ἀν ἐνίοτε διὰ τὸν ἐνεστῶτα ἐκ τοῦ νόμου φόβον καὶ τὰς κολάσεις *(οὐ)* μοιχεύων. καὶ οὐ διὰ τὸ θηρᾶσθαι πλείονας ἡδονὰς δὲ τοιοῦτος ἀπέχονται ἀν τοῦ μοιχεύειν. δοῦσες οὖν ὅτι τὸ ἐν εἶναι νομιζόμενον ἔργον, ἢ 188¹ τῆς μοιχείας ἀτοχὴ, παρὰ τὰς προθέσεις τῶν ἀπεχομένων οὐ τεττὸν ἀλλὰ διάφορον γίνεται· ἢ γὰρ ἀπὸ ὑγιῶν δογμάτων ἢ ἀπὸ μοχθηρῶν καὶ ἀσεβεστάτων τῶν ἐν τῷ Ἐπικούρειῳ ἢ τῷ τοιφθεὶ ἴδιωτῃ.

LXIV. "Ωσπερ οὖν τὸ ἐν τοῦτο πρᾶγμα, ἢ τῆς μοιχείας ἀποχὴ, ἐν εἶναι δοκοῦσα πολλὰ ἀλίσκεται τυγχάνοντα παρὰ τὰ διάφορα

6 Vgl. The fragments of Zeno and Cleanthes by A. C. Pearson, Cambridge 1891, p. 209 Nr. 178. — 7 Vgl. H. Usener, Epicurea p. 322, 23 Nr. 535.

1 δρμάμενοι Με corr. Jol Bo. (Notae p. 403) Del. δρμῆμεν οἱ Α | 3 ἐπαινῆται V corr. Del. ἐπαινεῖται Α Hö. Sp. | 7—8 am Rand ση Α¹ | 9—10 am Rand καλά Α¹ | 9 hinter καλ + διὰ τὸ H. Usener, Epicurea p. 322, 27 adn. | 11 προκαταληφθεῖσαν M Ausgg. προκαταλειφθεῖσαν Α | 12 διατοντο [so] Α | 14. ἀπαντᾶν Jol corr. Del. (I 739 Anm. b) ἀπαντᾶ Α Hö. Sp. | 17 φρονούντων] φρονούντων vermutet Del. (I 739 Anm. b) | 20 ἐπίκονορος [so] Α | 22 vor μοιχεύων + *(οὐ)* M Jol, Hö. u. Sp. am Rand; vor μοιχεύων + *(μὴ)* V corr. Ausgg. im Text | 24 ὅτι] ο in Correctur Α | ἐν εἶναι M² (am Rand) Jol Ausgg. ἐνεῖναι Α | 25 ἀποχὴ Del. (I 739 Anm. c), vgl. unten VII 64 a. A.; ἀποδοχὴ Α Ausgg. | ταυτὸν Α | 27 ἐπικονορίω Α | τοιφθεὶ Α τοιφθεὶ Ausgg.

δόγματα καὶ τὰς προθέσεις, οὗτως καὶ τῶν μὴ ἀνεχομένων παρὰ βωμοῖς καὶ ναοῖς καὶ ἀγάλμασι σέβειν τὸ θεῖον Σκύθαι μὲν ἡ Λιβύων οἱ Νομάδες ἡ Σῆρες οἱ ἄθεοι ἡ Πέρσαι ἀπὸ δογμάτων τοῦτο πράττουσιν ἄλλων, ἡ ὡν Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ἁνέχονται τῆς τοιαύτης ὑπολαμβανομένης εἰς τὸ θεῖον θεραπείας· οὐδεὶς ἐκείνων διὰ τὸ ἐκκλίνειν καὶ κατασπᾶν καὶ κατάγειν τὴν περὶ τὸ θεῖον | θρησκείαν ἐπὶ τὴν τοιαύτην ὕλην οὐτωσὶ ἐσχη- 740 ματισμένην οὐκ ἀνέχεται βωμῶν καὶ ἀγαλμάτων οὐδὲ διὰ τὸ διειληφέναι περὶ δαιμόνων ὅτι τοιοῦτοι παρακαθέζονται σχήμασι 10 καὶ χωρίοις, ἥτοι ὑπό τινων μαγγανεῖων κατακλιθέντες ἡ καὶ ἄλλως δυνηθέντες προκαταλαβεῖν ἔντοῖς τόπους. ἐν οἷς τῆς τῶν θυμε- τῶν ἀποφορᾶς λίχνως μεταλαμβάνοντες παράνομον ἵδοντὶν καὶ πα- ρανόμους θηράσονται· Χριστιανοὶ δὲ καὶ Ἰουδαῖοι διὰ τὸ „κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις“ ⟨καὶ⟩ διὰ τὸ 15 „οὐκ ἐσονται σοι θεοὶ ἐτεροὶ πλὴν ἐμοῦ“ καὶ „οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον οὐδὲ παντὸς ὅμοιώμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ⟨ἄνω⟩ καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τῷ ὕδατι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυ- νήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς“ καὶ διὰ τὸ „κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις“ καὶ ἄλλα πλείονα 20 τούτοις παραπλήσια οὐ μόνον ἐπτρέπονται νεώς καὶ βωμοὺς καὶ ἀγάλματα, ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ ἀποθνήσκειν, ὅτε δεῖ, ἐτοίμως ἐχον- ται ὑπὲρ τοῦ μὴ μολύναι τὴν περὶ τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων ὑπόληψιν διά τινος τοιούτου παρανομήματος.

LXV. Εἴρηται δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ Περσῶν πρὸς τὸ νεώς 25 μὲν αὐτοὺς μὴ ἴδούεσθαι σέβειν δὲ τὸν ἥλιον καὶ τὰ τοῦ θεοῦ δημιουργήματα· ὅπερ ἡμῖν ἀπαγορεύεται, διδασκομένοις μὴ λατρεύειν „τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα“ ἀλλ᾽ εἰδέναι μὲν ὅτι „ἥ κτίσις ἐλευ- θερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς

13 Deut. 6, 13 (Matth. 4, 10). — 15 Exod. 20, 3. — Exod. 20, 4. 5. — 18 Matth. 4, 10. Luk. 4, 8 (Deut. 6, 13). — 24 Vgl. oben V 41. 44. VI 22. — 26 Vgl. Röm. 1, 25. — 27 Röm. 8, 21.

1 οὗτος A οὕτω Ausgg. | 6 καὶ (νορ κατασπᾶν)] αἱ ausgebrochen, z. u. Gravis erhalten A; τὸ für καὶ liest Bo. (Notae p. 404) | 7 ἐσχηματισμένην] ἐσχ halb ausge- brochen A | 9 διειληφέναι aus εἰληφέναι corr. A¹ | 10 κατακλιθέντες] nicht mit Bo. (Notae p. 404) in κατακληθέντες zu corr. | 12 παρανόμους] ,Intelligo ipsos Idololatras' Bo. (Notae p. 404); dagegen vermute ich, dass dahinter ein Substantivum ausgefallen ist, vielleicht ⟨συροντίας⟩, vgl. oben IV 26, I 296 Z. 4; παρανόμως P Del. | 13 θηράσονται A Hö. Sp. θηράσωνται Bo. (Notae p. 404) Del. | 14 ⟨καὶ⟩ füge ich mit Del. ein | 16 παντὸς] πᾶν P Del. | ⟨ἄνω⟩ füge ich mit den Ausgg. ein | 22 μολύναι A | 25 ἴδούεσθαι schreibe ich, ἴδούσθαι A Ausgg., derselbe Fehler oben VII 62, S. 211 Z. 24 | 26 ἀπαγορεύεται] ἀπηγόρευται Sp. Del.

δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ¹ καὶ ὅτι „ἡ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν νιῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται“ καὶ ὅτι „τῇ ματαίότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκοῦσα ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα 188^ν ἐπ’ ἐλπίδι,“ καὶ μὴ μὴν καὶ δεῖν | τὰ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ „τῆς φθιόδας“ 5 καὶ ἐπὶ „τῇ ματαίότητι“ ὑποτεταγμένα καὶ „ἐπ’ ἐλπίδι“ κρείττοντι ταῦτα πράττοντα ἐν χώρᾳ τιμᾶν θεοῦ τοῦ ἀνενδεοῦς ἢ τοῦ νιῶν αὐτοῦ καὶ πρωτοτόκου „πάσης κτίσεως.“ ἀρκεῖ τοίνυν πρὸς ἐκείνοις καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Περισῶν ἔθνους, βωμοὺς καὶ ἀγάλματα ἐκτρεπομένων λατρευόντων δὲ „τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.“

10 ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν Ἡρακλείτον παρέθετο λέξιν, ὑποδιηγησάμενος αὐτὴν ὑποσημαίνονταν ἡλίθιον εἶναι τὸ „τοῖς ἀγάλμασιν“ εὕχεσθαι, ἐὰν μὴ γιγνώσκῃ τις „θεοὺς καὶ ἥρωας, οἵτινές εἰσι,“ λεκτέον ὅτι γιγνώσκειν μὲν ἔστι θεὸν καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ καὶ τοὺς τετιμημένους ὑπὸ θεοῦ τῇ θεὸς προσηγορίᾳ καὶ μετέχοντας 15 τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐτέρους ὅντας παρὰ πάντας τοὺς θεοὺς „τῶν ἔθνων,“ „οἵτινές εἰσι“, „δαιμόνια“. οὐ μὴν δυνατόν ἔστι καὶ γιγνώσκειν τὸν θεὸν καὶ „τοῖς ἀγάλμασιν“ εὔχεσθαι.

LXVI. | Καὶ οὐ μόνον τὸ εὔχεσθαι „τοῖς ἀγάλμασιν“ ἡλίθιόν 741 ἔστιν ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ συμπεριφερόμενον τοῖς πολλοῖς προσποιεῖσθαι 20 „τοῖς ἀγάλμασιν“ εὔχεσθαι, ὅποιν ποιοῦσιν οἱ τὰ ἀπὸ τοῦ Περιπάτου φιλοσοφοῦντες καὶ οἱ τὰ Ἐπικούρουν ἢ Ἀποκρύπτουν ἀστεξόμενοι· οὐδὲν γὰρ ρόθορ χρὴ ἐρντάροιτεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀληθῶς εἰς τὸ θεῖον εὔσεβοῦς. οὐ τιμῶμεν δὲ τὰ ἀγάλματα καὶ διὰ τὸ μὴ τὸ ὄσον ἐφ’ ἥμιν καταπίπτειν εἰς ὑπόληψιν τὴν περὶ τοῦ εἶναι τὰ 25 ἀγάλματα θεοὺς ἐτέρους. διὸ καὶ ἐγκαλοῦμεν Κέλσῳ καὶ πᾶσι τοῖς ὄμολογοῖς μὴ εἶναι ταῦτα θεοὺς ὅτι τῶν δοκούντων εἶναι σοφῶν καὶ ἡ φαινομένη περὶ τὰ ἀγάλματα τιμή· ἢ καὶ ἀκολουθοῦντες οἱ πολλοὶ οὐ μόνον κατὰ συμπεριφορὰν σέβειν αὐτὰ νομίζοντες ἀμαρτάνοντιν ἀλλὰ γὰρ καὶ καταπίπτοντες τῇ ψυχῇ ἐπὶ τὸ 30 νομίζειν ταῦτα εἶναι θεοὺς καὶ μηδὲ ἀνεχόμενοι ἀκούειν ὅτι οὐκ εἰσὶ ταῦτα θεοὶ τὰ ὑπ’ αὐτῶν προσκυνούμενα.

Κέλσος μὲν οὖν φησιν αὐτὰ μὴ ἡγεῖσθαι θεοὺς ἀλλὰ θεῶν ἀναθήματα, μὴ ἀποδεικνὺς, πῶς οὐκ ἀνθρώπων εἰσὶ ταῦτα ἀνα-

1 Röm. 8, 19. — 2 Röm. 8, 20. — 4 Vgl. Röm. 8, 21. 20. — 7 Vgl. Kol. 1, 15. — 9 Vgl. Röm. 1, 25. — 13 Vgl. Joh. 1, 14. 18. 3, 16. 18. I Joh. 4, 9. — 14 Vgl. Psal. 49, 1. — 15 Vgl. Psal. 95, 5. — 19 Vgl. oben Exhort. Cap. VI a. A. und H. Usener, Epicurea p. 259, 14 Nr. 390.

12 γιγνώσκη Α Ausgg. | 13 γιγνώσκειν Α Ausgg. | 20 Περιπάτου] πάτον ausser τ u. d. Acut fast ganz ausgebrochen Α | 22 ἐν < Ausgg. | 27 καὶ (vor ἦ)] γίνεται vermutet Bo. (Notae p. 404) | ᾧ Α οἷς Me corr. Ausgg. | 33 ἀποδεικνὺς] ε ausgebrochen Α.

θύματα ἀλλ', ὡς ὀνόμασεν, αὐτῶν τῶν θεῶν. σαφὲς γὰρ ὅτι ἐστὶν ἀνθρώπων πεπλανημένων περὶ τὸ θεῖον ταῦτα ἀναθήματα. ἀλλ' οὐδὲ θείας εἰκόνας ὑπολαμβάνομεν εἶναι τὰ ἀγάλματα, ἄτε μορφὴν ἀοράτου καὶ ἀσωμάτου μὴ διαγράφοντες θεοῦ. ἐπεὶ δὲ ὑπολαμβάνει ἡμᾶς ὁ Κέλσος τοῖς ἐναντίοις περιπίπτειν, ὅτε φα-
μὲν μὴ εἶναι ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον καὶ ὅτε πιστεύομεν ὅτι „ὁ
θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον“ ἰδίαν „εἰκόνα“ καὶ ἐν εἰκόνι
θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· λεκτέον, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴρηται,
ὅτι τὸ „κατ' εἰκόνα θεοῦ“ ἐν ψυχῇ λογικῇ, τῇ ποιᾷ κατ' ἀρετὴν,
σφόδρεσθαι φαμεν. καὶ ἔνθα μέντοι ὁ Κέλσος, μὴ ἴδων διαφορὰν
εἰκόνος θεοῦ καὶ τοῦ „κατ' εἰκόνα θεοῦ“, φησὶν ἡμᾶς λέγειν
ὅτι „ὁ θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον“ ἰδίαν „εἰκόνα“ καὶ
εἰδος ὅμοιον ἔαυτῷ· εἴρηται | δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω καὶ πρὸς
ταῦτα.

15 LXVII. Εἰθ' ἔξῆς φησὶ περὶ Χριστιανῶν ὅτι συνθήσονται μὲν
· εἶναι ταῦτ' ἐπὶ τιμῇ τινων, ἢ ὅμοιον ἢ ἀνομοίων τὸ εἶδος,
οὕτε δὲ θεοὺς εἶναι, οἷς ταῦτ' ἀνάκειται, ἀλλὰ δαιμονας,
οὕτε χρῆναι θεοαπεύειν δαιμονας ὅστις σέβει θεόν. καὶ εἰ
ἡπίστατο γε τὸν περὶ δαιμόνων λόγον καὶ ὡν ἔκαστος αὐτῶν
20 ἐνεργεῖ, εἴτε καλούμενος ὑπὸ τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν εἴτε καὶ ἐκον-
σίως ἐπιδιδοὺς ἔαυτὸν ἢ βούλεται καὶ δύναται ἐνεργείᾳ, καὶ διειλήφει
τὸν περὶ δαιμόνων λόγον, πολὺν ὄντα καὶ δύσληπτον τῇ ἀνθρω-
πίνῃ φύσει, οὐκ ἀν ἐνεκάλεσεν ἡμῖν, φάσκονσιν ὅτι οὐ χρὴ θεοα-
πεύειν δαιμονας ὅστις σέβει τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν. καὶ τοσοῦτόν
25 γε ἀποδέομεν τοῦ θεοαπεύειν δαιμονας. ὅστε καὶ ἀπελαύνειν
αὐτὸνς εὐχαῖς καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ιερῶν γραμμάτων μιθήμασιν ἀπὸ 742
τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καὶ ἀπὸ τῶν τόπων, ἐν οἷς αὐτὸνς ἴδον-
τασιν, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ζόφων. πολλάκις γὰρ ἐπὶ τῇ λύμῃ
καὶ τῶν τοιούτων ἐνεργοῦσί τινα οἱ δαιμονες.

30 LXVIII. Λιὰ δὲ τὰ ἀνωτέρω πολλὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἡμῖν εἴρη-
μένα οὐ χρὴ νῦν παλιλλογεῖν πρὸς τὸ ὅτι μὲν οὖν αὐτοὶ διελέγ-

6 Vgl. Gen. 1, 26. 27. — 8 Vgl. oben VI 63. — 9 u. 11 Vgl. Gen. 1, 27. —
13 Vgl. oben VI 63. — 30 Vgl. oben I 69. 70. II 63—66. III 41—43. VI 75—77.
VII 16. 17. 35. 36. 40. 45. 46. 52.

3 εἰκόνας schreibe ich mit Bo. (Notae p. 404), εἰκόνος Α Ausgg. | 4 διαγρά-
φοντες Α Hö. Sp. διαγράφοντα P Del. | 5 u. 6 ὅτε—ὅτε] sehr leicht in ὅτι—ὅτι zu
verlesen A | 18 οὔτε] wohl nicht in οὐδὲ zu corr., was Celsus geschrieben hat, vgl.
oben VII 62, S. 212 Z. 21 | 27 αὐτὸνς Bo. (Notae p. 404) Del. αὐτὸνς Α Hö. Sp. |
28 ἐπὶ M² (am Rand) Jol Ausgg. (im Text) ἐν A | 29 hinter δαιμονες + πολλὰ γὰρ
ἐν τῇ λύμῃ, doch expungiert, A.

χονται σαφῶς οὐθεὸν ἀλλ' οὐδὲ δαιμονα, ἀλλὰ νευρὸν σέβοντες. τοῦτο μὲν αὐτίκα διὰ τοῦτο παραλιπόντες ἴδωμεν τὰς ἔξης τοῦ Κέλσου λέξεις, ἐν αἷς φησι· πρότερον δὲ ἐρήσομαι, διὰ τὶ δαιμονας οὐθεραπευτέον; οὐ πάντα μέντοι κατὰ γνώμην 5 διοικεῖται τοῦ θεοῦ, καὶ πᾶσα ἐξ ἐκείνου πρόνοια; καὶ ὁ τι περ ἄν ⟨ἢ⟩ ἐν τοῖς ὅλοις, εἴτε θεοῦ ἔργον εἴτ' ἀγγέλων εἴτ' ἄλλων δαιμόνων εἴτε ἥρωών, πάντα ταῦτα ἔχει νόμον ἐκ τοῦ μεγίστου θεοῦ, τέτανται δὲ ἐφ' ἐκάστῳ δύναμιν λαχὼν ὅστις ἡξίωται; τοῦτον οὖν τὸν ἐκεῖθεν ἔξουσίας τετυχη- 10 κότα οὐθεραπεύσει δικαιώς ὁ σέβων τὸν θεόν; οὔτε γὰρ οἶόν τε, φησὶ, „δουλεύειν“ τὸν αὐτὸν πλείοσι „κυρίοις.“

ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις ὅσα συναρπάζει, δεόμενα οὐκ εὐκαταφρονήτου ἔξετάσεως ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμης βαθυτέρων καὶ ἀποδόητοτέρων περὶ τῆς τῶν ὅλων πραγμάτων διοικήσεως. τὸ γὰρ πάντα 15 κατὰ γνώμην διοικεῖσθαι τοῦ θεοῦ πῶς λέγεται, ἔξεταστέον, καὶ πότερον τὸ διοικεῖσθαι φθάνει καὶ ἐπὶ τὰ ἀμαρτανόμενα ἢ μή. εἰ μὲν γὰρ φθάνει τὸ διοικεῖσθαι καὶ ἐπὶ τὰ ἀμαρτανόμενα οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ δαιμοσι καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν ἔξω σωμάτων πέφυκεν ἀμαρτάνειν, δράτω τὴν ἀτοπίαν ὁ τοῦτο λέγων 20 τοῦ πάντα κατὰ γνώμην διοικεῖσθαι τοῦ θεοῦ ἀκολούθει γὰρ τῷ λόγῳ καὶ τὰ ἀμαρτανόμενα καὶ πάντα τὰ ἀπὸ κακίας κατὰ γνώμην διοικεῖσθαι τοῦ θεοῦ, ὅπερ οὐ ταῦτόν ἐστι τῷ οὐ κωλύοντος τοῦ θεοῦ γίνεται· εἰ δὲ καὶ κυρίως τις ἀκούοι τοῦ διοικεῖσθαι, διοικεῖσθαι μὲν λέγει τὰ ἀπὸ κακίας διοικούμενα (δη- 25 λονότι πάντα κατὰ γνώμην διοικεῖται τοῦ θεοῦ), καὶ οὐ 189^ν παρανομεῖ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ | θεοῦ πᾶς ἀμαρτάνων.

τὸ δ' ὄμοιον καὶ περὶ προνοίας διασταλτέον καὶ λεκτέον ὅτι τὸ πᾶσα ἐξ ἐκείνου πρόνοια σημαίνει μέν τι ἀληθές, ὅτε ἡ πρόνοια σπουδαῖόν ἐστιν· εἰ δ' ἀπαξαπλῶς πάντα τὰ γινόμενα ⟨κατὰ⟩ 30 πρόνοιαν εἶναι φήσομεν, κανόν κακῶς τι γίνηται, ψεῦδος ἐσται τὸ

11 Vgl. Matth. 6, 24. Luk. 16, 13.

6 ⟨ἢ⟩ füge ich ein, vgl. unten S. 218 Z. 3 u. VII 70, S. 219 Z. 28 | 9 ἡξιωται [so] A | 10 θεραπεύσει schreibe ich nach der Wiederholung der Stelle, unten VII 70, S. 220 Z. 3; θεραπεύει AAusgg. | δικαιώς [so] A | 11—12 am Rand ὡς A¹ | 22 ταῦτόν A | 23 καὶ tilgt Del. (I 742 Anm. f) ohne Grund und setzt dafür καὶ vor dem zweiten διοικεῖσθαι (Z. 24) ein | 24 λέγει] λέγοι liest Del. (I 742 Anm. f), aber wenn der Bedingungssatz bis διοικούμενα (Z. 24) reichen würde, liesse sich μὲν (Z. 24) nicht erklären | 28 πᾶσα MAusgg., vgl. unten S. 218 Z. 1; πᾶσιν A | 29—30 am Rand ση A¹ | 29 ⟨κατὰ⟩ füge ich mit Del. nach Jol (am Rand) ein.

πᾶσα ἐξ ἑκείνου πρόνοια· εἰ μὴ ἄρα καὶ τὰ κατ' ἐπακολούθησιν τῶν ἐκ προνοίας θεοῦ λέγοι τις εἶναι ἐκ προνοίας θεοῦ.

ἀποφαίνεται δὲ καὶ ὃ τι περ ἀνὴρ ἐν τοῖς ολοις, εἴτε θεοῦ ἔργον εἴτε ἀγγέλων εἴτε ἄλλων δαιμόνων εἴτε ἥδων,
5 πάντα ταῦτα ἔχει νόμον ἐκ τοῦ μεγίστου θεοῦ, καὶ οὐκ ἀληθῆ γε λόγον ἀποφαίνεται. οὐδὲ γὰρ τὰ παρανομοῦντα ἐπόμενα νόμῳ τῷ ἀπὸ μεγίστου θεοῦ παρανομεῖ. | παρανομεῖν δὲ ὁ 743 λόγος δείκνυσιν οὐ μόνον ἀνθρώπους φαύλους ἀλλὰ καὶ τοὺς φαύλους δαιμονας καὶ τὸν φαύλους ἀγγέλους.

10 LXIX. Φαύλους δὲ δαιμονας οὐ μόνοι λέγομεν ἡμεῖς ἀλλὰ καὶ σχεδὸν πάντες, ὅσοι δαιμονας τιθέασιν εἶναι. οὐ πάντα οὖν ἔχει νόμον ἐκ τοῦ μεγίστου θεοῦ. ὅσα γὰρ παρ ἰδίᾳν ἀποσεξίαν, κακίαν ἢ πενηνήσιαν ἢ ἄγνοιαν τῶν καλῶν, ἀποπέπτωσε τοῦ θείου νόμουν, οὐκ ἔχει τὸν νόμον τοῦ θεοῦ ἀλλ', ἵνα ὀνομάσω κανὼ
15 ὄνόματι καὶ τῷ κατὰ τὴν γραφὴν, τὸν νόμον ἔχει „τῆς ἀμαρτίας.“
κατὰ μὲν οὖν τὸν πολλοὺς τῶν τιθέντων εἶναι δαιμονας καὶ οἱ φαῦλοι δαιμονες οὐκ ἔχουσι τὸν ἀπὸ τοῦ θεοῦ νόμον ἀλλὰ παρανομοῦσι· κατὰ δὲ ἡμᾶς πάντες δαιμονες ἀποπεσόντες τῆς ἐπὶ τῷ ἀγαθὸν ὄδοι, πρότερον οὐκ ὄντες δαιμονες· καὶ ἔστιν εἶδος τῶν
20 ἐκπεσόντων θεοῦ τὸ τῶν δαιμόνων. διόπερ οὐ χρὴ θεραπεύειν δαιμονας ὅστις σέβει θεόν.

δηλοῦται δὲ τὰ περὶ τὸν δαιμονας καὶ ἐκ τῶν καλούντων δαιμονας ἐπὶ τοῖς ὀνομαζομένοις φίλτροις ἢ μισήθροις ἢ ἐπὶ κωλύσει πράξεων ἢ ἄλλων τοιούτων μυρίων· ἀπερ ποιοῦσιν οἱ δι'
25 ἐπωδῶν καὶ μαγγανεῶν μεμαθηκότες καλεῖν καὶ ἐπάγεσθαι δαιμονας ἐφ' ἣ βούλονται. διόπερ ἡ πάντων δαιμόνων θεραπεία ἀλλοτρία ἡμῶν ἔστι, τῶν σεβόντων τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν. καὶ θεραπεία δαιμόνων ἔστιν ἡ θεραπεία τῶν νομιζομένων θεῶν· „πάντες“ γὰρ „οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια.“ δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ εἰς τὰ
30 δοκοῦντα ἐρεγέστερα τῶν νομιζομένων ἴερῶν κατακλίσεις περιέργους γεγονέναι καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἴδρυσεως τῶν τοιῶνδε ξοάνων καὶ νεῶν, ὁστινας κατακλίσεις οἱ τῇ τῶν δαιμόνων διὰ μαγγα-

7 Vgl. II Petr. 2, 4. Judas 6. — 15 Vgl. Röm. 8, 2. — 28 Psal. 95, 5.

13 τῶν καλῶν A Hö. Sp. τοῦ καλοῦ P Del. | ἀποπέπτωσεν Ausgg. | 17 τοῦ < M Ausgg. | 22 καλούντων δαιμονας A Hö. Sp. καλούντων αὐτὸν P Del., doch vgl. z. B. unten S. 219 Z. 2 | 23 μισήθροις A μισήτροις P, M² am Rand, Jol Ausgg. | 24 δι' i in Correctur A | 30 κατακλίσεις aus κατὰ κλήσεις corr. A κατακλήσεις liest Bo. (Notae p. 404), κατακλήσεις oder κατακλήσεις Del. (I 743 Anm. d) | 32 κατακλίσεις aus κατακλήσεις corr. A κατακλήσεις liest Bo. (Notae p. 404), κατακλήσεις oder κατακλήσεις Del. (I 743 Anm. d) | τῇ ἢ in Correctur A | hinter μαγγανεῶν ein Buchst. ausgeradiert A.

νειῶν θεραπείᾳ σχολάζοντες πεποίηνται. διὸ δέδοκται ἡμῖν φεύγειν
ώς ὅλεθρον τὴν τῶν δαιμόνων θεραπείαν· δαιμόνων δὲ θερα-
πείαν εἶναι φαμεν πᾶσαν τὴν νομιζομένην παρ' Ἑλλησι παρὰ βω-
μοῖς καὶ ἀγάλμασι καὶ ναοῖς θεῶν θρησκείαν.

5 LXX. Δεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ τέταυται δὲ ἐφ' ἐκάστῳ δύναμιν
λαχὼν τοῦ μεγίστου θεοῦ ὅστις ἥξιται οὐτινοσοῦν ἔργον
πάννυ βαθυτέρας ἐπιστήμης καὶ δινεμένης παραστῆσαι. πότερόν ποτε
190^r ὡς οἱ δῆμοι ἐν ταῖς | πόλεσι καὶ οἱ τεταγμένοι ἐπὶ τῶν σκυθρω-
πῶν μὲν ἀναγκαίων δὲ ἐν ταῖς πολιτείαις πραγμάτων οὕτως εἰσὶ⁷⁴⁴
10 τεταγμένοι μοχθηροὶ δαίμονες ἐπὶ τινῶν ὑπὸ τοῦ διοικοῦντος
τὰ ὅλα λόγου θεοῦ, ἢ ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς ἐρημίαις ληστεύοντες καὶ
ἔνα τινὰ προστησάμενοι ἄρχειν αὐτῶν οὕτως οἱ δαίμονες οἰονεὶ⁷⁴⁴
κατὰ τόπους τῆς γῆς σεβτήμενοι γερόμενοι ἔρχοντά τινα ἱεροῖς
πεποιήκασι, τὸν ἡγησόμενον αὐτῶν εἰς τὰς πράξεις, ἃς εἴλαντο ὑπὲρ
15 τοῦ κλέπτειν καὶ ληστεύειν ἀνθρώπων | ψυχάς.

χρεία δὲ τῷ μέλλοντι εἰς ταῦτα λέγειν παλῶς, ἵνα περὶ Χριστια-
νῶν ἀπολογήσηται, ἐκτρεπομένων ἄλλο τι σέβειν παρὰ τὸν ἐπὶ⁷⁴⁴
πᾶσι θεὸν καὶ τὸν πρωτότοκον „πάσης κτίσεως“ λόγον αὐτοῦ, διη-
γήσασθαι καὶ τὸ „πάντες, ὅσοι ἥλθον πρὸ ἐμοῦ, κλέπται εἰσὶ καὶ
20 λησταί. καὶ οὐκ ἤκουονεν αὐτῶν τὰ πρόβεται· καὶ τὸ „οὐ κλέπτης
οὐκ ἔρχεται. εἰ μὴ ἴνε κλέψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ.“ καὶ εἴ τι ἄλλο
τούτοις εἴρηται παρατλήσιον ἐν τοῖς ἰεροῖς γράμμασι, ὥσπερ καὶ
τὸ „ἴδον δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων
καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δέραμιν τοῦ ἐχθροῦ. καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ
25 ἀδικήσῃ“ καὶ τὸ „ἐπ’ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ καὶ παταπ-
τήσεις λέοντα καὶ δράκοντα.“

ἄλλο οὐδαμῶς ἥδει ταῦτα δέ Κέλσος· εἰ γὰρ ἥδει, οὐκ ἀν εἰπε·
καὶ ὁ τι περ ἀν ἦ ἐν τοῖς ὅλοις, εἴτε θεοῦ ἔργον εἴτε ἀγ-
γέλων εἴτε ἄλλων δαιμόνων εἴτε ήρώων, ταῦτ’ ἔχει νόμον

11 Vgl. Joh. 1, 1. — 18 Vgl. Kol. 1, 15. Joh. 1, 1. — 19 Joh. 10, 8. —
20 Joh. 10, 10. — 23 Luk. 10, 19. — 25 Psal. 90, 13.

3 νομιζομένην] ἐν auf Rasur | 5 Δεῖται schreibe ich, εἴπε ΑAusgg. | δὲ καὶ] ἐ καὶ auf Rasur A | εἰς von Hö. Sp. eingeklammert, von Del. getilgt | 6 hinter
ἔργον + δεῖται δὲ M² am Rand, Jol Ausgg. | 7 βαθυτέρας] ♀ fast ganz ausge-
brochen A | 9 ἀναγκαῖων] i aus t corr. A | 14 πεποιήκασι] η̄ in Correctur A | εἴ-
λαντο A εἴλοντο MAusgg. | 18 hinter αὐτοῦ + καὶ θεὸν Del. | 20 δέ in Correctur
A, 23 vor πατεῖν + τοῦ MAusgg., doch vgl. oben Exhort. Cap. XXXV, I 31 Z. 7,
und c. Cels. VII 57, S. 207 Z. 6 | 24 ὑμᾶς aus ἡμᾶς corr. A | 25 ἀδικήσῃ, das
Schluss-η durchlöchert, aber deutlich erkennbar, A ἀδικήσει Ausgg. | 29 εἴτε ἄλλων
δαιμόνων A, Hö. am Rand, Sp. im Text; εἴτε δαιμόνων M Hö. Del. im Text

ἐκ τοῦ μεγίστου θεοῦ, τέτακται δὲ ἐφ' ἐκάστῳ δύναμιν λαζῶν ὅστις ἡξίωται; τοῦτον οὖν τὸν ἐκεῖθεν ἔξονσίας τετυχηκότα οὐθεραπεύσει δικαιώσει σέβων τὸν θεόν; τούτοις δ' ἐπιφέρει τὸ οὐ γὰρ οἶόν τε „δουλεύειν“ τὸν αὐτὸν πλείσσοι „χνοίοις“. περὶ οὗ ἐν τῷ ἔξης βιβλίῳ διαληφόμεθα, ὅτε αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος τοῦ ἐβδόμου τόμου, πρὸς τὸ σύγχρονα Κέλσου ήμīν γεγραμμένου.

¶ Vgl. Matth. 6, 24. Luk. 16, 13.

1 ἐκάστῳ M^{corr.} Jol Ausgg., vgl. oben VII 68, S. 217 Z. 8; ἐκάστον A | 6 σύγχρονα] über αμ ein Tintenfleck, durch den ein Acut getilgt zu sein scheint, A | 7 mit γεγραμμένον : ~ endigt das VII. Buch auf fol. 190r; darunter mit schwarzer Tinte geschrieben: τέλος τοῦ Σ τόμου : — A¹.